

НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА УКРАИНЫ им. В.И. ВЕРНАДСКОГО
КРЫМСКИЙ НАУЧНЫЙ ЦЕНТР
НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК УКРАИНЫ
И МИНИСТЕРСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ТАВРИЧЕСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. В. И. ВЕРНАДСКОГО
МЕЖВУЗОВСКИЙ ЦЕНТР «КРЫМ»
ЦЕНТР ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ МЦ «КРЫМ»

КУЛЬТУРА НАРОДОВ
ПРИ ЧЕРНОМОРЬЯ

ISSN 1562-0808

№ 60, Т. 1
май 2005 г.

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

ISSN 1562-0808

Журнал зарегистрирован 2 марта 2004 года
Государственным комитетом по телевидению и
радиовещанию Украины серия КВ № 2562
и Высшей аттестационной комиссией Украины

Редакционный совет журнала:

Толочко П.П. – председатель

Катунин Ю.А. – главный редактор

Берестовская Д.С. – зам. председателя

Исторические науки

Ганкевич В.Ю.
Гудкова А.В.
Катунин Ю.А.
Непомнящий А.А.
Слинкин М.Ф.
Толочко П.П.
Турченко Ф.Г.
Урсу Д.П.
Филимонов С.Б.
Щевелев С.С.

Философские науки

Горский В.С.
Крымский С.Б.
Лазарев Ф.В.
Лазарова Э.
Николко В.Н.
Кальной И.И.
Мартынюк Ю.Н.

Филологические науки

Игнатенко Н.А.
Меметов А.М.
Новикова М.А.
Петренко А.Д.
Рудяков А.Н.
Соколовская Ж.П.
Эмирова А.М.

Искусствоведческие науки

Берестовская Д.С.
Борисова Л.М.
Орехова Л.А.
Ровенко А.И.
Тарасенко О.А.
Червонная С.М.
Чумаченко А.А.
Швецова А.В.
Шоркин А.Д.

Географические науки

Багров Н.В.
Боков В.А.
Вахрушев Б.А.
Дергачев В.А.
Никитина М.Г.
Олиферов А.Н.
Пистун Н.Д.
Позаченюк Е.А.
Топчиев А.Г.
Щищенко П.Г.

Экономические науки

Бабенко А.Г.
Ефремов А.В.
Кудряшов А.П.
Крамаренко В.И.
Крючков И.В.
Нагорская М.Н.
Наливайченко С.П.
Новиков Ю.Н.
Подсолонко В.А.
Руденко А.И.
Чепурко В.В.

Редакционная коллегия журнала

Катунин А.Ю. – ответственный секретарь
Дударь А.П. – заместитель гл. редактора
Панова Н.Н. – заместитель гл. редактора
Турский И.И. – заместитель гл. редактора

Камынина И.Б. – заместитель гл. редактора
Деркач В.В. – корректор
Турецкая редакция: Кырымлы Хакан – редактор
Болгарская редакция: Лазарова Эрика – редактор

Ответственный за выпуск Ядро Г.В.

© Компьютерная верстка: Дудченко С.В.

© Художник: Шевчук В.Г.

Статьи в журнале публикуются на русском, украинском, крымскотатарском, английском и других языках.

***Перепечатка допускается с разрешения редакции, ссылка на журнал
«Культура народов Причерноморья» обязательна.***

Позиция авторов публикаций может не совпадать с точкой зрения редакционной коллегии и редакционного совета журнала.

Сдано в набор 04.05.2005 г. Подписано в печать 27.04.2005 г. 16,2 усл. печ. л. Тираж 200 экз.
Адрес: 95007. Украина, Симферополь, проспект Вернадского 4, к. 321а, тел. 23-22-54, 23-03-15.
E-mail: culture@tnu.crimea.ua

Электронная версия: <http://www.nbuv.gov.ua/ellib/Crimea/KNP/index.htm>

© Межвузовский центр «Крым»

© Центр информационных технологий Межвузовского центра «Крым»

**ТАВРИЧЕСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ
им. В.И. ВЕРНАДСКОГО**

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

КУЛЬТУРА НАРОДОВ ПРИЧЕРНОМОРЬЯ

Научные консультанты журнала

БАГРОВ Николай Васильевич – доктор географических наук, профессор, ректор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, председатель Крымского научного центра НАН Украины, член-корреспондент НАН Украины

БЕЛЫЙ Леонид Кузьмич – кандидат педагогических наук, заместитель министра культуры Автономной Республики Крым.

Редакционный Совет журнала

- БАБЕНКО** – доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины, заведующий кафедрой общеэкономических дисциплин Севастопольского экономико-технологического факультета Донецкого государственного университета экономики и торговли
- Анатолий Григорьевич**
- БАГРОВ** – доктор географических наук, профессор, ректор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, председатель Крымского научного центра НАН Украины, член-корреспондент НАН Украины
- Николай Васильевич**
- БЕРЕСТОВСКАЯ** – доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой украинской и зарубежной культуры Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
- Диана Сергеевна**
- БОКОВ** – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой геоэкологии географического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Владимир Александрович**
- БОРИСОВА** – доктор филологических наук, профессор кафедры русской и зарубежной литературы филологического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Людмила Михайловна**
- ВАХРУШЕВ** – доктор географических наук, декан географического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Борис Александрович**
- ГАНКЕВИЧ** – доктор исторических наук, профессор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Виктор Юрьевич**
- ГОРСКИЙ** – доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии и религиоведения Киево-Могилянской академии.
- Вилен Сергеевич**
- ГУДКОВА** – доктор исторических наук, ведущий научный сотрудник Института археологии Национальной академии наук Украины
- Александра Васильевна**
- ДЕРГАЧЕВ** – доктор географических наук, профессор, заведующий отделом Одесского отделения Института экономики Национальной академии наук Украины
- Владимир Александрович**
- ЕФРЕМОВ** – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики и организации строительства Национальной академии природоохранного и курортного строительства
- Алексей Владимирович**
- ИГНАТЕНКО** – доктор филологических наук, профессор, ведущий научный сотрудник отдела мировой литературы и компаративистики Института литературы им. Т.Г. Шевченко Национальной академии наук Украины
- Николай Андреевич**
- КАЛЬНОЙ** – доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой социальной философии философского факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Игорь Иванович**
- КАТУНИН** – доктор исторических наук, доцент Таврического национального университета им. В. И. Вернадского, главный редактор журнала «Культура народов Причерноморья»
- Юрий Андреевич**
- КРАМАРЕНКО** – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента внешнеэкономической деятельности факультета управления Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Валентина Ильинична**
- КРЫМСКИЙ** – доктор философских наук, профессор, ведущий научный сотрудник Института философии Национальной академии наук Украины
- Сергей Борисович**
- КУДРЯШОВ** – доктор экономических наук, профессор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Анатолий Петрович**
- ЛАЗАРЕВ** – доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
- Феликс Васильевич**
- ЛАЗАРОВА** – доктор философских наук, старший научный сотрудник Центра исследований истории и науки при Болгарской академии наук
- Эрика**
- МАРТЫНЮК** – доктор философских наук, профессор Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
- Юрий Николаевич**
- МЕМЕТОВ** – доктор филологических наук, профессор, декан факультета крымскотатарской и восточной филологии Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
- Айдер Меметович**
- НАГОРСКАЯ** – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой предпринимательской деятельности факультета управления Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Муза Николаевна**
- НАЛИВАЙЧЕНКО** – доктор экономических наук, профессор экономического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Светлана Петровна**
- НЕПОМНЯЩИЙ** – доктор исторических наук, профессор исторического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Андрей Анатольевич**

Редакционный совет

- НИКИТИНА** – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой международной экономики Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
- Марина Геннадиевна**
- НИКОЛКО** – доктор философских наук, профессор философского факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Владимир Николаевич**
- НОВИКОВА** – доктор филологических наук, профессор кафедры русской и зарубежной литературы филологического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Марина Алексеевна**
- НОВИКОВ** – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов и кредита Крымского государственного аграрного университета
- Юрий Николаевич**
- ОЛИФЕРОВ** – доктор географических наук, профессор географического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Август Николаевич**
- ОРЕХОВА** – доктор филологических наук, профессор кафедры русской и зарубежной литературы филологического факультета Таврического национального университета
- Людмила Александровна**
- ПЕТРЕНКО** – доктор филологических наук, профессор, декан факультета иностранной филологии Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Александр Демьянович**
- ПИСТУН** – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической и социальной географии Киевского национального университета
- Николай Данилович**
- ПОДСОЛОНКО** – доктор экономических наук, профессор, декан факультета управления Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Владимир Андреевич**
- ПОЗАЧЕНЮК** – доктор географических наук, профессор географического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Екатерина Анатольевна**
- РОВЕНКО** – доктор искусствоведения, профессор, проректор Одесской государственной консерватории
- Александр Иванович**
- РУДЕНКО** – доктор экономических наук, профессор, директор Крымского экономического института Киевского национального экономического университета
- Александр Иванович**
- РУДЯКОВ** – доктор филологических наук, профессор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, ректор КРИПК
- Александр Николаевич**
- СЛИНКИН** – доктор исторических наук, профессор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Михаил Филантьевич**
- СОКОЛОВСКАЯ** – доктор филологических наук, профессор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Жанна Павловна**
- ТАРАСЕНКО** – доктор искусствоведения, профессор Южно-Украинского педагогического университета им. К.Д. Ушинского
- Ольга Андреевна**
- ТОЛОЧКО** – академик НАН Украины, директор Института археологии НАН Украины, народный депутат Верховной Рады Украины, заместитель председателя комитета по науке и образованию Верховной Рады Украины
- Петр Петрович**
- ТОПЧИЕВ** – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической и социальной географии географического факультета Одесского государственного университета
- Александр Григорьевич**
- ТУРЧЕНКО** – доктор исторических наук, профессор, декан исторического факультета Запорожского государственного университета
- Федор Григорьевич**
- УРСУ** – доктор исторических наук, профессор исторического факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Дмитрий Павлович**
- ФИЛИМОНОВ** – доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой российской истории Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Сергей Борисович**
- ЧЕПУРКО** – доктор экономических наук, профессор Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Виктор Васильевич**
- ЧЕРВОННАЯ** – доктор искусствоведения, профессор НИИ этнографии им. Н.Н. Миклухо-Маклая АН РФ
- Светлана Михайловна**
- ЧУМАЧЕНКО** – доктор филологических наук, директор Херсонского отделения историко-культурных проблем юга Украины Института искусств, фольклористики и этнологии им. М.Т. Рылского
- Анна Анатольевна**
- ШВЕЦОВА** – доктор философских наук, профессор кафедры культурологии философского факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Антонина Викторовна**
- ШОРКИН** – доктор философских наук, профессор, декан философского факультета Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Алексей Давыдович**
- ЩЕВЕЛЕВ** – доктор исторических наук, доцент Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Сергей Стефанович**
- ЩИЩЕНКО** – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой географического факультета Киевского национального университета, член-корреспондент АПН Украины, президент Украинского географического общества
- Петр Григорьевич**
- ЭМИРОВА** – доктор филологических наук, профессор кафедры русского языка Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
- Адиле Мемедовна**

Уважаемые коллеги!

Интенсивные изменения в информационно-библиотечной сфере активизировали интерес специалистов смежных областей к сугубо специальной, профессиональной информации. Поэтому, продолжая традицию, представляем Вам третий выпуск ежегодного специализированного библиотечного номера научного журнала «Культура народов Причерноморья» в измененной форме.

Выпуск подготовлен с активным участием специалистов библиотечного дела и преподавателей вузов. В связи с широким тематическим спектром отобранных к публикации материалов и с учетом актуальных направлений развития библиотечной отрасли название этого выпуска определено как **«Информационные технологии в развитии библиотечного дела, библиографии и других гуманитарных наук»**.

Впервые специализированный библиотечный выпуск состоит из двух самостоятельных, но логически вытекающих друг из друга частей. Такой подход к формированию содержания позволил отделить теоретические материалы от научно-практических, являющихся экспериментальной базой исследований, и представить в полном объеме результат научного эксперимента, который комплексно отразил внедрение автоматизированных технологий в библиотечную практику в течение трех последних лет. Кроме того, форма выпуска показывает, что взаимопроникновение науки и опыта максимально способствует достижению конечной цели – предоставления пользователю качественного (печатного и электронного) первоисточника. Такое уважение к потребностям современного потребителя информации позволяет осуществлять ему право свободы выбора, что на настоящий момент является одной из острых и нерешенных в библиотечной практике проблем.

Ещё одна проблема развития библиотечного дела нашла отражение в структуре содержания третьего выпуска. Это проблема диспропорции между большой потребностью в библиотечных специалистах и очень невысоким набором студентов на соответствующие специальности в вузах Украины и в других странах СНГ. Подготовка специалистов-библиотекарей на платной основе, а также отсутствие требований по обязательному предоставлению библиотечного сертификата при приеме на работу сводит конкурс абитуриентов на эти специализации к нулю. Уже существуют прецеденты, когда библиотечные специализации либо переименовываются, либо вообще сокращаются. Это недопустимо, поскольку в век построения «информационного общества» **библиотекарь - профессия будущего**. Поэтому третьим специализированным библиотечным выпуском осуществлена спонсорская рекламная акция по пропаганде вузов, готовящих специалистов библиотечного дела. Кроме того, впервые на страницах выпуска отражается зарубежный опыт по подготовке специалистов-библиотекарей. Этот опыт является описанием практической модели подготовки специалистов в Германии.

Всего в выпуске 11 статей, 3 рекламных информационных сообщения и библиографический указатель, состоящий из 3 059 записей и 1741 ссылок. Эти цифры демонстрируют информационную емкость издания, что и является решением главной задачи, поставленной организаторами данного выпуска. Мы надеемся, что третий выпуск, как и прежние два, даст положительный импульс в развитии библиотечного дела и будет способствовать появлению большего объема качественно новых (стратегических) информационных библиотечных ресурсов.

Благодарим всех оказавших помощь в подготовке этого выпуска.

Г.В. Ядрова

Третий специализированный библиотечный выпуск научного
журнала «Культура народов Причерноморья»

***ЦЕНТР ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
МЕЖВУЗОВСКОГО ЦЕНТРА «КРЫМ»***

**«Информационные технологии в разви-
тии библиотечного дела, библиографии и
других гуманитарных наук»**

Том 1

Симферополь 2005

«В условиях современного динамического развития общества информация становится важнейшим стратегическим ресурсом наряду с материальными и энергетическими. Главное, что отличает процесс информатизации, заключается в приобретении информацией статуса одного из фундаментальных факторов существования человечества. Наибольший экономический и социальный успех сегодня сопутствует тем странам, которые активно используют современные средства компьютерных коммуникаций и сетей, информационных технологий и систем управления информационными ресурсами. Глобальный процесс, получивший название «информатизация», оказывает влияние на все стороны жизни общества.»¹

¹ Национальная электронная библиотека (Россия): Концепция (Актуальность задачи)
(Взято с сайта Национальной электронной библиотеки <http://www.rusneb.ru/conception.htm> (28.05.2005))

ИСТОРИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА

УДК 02+930.85

ДАВНЬОРУСЬКА БІБЛІОТЕКА ЯК ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ТА ЯК УТВОРЕННЯ В СИСТЕМІ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Н. Г. Солонська

(Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, м. Київ, Україна)

Бібліотеку Ярослава Мудрого розглянуто як систему, що дає змогу реалізувати структурно-діахронічне дослідження; як поліфункціональну систему, включену в деяку надсистему і таку, що сама складається з деяких підсистем; водночас – і як систему матеріальної свідомості та матеріального об'єкту, який відбиває рівень тогочасної суспільної свідомості.

Запропонована автором статті система моделі давньоруської бібліотеки (ДРБ) відбиває структуру її самої та її елементів і взаємозв'язків. Як соціально-культурологічна система, ДРБ, що за функціями та цільовим призначенням належить до систем суспільних, діє за єдиним алгоритмом. ДРБ є сукупністю взаємопов'язаних між собою елементів, а їх взаємодія забезпечує досягнення поставленої мети. Багатоаспектні та багатофункціональні системи являють собою книги та архівні документи, що зберігалися в бібліотеках Київської Русі, зокрема, Бібліотеці Ярослава Мудрого.

У процесі дослідження було виявлено склад елементів системи (ДРБ), їх функціональні особливості, міру їхньої взаємодії в межах системи; сформульовано мету і завдання дослідження; здійснено спробу формалізації знання про систему в рамках моделі предметної області; складено узагальнену схему вирішення проблеми.

Ключові слова: Бібліотека Ярослава Мудрого, давньоруська бібліотека (ДРБ), соціально-культурологічна система

Библиотека Ярослава Мудрого рассмотрена как система, которая дает возможность реализовать структурно-диахроническое исследование; как полифункциональная система, которая включена в некоторую сверхсистему, которая в свою очередь сама состоит из некоторых подсистем; и в то же время – как система материального сознания и материального объекта, которая отражает уровень общественного сознания того периода.

Автором предложена система модели древнерусской библиотеки (ДРБ), которая отражает структуру ее элементов и взаимосвязей. Как социально-культурологическая система, ДРБ, которая по функциям и целевым назначениям принадлежит к системам общественным, действует по алгоритму. ДРБ есть совокупностью взаимосвязанных между собой элементов, а их взаимодействие обеспечивает достижение поставленной цели. Многоаспектные и многофункциональные системы представляют собой книги и архивные документы, которые сберегались в библиотеках Киевской Руси, в частности, Библиотеке Ярослава Мудрого.

В процессе исследования был выявлен состав элементов системы (ДРБ), его функциональные особенности, степень его взаимодействия в рамках системы; сформулирована цель и задача исследования; сделана попытка формализации задания о системе в рамках модели предметной области; составлена обобщенная схема решения проблемы.

Ключевые слова: Библиотека Ярослава Мудрого, древнерусская библиотека (ДРБ), социально-культурологическая система

The Library of Yaroslav Mudriy is discerned as a system, that gives an opportunity to realise the structure-diachronical analysis; as a polifuncional system, that is included into a certain ultra-system & that consists of some subsystem; at the same time – as a system of material consciousness & material object, that repulses the level of consciousness of society that period.

The offered by auther of article system of model of ancient russ' s library (ARL) repulses her own structure & her elements & communications. As a social-culture system, ARL, that with funcion & assigment, belongs the social system, acting looking throw the algorithms. ARL is the totality of interconnected elements, & their interaction secure the achieving the object. Polyaspection & polifuncional system is the books & archiev documents, that had been saving in the libraries of Kiyiv Russ, & in the Library of Yaroslav Mudriy.

During the researching the composition of system (ARL) was ascertained, their function peculiarities, their level of interaction framed by system; it was formulated the aim & task of analysis; it was made the try of the formalithation of task about the system framed by the model of subject sphere; it was formed the generalized scheme of solving the problem.

Keywords: *The Library of Yaroslav Mudriy, ancient russ's library (ARL), social-culture system*

При аналізі давньоруських бібліотек як суспільного явища, соціального інституту велику вагу має визначення цього утворення з точки зору системного підходу. Це особливо суттєво, оскільки йдеться про бібліотеки, істотно віддалені від нинішнього часу. В даному разі порушується питання про бібліотеки Київської Русі і зокрема про найзначущу з них – Бібліотеку Ярослава Мудрого [1], засновану великим київським князем [2], за джерелами, в 1037 р. Це – утворення у системі культури Київської Русі, пам'ятка духовної та книжної культури, перша державна книгозбірня на наших землях.

Бібліотека Ярослава Мудрого, свого роду, синтетичний феномен. Для таких феноменів “характерні висока впорядкованість ідеального тіла культури, тобто ментальності, психологічної структури базової особистості і, відповідно, висока впорядкованість заявленого феноменологічного поля культури, інтенція структури, спрямована вглиб, на впорядкування власного простору, так і зовні, по периметру культури – в сферу нескінченості (тобто, в напрямі формування концепції творця), в сферу природи, в напрямі до інших культур, домінування катафатичної традиції богослів'я”[3].

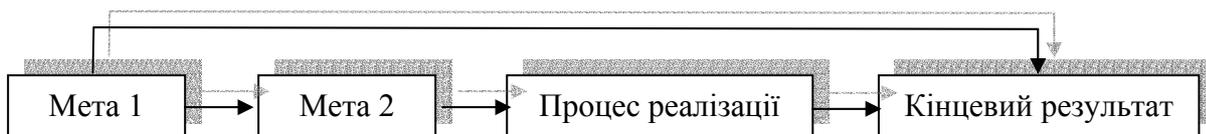
Щодо Бібліотеки Ярослава Мудрого, то ми маємо справу з ретроспективним пізнанням об'єкту дослідження, яке полягає в послідовному проникненні в минуле, у виокремлення окремих підсистем на фоні розвитку бібліотеки як системи, що дає змогу реалізувати нам структурно-діахронічне дослідження.

Київська Русь – це система, яка складається із релігійних та суспільних інститутів.

Структуризацію проблеми ми бачимо таким чином: здійснення аналізу проблеми виявлення реальних цілей та альтернативних шляхів їх досягнення; аналіз умов для виконання поставленого завдання; моделювання; побудова дерева цілей; визначення системи (виділення об'єкту, підсистем, окреслення середовища); аналіз структури системи; формулювання загальної мети; прогноз та аналіз; побудова комплексної програми розвитку дослідження.

Управління бібліотекою було централізоване, сконцентроване у руках великого князя. Отже, і сама система ДРБ є централізованою, оскільки її мета і завдання задаються однією особою (князь, глава держави). Мета, яку поставив перед Бібліотекою Ярослав I, зумовила і зв'язок між елементами системи. Це і забезпечило її цілісність. Своє призначення і мету ДРБ на початковому етапі розвитку бібліотечного процесу в Київській Русі цілком виконала.

Модель цілей

Мета 1 (рівень завдань) – формальне уявлення, підґрунтя для подальшого розвитку бібліотек.

Мета 2 включає фактори економічні, соціальні, політичні і т. д.

Мета 3 – підбиття підсумків, кінцевий результат.

Підпорядкованість складових частин єдиній меті, або їх комплексу, і характеризує ДРБ як систему і є ознакою її системності. Це система, яка, маючи певне завдання для виконання, діє за єдиним алгоритмом, оскільки діяльність ДРБ практична, а тому й алгоритмічна. Тобто, Бібліотека Ярослава Мудрого є сукупністю елементів, взаємопов'язаних між собою, а їх взаємодія забезпечує досягнення поставленої мети.

Кінцева мета – побудова теоретичної моделі реконструкції фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого для побудови її електронного каталогу, електронної бібліотеки. Мета створення теоретичної системи – всебічно відтворити об'єкт, усі сторони його діяльності.

Підсистеми системи розбито за функціональним принципом. Отже, ми говоримо про модель великокнязівської бібліотеки, виходячи з визначення, що модель – це “певний об'єкт заміні-

ник, який в певних умовах може замінити об'єкт-оригінал, відтворюючи властивості, що становлять для нас інтерес, та характеристики оригінала" [4] і керуючись висновком Н. Винера, що "Частні моделі за всієї їх недосконалої – це єдиний засіб, вироблений наукою для розуміння світу".

Постановка завдання даного дослідження зумовлена зовнішніми факторами, які існували навколо давньоруської бібліотеки, яку ми розглядаємо, як систему. При чому, давньоруська бібліотека (ДРБ) – тільки абстрагування чи відбиття деяких властивостей колись реально існуючої системи.

При вивченні Бібліотеки Ярослава Мудрого ми послуговуємося методами дедуктивності, емерджентності, цілеполювання, застосовуємо діалектичні принципи системності, цілісності, ієрархічності розвитку; застосовуємо й історико-порівняльний метод (зіставлення об'єктів у часі і в просторі; здійснюємо аналіз подібності та розвитку: Бібліотека Ярослава Мудрого →→ монастирські бібліотеки →→ князівські бібліотеки →→ до приватних бібліотек козацької старшини →→ і далі до бібліотек вищих навчальних закладів (скажімо, бібліотеки Київської духовної академії). Інший ряд: Бібліотека Ярослава Мудрого →→ бібліотека Новгородського Софійського собору, між якими теж простежується подібність в організації.

При характеристиці ДРБ як соціально-культурологічної системи застосовується методика та методологія таких дисциплін, як бібліографознавство, книгознавство, бібліографознавство, кодикологія та кодикографія, археографія, джерелознавство, палеографія, папірологія та ін.

З трьох аспектів вивчення фактів історії – онтологічного, гносеологічного та аксіологічного, ми спинимося на онтологічному, оскільки вивчаємо Бібліотеку Ярослава Мудрого як історичний факт, як елемент об'єктивної дійсності давньоруської епохи, що якісно пов'язаний з її іншими елементами. Так, гносеологічний аспект дає можливість визначити роль суб'єктивного фактора в суспільстві (лідерство великого київського князя), зрозуміти налаштування суспільства (емоційне, психічне, моральне, духовне, члени суспільства – потенційні читачі бібліотеки), аксіологічний аспект дає можливість оцінити цю унікальну книгозбірню, першу на наших землях як історичний факт та історичне та духовне явище. У процесі дослідження ми дотримуємося принципів об'єктивізму, історизму, ціннісного підходу; намагаємося всебічно охопити явище (бібліотеку), щоб виявити його сутність та зв'язки з навколишнім світом. Об'єкт (бібліотека) досліджувався нами науково-пізнавальними та ціннісно-орієнтаційними способами із застосуванням системного підходу. Ми концентруємо фокус на сукупності об'єктів (книгосховище, склад, школа, зібрання давньоруських книжників Ярославового кола, скрипторій, архів) та зв'язків, що діють у цій системі, враховуючи принцип її відокремлення від оточуючого світу [5].

На першому етапі дослідження нами було виявлено склад елементів системи (ДРБ), їх функціональні особливості, міру їхньої взаємодії в межах системи. На другому етапі було формульовано мету і завдання дослідження. Третій етап концептуального аналізу було здійснено спробу формалізації знання про систему в рамках моделі предметної області. Далі було складено узагальнену схему вирішення завдання.

Розроблена нами модель ДРБ (цьому присвячено спеціальну статтю "Бібліотеки Київської Русі як підгрунтя історико-культурного та духовного розвитку в Україні: теоретична модель реконструкції давньоруської бібліотеки") відбиває сторони системи, що дає змогу найзручніше і просто здійснювати системний аналіз ДРБ. Ми дотримуємося його технології, що "являє собою деяку сукупність дій зі створення та уточнення алгоритма (схеми) виділення сукупності досліджуваних завдань, їх розв'язання, аналізу та оформлення результатів дослідження" [6].

Етап формування цілей моделювання є концептуальним, хоча «моделювання – глибоко індивідуальний акт» [7] і запропонована нами модель в історичній науці системи ДРБ не тільки відрізняється принциповою новизною, а й вперше розроблена.

Системою є й фонд будь-якої бібліотеки. За визначення, що вже можна вважати класичним, бібліотечний фонд – це систематизоване зібрання творів друку [8]. Однак відносно фондів ДРБ, зрозуміло, ставити питання таким чином неможливо. Як визначити сутність, концепцію фонду ДРБ? Яким властивостям віддати перевагу системним чи родовим і чому?

"Властивості фонду системи: загальні – цілісність; відкритість, динамічність, статистичність, сталість, самоорганізація, керованість, стохастичність; специфічні – множинність, концентрованість, інформованість, ціннісність, упорядкованість, гетерогенність, надійність" [9].

Фонд Бібліотеки Ярослава Мудрого – це система матеріальної свідомості і водночас матеріальний об'єкт, а оскільки він відбиває рівень тогочасної свідомості, то був системою, що могла впливати на формування свідомості давньоруської людини. Саме цю властивість фонду і використав Ярослав Мудрий.

Бібліотека Ярослава Мудрого умовно поєднувала в собі дві системи документів: державну (архівний фонд: державний архів, дипломатичний архів; митрополичий архів, міський архів, князівський особистий), а також фонд рукописних книг.

Кожна з книг, що зберігалася в Бібліотеці Ярослава Мудрого, має своє походження, свою долю, зміст. Книга, лист, грамота, акт тощо – матеріальні документи, а документ (книга, архівний документ, звисла печатка, грошові знаки) – це матеріальна модель інтелектуального рівня суспільства, його свідомості, певною мірою світогляду, світосприйняття, філософії власної і водночас філософії всього суспільства, рівня розвитку самого цього суспільства. Документ при цьому відбиває духовний, культурний, економічний, політичний, освітній, знанневий рівень розвитку суспільства та держави. Причому книги та архівні документи являють собою багатоаспектні та багатофункціональні системи.

Що таке система? Система – це цілісність, єдність, зв'язок та взаємодія компонентів, ієрархічність побудови. Втім, загальноприйнятого визначення системи не існує [10]. Її характеризує наявність таких ознак, як сукупність елементів; їх взаємозв'язок; їх взаємодія; цілеспрямованість, які ми спостерігаємо і в ДРБ. Ми виходитимемо з того, що система – це комплекс засобів, які утворюють певну структуру, призначену для досягнення певної мети з певним ефектом [11].

Ми вважаємо, що ДРБ притаманна властивість цілісності. Сама система (ДРБ), яка являє собою цілісність, – це група елементів, пов'язаних між собою [12]. Ми розглядаємо Бібліотеку Ярослава Мудрого як певну цілісність, виокремлюючи ДРБ як об'єкт середовища.

Цілісність системи (загальна властивість не є сумою властивостей елементів, що до неї входять), коли зміна одного компонента викликає зміну властивості іншого, оскільки модель системи (ДРБ) не залежить від конкретного набору ознак. Так, В. Могилевський під цілісністю розуміє внутрішню єдність, принципову незводимість системи до суми властивостей складових її елементів” Так, складові функцій школи, скрипторію, архіву, результати діяльності зібрання книжників Ярославового кола не можна зводити до операції звичайного підбиття підсумків, оскільки, “система (особливо соціальна, а поготів така, як бібліотека, зокрема ДРБ) має якості “цілого, що мислиться як багато що”[13].

Саме цей примат цілого і робить утворення системою, а роль елементів системи зводиться до забезпечення функціонування цього цілого”. За Л. Берталанді, система є сукупністю елементів, що знаходяться у взаємозв'язку. Ми підтримуємо визначення системи (в нашому випадку – бібліотеки) як сукупності елементів.

Однак ближче до нашого випадку таке визначення: “Система є сукупність елементів, взаємопов'язаних структурно і функціонально” [14]. У нашому випадку “Система визначається як група чи сукупність об'єктів, об'єднаних деякою формою регулярної взаємодії чи взаємозалежності для виконання заданої функції” [15]. І хіба не до бібліотек відноситься такий висновок В. Могилевського: “система повинна бути організована так, щоб забезпечити власне виживання в світі, що змінюється” [16], а в структуру ДРБ як поліфункціональної системи, входили скрипторій, школа, при Софійському соборі, а водночас і при Бібліотеці, працювали перекладачі й вчені; було книгосховище і склад, звідки літературою забезпечувалися всі єпархії Київської Русі), діяльність бібліотеки була вкрай необхідна для поширення християнства, виховання майбутніх державних службовців, піднесення загальної культури тощо). Тобто бібліотека повинна мати певний консерватизм, опір до спроб її трансформації, стійкість, але не консерватизмом, опір до впливів, у тому числі й до управління. Втім, сказане суперечить потребі змусити її рухатися до накресленої мети. Однак, суперечність ця об'єктивна, і вона характерна для систем будь-якого рівня складності [17].

Давньоруська бібліотека як “система починає виявлятися наче острів організованості в руслі часово-просторового потоку середовища” [18]. Бібліотека Ярослава Мудрого – цілком організований об'єкт міського середовища, організована структура і ознака міської культури, що виникла із цього середовища і пов'язана з ним казуальними стосунками; ДРБ – система відкрита, зв'язана з навколишнім середовищем, “звідси і взаємний обмін речовиною, енергією, інформацією”.

За функціями та цільовим призначенням Бібліотека Ярослава Мудрого належить, з нашого погляду, до систем суспільних. Визначення ДРБ як системи є визначенням її певної моделі, а не визначенням системи. Бібліотека Ярослава Мудрого, як будь-яка інша система, розглядається нами як поліфункціональна система, як система, що включена в деяку надсистему і така, що сама складається з деяких підсистем. Запропонована нами система відбиває структуру системи, її елементів і взаємозв'язків.

Світ – системне утворення й Бібліотека як його відбиття, як його бібліотечна модель є системою, організованим утворенням. ДРБ – система впорядкована. Її функції були спрямовані на перспективу. ДРБ – соціальна система, відкрита, складна за структурою. Утім, бібліотека – система штучна і тому її не можна віднести до самоорганізуючих систем. Кожний елемент у системі (ДРБ) займає своє строго визначене місце, тобто ДРБ як система цілком упорядкована [19].

Ми виходимо з того, що “системність є атрибутом будь-якого об’єкта, процесу чи явища” [20].

Бібліотека Ярослава Мудрого як система являє собою об’єкт, з яким неможливо виконати безпосередній експеримент. У нашому дослідженні ми маємо поєднати теоретичну реконструкцію бібліотеки як історичного факту і її реконструкції як об’єкта матеріального світу, нині реально не існуючого, тому ми можемо ставити питання про модель бібліотеки Ярослава Мудрого (ДРБ) як системи. При чому для соціальних систем, якою є ДРБ, у принципі це нездійснений активний експеримент.

Бібліотека як соціальна система – це колектив осіб, об’єднаних спільним процесом. З формальної точки зору бібліотека як система характеризується певною структурою. Основна причина виникнення бібліотеки (системи) – поява умов, які стимулювали її фундацію; суб’єктивна, й об’єктивна зацікавленість у заснуванні.

$$S = \langle X_s; R_s \rangle S.$$

S – система; X_s – множина елементів, що складають систему; R_s – множина відношень між елементами.

ДРБ має всі ознаки системності: структурованість, взаємозв’язаність складових частин, підпорядкованість організації всієї системи певній меті [21].

Ми пропонуємо структуру системи (ДРБ), яка включає складові (елементи), їх ієрархію та зв’язки. Взаємодію системи (бібліотеки) з навколишнім середовищем характеризують співвідношення інформації входів і виходів. При цьому визначаються функції системи (ДРБ); оцінюється вплив середовища (XI ст., Київська Русь, середні віки, князівська влада, ранньофеодальна держава і т. д.).

Отже, ДРБ (на прикладі бібліотеки Ярослава Мудрого) являла собою систему, що складалася зі:

- 1) книгосховища, в якому нагромаджувалася література, готова для користування (тобто перекладена і переписана) і поширення в інші релігійні інституції (функція бібліотечного колектора);
- 2) книгописної майстерні (скрипторію);
- 3) підструктури, що об’єднувала давньоруських книжників-філософів, перекладачів, письменників (комісія, коло, гурт, академія, за різними визначеннями) [22].

“Бібліотека, на думку Ю. Столярова, – це документально-комунікаційна система, і її сутнісна функція – документально-комунікаційна” [23]. Отже, виходячи з такого визначення, ми створюємо теоретичну модель реконструкції документально-комунікаційної системи.

Методологічним підґрунтям пропонованої нами концепції теоретичної моделі реконструкції Бібліотеки Ярослава Мудрого є погляд філософів про історичний розвиток моделей від субстанціональних до структурних, а від них – до функціональних.

Структурний і функціональний [24] аналіз були спрямовані на вивчення структури системи, виявлення її функцій.

Перший етап при створенні моделі полягає у визначенні цільового призначення системи (бібліотеки). Ми обираємо елементи (компоненти) системи та взаємозв’язки між ними, виходячи із завдання (ролі) бібліотеки в суспільстві.

Здійснити дослідження, спрямоване на реалізацію поставленої мети, дає нам можливість системний підхід як конкретно-науковий метод діалектичної методології що має загальнонаукове значення. Вивчення ДРБ як системи і є системним підходом.

Застосовуючи його [25] ми розглядаємо ДРБ як єдине ціле і водночас як сукупність її частин; будь-який елемент через призму його зв’язків з оточуючим середовищем; виокремлюємо модуль (підсистему) в системі (бібліотеці) й, за необхідності, розглядаємо її як сукупність підсистем; виділяємо за ієрархічним принципом головні та підлеглі елементи; розглядаємо функції та структури під кутом зору пріоритету перших; аналізуємо здатність системи до розвитку, збагачення, розширення, заміни елементів, здатність до нагромадження інформації.

Системний підхід, до якого ми вдаємося при дослідженні, дає нам змогу побудувати формалізовану модель, яка може відбити інформацію про бібліотеку як явище духовної культури, історичний факт, об'єкт та суб'єкт історії та культури. Системний підхід дозволяє всі операції з формування фонду розглядати, як єдиний процес, розділений на фази комплектування, організації та управління роботою бібліотеки; вивчити об'єкт (ДРБ) як систему, розкрити його сутність (природу), принципи функціонування та розвитку.

Так, в ЕСДБ, наприклад, необхідно ввести всі відомі нині списки Руської Правди (106). Це дасть реальну можливість переведення потенційної інформації в кінетичну (тобто ту, що перебуває в полі зору), а далі і ми, і наступні дослідники зможуть одержувати глибшу, набагато повнішу і, головне, дедалі більш синтезовану інформацію про об'єкт – Бібліотеку Ярослава Мудрого. Це відповідає загальному завданню системного підходу, яке полягає в максимальному використанні кінцевої інформації з метою одержання кінцевого продукту дослідження, а також постановці завдань з метою неперервного виявлення потенційної інформації.

Ми строго окреслюємо координати, що відповідають основним завданням процесу одержання кінцевого результату дослідження. Одна з координат – час, інша – складові процесу цілеспрямованої наукової діяльності. Системний підхід як основоположний принцип дослідження дає змогу висвітлити системну суть дослідження об'єктів; дослідити “поведінку” системи в цілому.

“Системний підхід, з точки зору О. Санцевича, допомагає осмислити складність, поліструктурність, багатоступінчастість явищ соціальної дійсності, конкретно розкрити їх функціонування та розвиток” [26].

На основі системного підходу будується структурна схема методу організації діяльності бібліотеки, враховуються діючі в ній різні інформаційні потоки [27]. При вирішенні питання управління електронною давньою бібліотекою це управління має бути таким, щоб можна було просто здійснити аналіз ситуації.

Засіб та основна технологія системного підходу – це, як відомо, системний аналіз. Згідно з його основними типами ми здійснюємо:

- постановку завдання, тобто визначаємо об'єкт дослідження

(перша державна книгозбірня Київської Русі, бібліотека Ярослава Мудрого (978–1054), заснована, за джерелами, 1037 року; мета – побудова теоретичної моделі реконструкції фонду з метою створення електронної бібліотеки Ярослава Мудрого та її електронного каталогу);

- структуризацію (декомпозицію) досліджуваної системи – ДРБ.

Всі об'єкти та процеси (формування фонду (бібліотечного та архівного), його збереження, постійне поповнення; перекладання, переписування; розподілення по єпархіях; складування; забезпечення літературою навчального процесу в нижчій школі тощо) поділяються на два класи: досліджувану систему та оточуюче середовище (дійсність киеворуської держави).

Структуризація дає можливість виділити в системі – ряд елементів
кількість зв'язків та виявити, як співвідносяться ці множини між собою.

У ДРБ це – елементи-структури, а зв'язки – матеріальні та інформаційні потоки між ними. Отже, якщо змінюються елементи (структури), то відповідно змінюватимуться і зв'язки між ними. Наприклад, з часом при винаході друкарського верстату скрипторії як структури відпали, а друкарні одержали самостійний статус. Хоча ідея структурної організації Бібліотеки Ярослава Мудрого витримала тисячолітнє випробування, класичність цієї форми простежується в Острозькій академії. Київській духовній академії майже через тисячоліття в Національній академії наук України з її Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського [28].

Вербальна частина структуривання – це понятійно-змістові моделі, що складаються з категоріального знання та конкретного історичного матеріала.

Структура системи (ДРБ) – це стала впорядкованість у просторі і в часі її елементів та зв'язків. Під структурою давньоруської бібліотеки ми розуміємо сукупність її зв'язків, що забезпечують її цілісність, інваріантність основних властивостей у разі зовнішніх і внутрішніх змін, а під завданням структурного синтезу – поєднання елементів у єдине ціле. При цьому формалізм дає змогу описати систему з різною мірою узагальнення; привести до вигляду, що допускає кількісну оцінку цілей системи. Декомпозиція цілей системи дає змогу здійснити побудову дерева цілей і на цьому підмурку – побудову ієрархічної структури системи.

Блок-схема дерева цілей, рішень, дерева пошуку:

$S \longleftrightarrow S$ (система передачі інформації); S – бібліотека (СДБ); S_1 – навколишнє середовище, що споживає інформацію і надає її.

Кожен із процесів може бути представлений у вигляді складних ієрархічних структур, число рівнів залежить від міри глибини проробки дерева цілей кожного окремого процесу. Втім, логічне питання: чи можна типізувати число рівнів?

Дерево цілей створюється для дослідника, тобто структура має бути розроблена до дрібниць. Це дасть можливість одержати нам своєрідну координатну сітку головного аргумента виконання кінцевої функції [29].

Структура дерева цілей

Отже, *структурна організація системи* (Бібліотеки) являє собою набір елементів, конфігурацію зв'язків між ними і засобів управління цими елементами, що забезпечують реалізацію поставленої великим київським князем мети.

Після того, як було здійснено виявлення структур (підструктур) системи [30], ми виявили та проаналізували взаємозв'язки між цими структурами, їх поведінку. Підкреслимо, кожному з елементів системи нами було присвячено окреме дослідження [31].

У процесі дослідження ми виконали основні цілі системного аналізу, які ми розуміємо в наступному: виявили загальні закономірності проведення дослідження; розробили конкретні методи дослідження; вивчили закономірності та порядок реалізації окремих методів досліджень.

Методи системного аналізу дають нам змогу структурувати та впорядкувати проблему. Елементами системного аналізу ми послуговуємося, наприклад, при вивченні літературних джерел по Бібліотеці Ярослава Мудрого, розуміючи під системним аналізом “процес реалізації системного підходу, обмеженого координатами: час – оцінка – прийняття рішення (висновок) за умов одночасного представлення всіх видів процесів як обов'язкового взаємопов'язаного набору їх структурних компонентів: вхід – процес – вихід”.

Предмет системного аналізу – виявлення систем. Ми розглядаємо ДРБ як складну систему, що має ряд простих підсистем (елементів). Саме системний аналіз дав нам змогу виявити структури системи (ДРБ: архівна структура, що сама, в свою чергу, має ряд підструктур, книгописна майстерня (скрипторій), інституція (комісія, колегія, гурт, гурток, академія та інші визначення групи давньоруських книжників-філософів Ярославового кола, нижча школа, книгосховище (склад); системний аналіз дає підстави для висновку, що Бібліотека Ярослава Мудрого – це цілісна сукупність її складових (вищезазначених елементів), а елементи в її складі також є цілісними об'єктами (елементами).

Право віднести об'єкт нашого дослідження – Бібліотеку Ярослава Мудрого до системи дає нам те, що цей об'єкт має такі властивості, як інтегрованість (ДРБ має властивості, що притаманні тільки їй, а не кожному окрему елементу і тому ДРБ не зводиться до простої сукупності елементів); що окреме вивчення кожної з них автономно і не дає можливості дослідити всі властивості системи в цілому (наприклад, ґрунтовне дослідження С. Висоцьким київської школи переписувачів допомагає у вивченні Бібліотеки Ярослава Мудрого, але не дає можливості побудувати синтезувати дані, побудувати каталог фонду ДРБ, що буде реконструюватися).

Що є функціями ДРБ, як системи? Які дії вона виконувала як система для отримання результатів – у даному разі це завдання, покладені на неї київським князем. Система для отримання поставленої мети виконувала роль накопичувача інформації, тобто книжкових фондів.

Система наукових фактів, одержаних нами на теоретичному рівні, являє собою науковий опис Київської Русі часів князювання Ярослава Мудрого (1019–1054) з погляду розвитку культурних інститутів: книги, бібліотеки, школи, науки (Бібліотека Ярослава Мудрого, ще раз підкреслимо, це – бібліотечна модель епохи) в межах поставленого дослідницького завдання: створення підґрунтя в спосіб побудови теоретичної моделі реконструкції фонду для побудови електронного каталогу ДРБ, що дає можливість отримання такого виду інтелектуальної продукції як «візуальна історія». Нові форми обробки знання [32] дають можливість створити модель середовища, близького та подібного самій досліджуваній історичній реальності. ДРБ є формою відображення представлення знань про ДРБ.

Дослідження ДРБ проводилося під кутом зору з'ясування взаємозв'язків системи (Бібліотеки) з навколишнім середовищем, що дало можливість визначити тенденції та особливості функціонування системи.

Історичні процеси, пов'язані з ДРБ, зручно для обробки та представлення інформації, представити у вигляді фреймів (структур).

Конкретний приклад представлення фреймового знання.

Ім'я фрейма – Бібліотека Ярослава Мудрого.

Ім'я першого слота – Київська Русь.

Ім'я другого слота – 1015–10154 рр.

Ім'я 3-го слота – мета.

Значення – поширення та зміцнення православ'я, а за рахунок цього іміджу держави в світі та великокнязівської влади.

Фрейм функціонування Бібліотеки Ярослава Мудрого

Фрейми і слоти	Ім'я фрейма/слота	Значення фрейма/слота
Фрейм	Соціальна дія	Заснування соціального інституту бібліотеки Ярослава Мудрого
Слот 1	Історичний час, епоха	989 р. –1037 р. 1054р.
Слот 2	Соціальний простір, функціонування	Відносини між київським князем та широкими масами давньоруського населення
Слот 3	Соціальна картина	Ранньофеодальні стосунки “як сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів історичного розвитку”
Слот 4	Суб'єкти соціального Процесу	Великий київський князь, митрополит всея Русі, верховний київський уряд, церковні ієрархи, священники, давньоруські книжники-філософи та перекладачі, переписувачі, ченці, перші бібліотекарі(ченці), перші архівісти, широкі маси давньоруського населення(читачі) та прихожані церков
Слот 5	Об'єкти соціального процесу	Бібліотека Ярослава Мудрого
Слот 6	Мета і завдання функціонування	Піднесення авторитету держави у світі, поширення та закріплення християнства в Київській Русі, зміцнення великокнязівської та верховної київської влади за рахунок цього, поширення грамотності, державне будівництво
Слот 7	Способи досягнення мети	Перевезення книжок, переклад праць, переписування, організація шкіл, набуття освіти вищої, запрошення священників із Візантії
Слот 8	Форми організації діяльності	Коло давньоруських книжників (колегіум, академія); Скрипторій; Школа (нижча); Архів (комплексно установа); Канцелярія (де реєструвалися і привезені книги, облік перекладених)
Слот 9	Результат діяльності	Поширення християнства, зміцнення його позицій, поширення грамотності, розвиток книжної та бібліотечної справи, писемності, піднесення авторитету держави, розвиток культури, освіти, науки, створення передумов для вищої освіти, фундамент розвитку і закладення традицій бібліотек та бібліотечної справ, бібліотечної мережі в Україні

Комп'ютерна графіка дає нам можливість створити «візуальну історію»; також вирішити завдання одержання нового знання. У нашому випадку з Бібліотекою Ярослава Мудрого, фонд якої було по суті розпорощено, ми одержуємо відновлене знання фактично як нове знання.

Об'єднання логічної вербальної інформації у формі теоретичних схем і моделей і знаково-символьної інформації у вигляді символів, рисунків тощо створює нові можливості пізнавальної діяльності.

Етапи формування знань у даному разі мають відбуватися за такою ієрархією: дослідження текстових джерел, створення вербальних абстрактно-логічних схем моделей, робота зі знаковими моделями і звернення до джерел.

Комп'ютерна техніка, електронна бібліотека Ярослава Мудрого створять вербально-логічне та образно-символьне представлення фонду давньоруської книгозбірні.

Синтезуючи об'єкти (компоненти) ДРБ, ми одержуємо нову якість, яка виникла при органічному поєднанні кількох культур (візантійської III–VI ст., староболгарської, місцевої, давньоруської) і під їхнім впливом.

На території Київської Русі в XI ст. спостерігалася зустріч – синтез цих культур. Такою цілісною синтетичною культурою є культура Київської Русі, саме ці якості впродовж багатьох століть привертають до неї увагу, що не перестає меншати, а цементуючим матеріалом цієї гармонійної культури є Бібліотека Ярослава Мудрого, яка, втім, досі не вивчалася як історичний факт, як історико-культурологічне явище, як джерело для дослідження відповідної епохи тощо. Роль підґрунтя для цього синтезу відіграло язичництво як жива системність, воно є сприяло створенню “позбавленої розривів синтетичної культури”.

Сутність (внутрішній зміст об'єкта – ДРБ) полягає в єдності його форм. Коли ми говоримо, що ДРБ – це культурне явище епохи Київської Русі, то розуміємо під цим зовніню форму існування та виявлення об'єкта.

Право говорити про ДРБ як про історичний факт дає і те, що факт – це та чи інша історична подія, що потребує свого пояснення та осмислення в зв'язку з широким соціальним контекстом епохи.

Однак цей аспект прямо не враховує суб'єктивні моменти в історичному процесі. А при реконструкції історичного минулого не можна абстрагуватися від дій суб'єктів історії, від їхнього загального культурного рівня та здатності творити власну історію (суверен Київської Русі Ярослава Мудрого, уряд його, церковна верхівка, давньоруські книжники-філософи Ярославового кола, широкі маси населення та ін.), священики.

ДРБ допоможе в продовженні численних досліджень культури Київської Русі як системної цілісності та самоорганізуючого цілого.

Оскільки для системи “не можна визначити єдину траєкторію розвитку, можна визначити лише множину таких траєкторій [31], то вектори траєкторій руху процесу духовності і традицій вітчизняного бібліотечного процесу ми простежуємо надалі в побудові бібліотек монастирських [32], церковних, князівських (приватних), у формуванні приватних книгозбірень козацької верхівки, поміщицьких бібліотек, які всі були свого роду проекцією навколишнього світу, організації численних просвітніх бібліотек; далі – бібліотек публічних і, безперечно, в 1918 р. – Національної бібліотеки Української Держави тощо.

Бібліотека Ярослава Мудрого – явище значуще не тільки в історії України, а й для висвітлення її минулого, таке, що має непересічне значення для сьогодення, сучасної країни, всього слов'янського світу, оскільки культурна цінність ДРБ – непересічна. Знання, набуті про дослідженні ДРБ, дадуть змогу використати їх у суміжних галузях, в інших дослідженнях.

Література

1. Боровський Я., Івакін Г. Бібліотеки стародавнього Києва // Київ. – 1982. – Вип. 6. – С. 208–213; Візир М. Бібліотеки Київської Русі // Знання та праця. – 1981. – № 5. – С. 20–21; Пещак М. М. Бібліотека Ярослава Мудрого й зародження в ній бібліографічного опису // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 2. – К.: НБУВ, 1999. – С. 219–227; Полонська-Василенко Н. Д. Бібліотеки Київської Русі // Бібл. вісн. – 1994. – № 1. – С. 27–28; Толочко П. П. Бібліотека Ярослава Мудрого // Від Русі до України. – К.: Абрис, 1997. – С. 100–106; Його ж. Тайна библиотеки Ярослава Мудрого // Наука и жизнь. – 1975. – № 1. – С. 70–71; Його ж. Бібліотека Ярослава Мудрого // Толочко П. П. Від Русі до України. – С. 102; Солонська Н. Г. Бібліотека Ярослава Мудрого як «поле документації» та як архів епохи Київської Русі // Архіви України. – 2003. – № 1–3. – С. 107–129.

2. Толочко П. Про походження Ярослава Мудрого // А се его сребро. Зб. праць на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Федоровича Котляра з нагоди його 70-річчя. – К., 2002. – С. 49–55; Його ж. Київська Русь. Т. 4. – К.: Вид. Дім “Альтернативи”, 1998. – С. 156; Його ж. Володимир Святий. Ярослав Мудрий. – К.: АртЕК, 1996. – С. 127; Його ж. Ярослав Мудрий. – К.: , 2002. – С. 11, 173; Котляр М. Ф. Ярослав Мудрий (До 1000-річчя з часу народження) // Укр. іст. журн. – 1978. – № 6. – С. 89–101; Його ж. Великий князь Київської Русі Ярослав Мудрий // Рідний край (Буенос-Айрес). – 1978. – 31 серп.; Солонська Н. Г. Ярослав Мудрий – державний діяч, книжник // Вісн. Книжкової Палати. – 2004. – № 5. – С. 53–57.
3. Священні книги як феномен культури // Мельник Т. В., Лубський В. І., Горбаченко Т. Г. та ін. Релігієзнавство. – К., 1999. – С. 393–425; Дубровіна Л. А. Кодикографія – археографія – кодикологія (взаємозв'язки та розмежування) // Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. – К., 1992. – С. 7–23.
4. Девятков Д. Х. Системный анализ. – Магнітогорск, 2001. – 67 с.
5. Литвинов В. В., Марьянович Т. Б. Методы построения имитационных систем. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 5.
6. Там само. – С. 19.
7. Основы моделирования сложных систем / Под ред. И. В. Кузьмина. – К.: Вища шк., 1981. – С. 5.
8. Основы моделирования сложных систем / Под ред. И. В. Кузьмина. – К.: Вища шк., 1981. – С. 13.
9. Там само.
10. Амосов Н. М. Моделирование сложных систем. – К. Наук. думка, 1968. – 88 с.
11. Могилевський В. Д. Формализация динамических систем. – М.: Вузовская книга, 1999. – С. 22.
12. Клименюк О. В. Системний підхід до інтенсифікації технологічних процесів. – Тернопіль: Лілея, 1998. – С. 19.
13. Шеннон Р. Имитационное моделирование систем – искусство и наука // Пер. с англ. / Под ред. Е. К. Маловского. – М.: Мир, 1978. – С. 28.
14. Там само.
15. Могилевський В. Д. Формализация динамических систем. – С. 22.
16. Там само. – С. 14.
17. Любичев Н. А. Понятие системности и организованности // Σημειωτική (Труды по знаковым системам). XI. Вып. 402. – Тарту, 1977. – С. 135.
18. Малюта А. Н. Закономерности системного развития. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 8.
19. Антонов А. В. Системный анализ. Методология. Построение моделей. – Обнинск, 2001. – 272 с.
20. Бібліотека Ярослава Мудрого і початок розвитку науки в Київській Русі (XI століття) // Сіверянський літопис. – № 4. – 2004. – С. 4–12.
21. Столяров Ю. Что такое библиотека? (о её сущности и исходных формах) // Библиотекведение. – 1999. – № 7/12. – С. 20–33, С. 30; Його ж. Библиотечный фонд. – М.: Книга, 1991.
22. Аверьянов А. И. Системное познание мира. Методол. проблемы. – М.: Политиздат, 1985; Коган М. С. Системный подход и гуманитарное знание. – М.: Изд-во ЛГУ, 1991.
23. Санцевич До поняття про діалектичний взаємозв'язок джерелознавства й методики історичного дослідження // Укр. іст. журн. – 1984. – № 2. – С. 48–55; Пушкар'єв Методологія проблеми // Там само. – 1984. – № 4. – С. 38–49; Його ж. Види письмових історичних джерел // Там само. – 1968. – № 9. – С. 24–32.
24. Санцевич До поняття про діалектичний взаємозв'язок джерелознавства й методики історичного дослідження. – С. 48–55; Дубровіна Л. А. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. – К., 1992. – 262 с.
25. Томашевский Ю. Б., Митяшин Н. П. Проектирование автоматизированных систем обработки информации и управления на основе системного подхода. – Саратов, 2000. – 61 с.
26. Попрощька В., Солонська Н. Від бібліотеки Ярослава Мудрого – до Національної бібліотеки України // Дивослово. – 2001. – № 10. – С. 66–69.

27. Стабин И. П., Моисеева В. С. Автоматизированный системный анализ. – М.: Машиностроение, 1984. – 308 с. С. 20).
28. Горбачев В. О. Моделирование систем. Ч. 1. – К., 1996. – С. 5.
29. Полонська-Василенко Н. Д. "Київ "стольний град" Володимира та Ярослава". Доповідь прочитана на засіданні пленуму Музею-архіву переходової доби історії Києва 12 серпня 1942 р. – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. 42, № 12. Машинопис. – 1942. – 12 серпня // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 2 / Передмова І. Верби; Підготовка тексту до друку Н. Солонської. – 1999. – С. 327–354; Солонська Н. Г. Передне слово / Антонович Д. Київ. – Нью-Йорк–Відень–Київ. – 1995. – К.: НБУВ. – С. 3–6; Її ж. Щодо створення зведеного каталогу давньоболгарських джерел, які знаходилися в імовірному каталозі фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого // Студії з архівної справи та документознавства. Т. 10. – 2003. – С. 32–37; Її ж. Автори книг бібліотеки Ярослава Мудрого: біографічні матеріали // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 7. – 2001. – С. 333–383; Її ж. Ярослав Мудрий – державний діяч, книжник // Вісн. Книжкової Палати. – 2004. – № 5. – С. 53–57; Її ж. Щодо створення зведеного каталогу давньоболгарських джерел, які знаходилися в імовірному каталозі фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого // Студії з архівної справи та документознавства. Т. 10. – 2003. – С. 32–37; Її ж. Автори книг бібліотеки Ярослава Мудрого: біографічні матеріали // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 7. – 2001. – С. 333–383; Її ж. Ярослав Мудрий – державний діяч, книжник // Вісн. Книжкової Палати. – 2004. – № 5. – С. 53–57; Її ж. Літописні джерела до історії формування бібліотеки Ярослава Мудрого // Архівознавство. Джерелознавство. Міжвідомч. зб. наук. праць. Вип. 3. Джерелознавчі дисципліни. – К., 2001. – С. 209–236; Павленко С., Солонська Н. Літописознавство в Україні 50–90-х рр.: Анот. огляд матеріалів "Українського історичного журналу" (1957–1998) // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 2. – К.: НБУВ, 1998. – С. 120–145; Солонська Н. Г. Міжнародна наукова конференція "1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні // Бібл. вісн. – 1998. – № 6. – С. 8.
30. Вартофски М. Модели. Репрезентации и научное понимание. – М.: Прогресс, 1988.
31. Девятков Д. Х. Системный анализ. - Магнитогорск, 2001. - 67 с.
32. Горбаченко Т. Г. Вплив християнства на становлення письмової культури Русі-України: релігієзнавчо-філософський аспект. – К.: Видавничий дім «Академія», 2001. – 270 с.

Поступила в редакцію 24.02.2005

ВОПРОСЫ ТЕРМИНОЛОГИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА

УДК 025.4.011

ЭЛЕКТРОННЫЙ ДОКУМЕНТ¹

С.В. Дудченко

(Центр информационных технологий Межвузовского центра «Крым»,
г. Симферополь, АРК, Украина)

Данная статья открывает цикл статей, посвященных терминологии в области использования компьютерных технологий в библиотечном деле. Актуальность рассматриваемого вопроса состоит в том, что в настоящее время компьютерные технологии все больше и больше начинают использоваться в библиотечном деле и необходимо адаптировать компьютерную терминологию для конкретной профессиональной отрасли. Неопределенность некоторых понятий, неточность определений, а иногда и полное их отсутствие – это только часть проблем, которые надо решить. Первая статья посвящена терминам «документ», «электронный документ». Рассматривается происхождение данных терминов в библиотечной и смежных областях, дается формулировка термина электронный документ с точки зрения библиотечных компьютерных технологий.

Ключевые слова: документ, электронный документ, информация, библиотечная компьютерная терминология

Дана стаття відкриває цикл статей, присвячених термінології в області використання комп'ютерних технологій в бібліотечній справі. Актуальність питання, що розглядається полягає в тому, що в цей час комп'ютерні технології все більше і більше починають використовуватися в бібліотечній справі і необхідно адаптувати комп'ютерну термінологію для конкретної професійної галузі. Невизначеність деяких понять, неточність визначень, а іноді і повна їх відсутність – ця тільки частина проблем, які треба вирішити. Перша стаття присвячена термінам «документ», «електронний документ». Розглядається походження даних термінів в бібліотечній і суміжних областях, дається формулювання терміну електронний документ з точки зору бібліотечних комп'ютерних технологій.

Ключові слова: документ, електронний документ, інформація, бібліотечна комп'ютерна термінологія

Given article opens articles cycle of computer technologies sacred to terminology in use domain on library business. Actuality of considered question consists in that, that at present computer technologies all more and more begin use on library business and necessary to adapt computer terminology for concrete professional branch. Vagueness of some notions, determinations inaccuracy, and sometimes and full their absence here only part of problems, which it need solve. First article sacred to terms «document», «electronic document». Considers origin of given terms in library and contiguous domains. Gives term formulation electronic document with point of viewing of library computer technologies.

Key words: document, electronic document, information, library computer terminology

- Можно ли представить себе объект, который реально никогда не существовал?
- Можно! Это электронный документ, который создали и забыли сохранить.

Что такое документ? Ответ на этот вопрос можно получить от любого человека. Паспорт, водительские права, любая бумага с печатью – вот первое что приходит в голову обывателя. Фирменный бланк, бумага с подписью, составленный по определенной форме акт может добавить чиновник или юрист. Библиотекарь Вам скажет, что документ это книга, журнал, да и все, что хранится в библиотеке, это документы. Программист ничего нового не добавит, но скажет, что если ему дадут реквизиты документа название, дату создания, размер или еще что-нибудь, то он попытается его найти в компьютере или в Интернете. На вопрос: «Что такое электронный документ?» никто ничего нового не скажет. Вариант ответа в большинстве случаев может быть таким: «это документы, набранные на компьютере или введенные в компьютер путем сканирования». А для программиста документ и электронный документ – это одно и тоже.

¹ Данная статья была опубликована в научном журнале «Культура народов Причерноморья», №55, т.2 стр. 59-65

Но для всех главным будет содержательное наполнение документа, а не то, в какой форме эта информация донесена человеку, главное, чтобы эта информация была полной и достоверной. И все знают, что документы должны подтверждать факты.

Но все-таки, что такое документ?

«Документ» в переводе с латинского – «поучительный пример», способ доказательства (лат. *documentum* – доказательство; поучение; предостережение). В современном языке этот термин имеет не только несколько общих значений, но и большое количество профессионализмов в зависимости от сферы применения.

Например, в «Толковом словаре русского языка» С.И. Ожегова и Н.Ю. Шведовой [1] дается такое определение этого слова:

ДОКУМЕНТ, а, м. 1. Деловая бумага, подтверждающая какой-н. факт или право на что-н. *Расходные документы. Проездной д. Д. об образовании.* 2. Удостоверение, официальная бумага, свидетельствующие о личности предъявителя. *Проверка документов. Предъявить свой д.* 3. Письменное свидетельство о каких-н. исторических событиях, фактах. *Древнерусские грамоты – исторические документы.*

Множество современных словарей (например [2, 3]) практически слово в слово повторяют эти определения, хотя некоторые составители словарей пытаются дополнить определение термина, так сказать внести новый смысл.

Так в «Новейшем словаре иностранных слов и выражений» [4] в который авторы попытались внести, как можно больше информации по самым различным тематическим направлениям термин документ получил еще одно значение:

ДОКУМЕНТ [лат. *documentum* – доказательство; поучение; предостережение] 1) свидетельство, доказательство, напр. исторического события; 2) материальный носитель данных (бумага, фото- и видеопленка, магнитная лента, дискета и т.п.), предназначенный для их передачи во времени и пространстве; может содержать тексты, изображения, звуки и т.д.; 3) письменный акт, носящий служебный характер или имеющий юридическую силу, напр. учредительный Д.; составленная законным порядком бумага, могущая служить письменным доказательством ч.-л., подтверждающая права на ч.-л., напр. завещание; 4) паспорт, водительские права или иное удостоверение личности и ее определенных прав, напр. пенсионное удостоверение.

Советский энциклопедический словарь [5] дает практически точно такое же определение о материальном носителе данных.

ДОКУМЕНТ (от лат. *documentum* – свидетельство), материальный носитель данных (бумага, кино и фотопленка, магнитная лента, перфокарта и т.п.) с записанной на нем информацией, предназначенный для ее передачи во времени и пространстве. Д. могут содержать тексты, изображения, звуки и т.д. В узком смысле – деловая бумага, юридически подтверждающая к.-л. факт или право на что-то.

Существуют также большое количество определений термина в специализированной литературе. Например, под «документом» в соответствии с ДСТУ 2732-94. «Делопроизводство и архивное дело. Термины и определения» понимается:

«средство закрепления различными способами на специальном материале информации о фактах, событиях, явлениях объективной реальности и умственной деятельности человека» [6].

Стандарт «Архитектура служебных документов (ODA) и обменный формат» определяет:

Документ (*document*) – структурируемая единица, предназначенная для восприятия человеком информации, которая может быть единицей обмена между пользователями и/или системами [7].

Закон Украины «Об информации» в статье 27 трактует документ как

«предусмотренная законом материальная форма получения, хранения, использования и распространения информации путем фиксации ее на бумаге, магнитной, кино-, видео- фотопленке или на другом носителе» [8].

Для библиотечного дела определение документа, как материального объекта, не явля-

ется новым, и было сформулировано в «Терминологическом словаре по библиотечному делу и смежным отраслям знания» [9]:

ДОКУМЕНТ

Материальный объект с зафиксированной на нем информацией в виде текста, звукозаписи или изображения предназначенный для передачи во времени и пространстве в целях хранения и общественного использования.

К определению, данному в этом терминологическом словаре, можно добавить определение, данное в учебнике «Библиотечный фонд» [10].

Документом считается любая нооинформация (информация, созданная человеческим разумом, в отличие от информации, зафиксированной в явлениях неживой природы, или биологии), зафиксированная на специальном вещественном носителе в целях её использования, передачи и хранения. Форма и способ фиксации здесь допускаются любые, т.е. на бумаге, пленке, в виде кодекса, ленты, диска и т.п.

Данное определение рассматривает «документ» как информацию.

Похожее определение термина представлено также в словаре-справочнике «Туризм, гостеприимство, сервис» [11].

ДОКУМЕНТ (от лат. documentum – свидетельство) 1) деловая бумага, юридически подтверждающая определение права ее владельца или удостоверяющая определенные факты; 2) информация, зафиксированная на материальном носителе (бумаге, пленке и др.), имеющая официальный характер и подлежащая дальнейшему использованию, обработке и передаче

«Словарь по кибернетике» [12] дает следующее определение:

ДОКУМЕНТ (от лат. documentum – свидетельство, доказательство) – материальный *носитель информации*, зафиксированной вне памяти человека или ЭВМ. Предусматривается, что Д. подвергается процессам записи (преобразования), хранения (передачи), получения (сбора, поиска) и чтения с целью обращения к информационно-системе. По форме Д. делятся на объемные, площадные и линейные; последние имеют вид ленты, картотеки или кодекса, причем диск со спиральной записью относится к ленточной форме. Применение тех или иных форм Д. диктуется условиями хранения, возможностями механизированной и автоматизированной обработки.

Анализируя вышеприведенные определения термина, можно понять, что документ – это нечто (средство, структурированная единица, форма, объект, носитель данных, информация) подтверждающее, удостоверяющее, свидетельствующее, составленное по определенной форме и обязательно на материальном носителе, предназначенное для передачи в пространственно-временном континууме; причем то, что для одних является документом, для других им не является. Анализируя библиотечное определение документа, можно еще добавить: то, что принято на хранение (временное или постоянное), то и является документом².

Еще больше несоответствий с определением электронного документа.

ГОСТ 7.83-2001. «Электронные издания. Основные виды и выходные сведения.» определяет электронный документ как:

«документ на машиночитаемом носителе, для использования которого необходимы средства вычислительной техники» [13].

Что можно сказать о таком определении? Сам термин «машиночитаемый носитель» не выдерживает ни какой критики, т.к. «машина» «читает» не только CD-диски и дискеты, но также и машинописный текст с бумаги при помощи сканеров, записывает звук при помощи микрофона, изображения при помощи цифровых фотоаппаратов. Причем если в случае фотографирования специалист в области компьютерных технологий может возразить, что изображение не сразу попадает на компьютер, а копируется с фотоаппарата как со сменного диска, то в случае сканирования бумажного документа изображение машинописного текста не только передается на компьютер, но и может быть «прочитано» программами распознавания текстов (то есть про-

² Документ – это информация, зафиксированная на материальном носителе, прошедшая освидетельствование или зарегистрированная по определенной форме в авторитетных (государственных, профессиональных или экспертных) организациях (Определение предложено автором статьи)

исходит посимвольная обработка фотографии текста – аналогично побуквенному чтению текстов человеком). Именно такие тексты и называются машинописными (созданными, например, на пишущей машинке) но их также можно назвать машиночитаемыми. Исходя из этого определение, данное в ГОСТе 7.83-2001 подводит под определение машиночитаемого носителя и бумажные документы, в частности машинописные.

В Законе Украины «Об электронных документах и электронном документообороте» [14] (N 851-IV от 22.05.2003 г.) дано такое определение электронного документа:

«электронный документ – документ, в котором информация зафиксирована в виде электронных данных, включая обязательные реквизиты документа (пока определен только один обязательный реквизит – электронная подпись)»

Оно не терминологическое, а юридическое, так как в терминологических определениях составители словарей обычно пытаются не употреблять в расшифровке термина, слова которые присутствуют в названии термина при условии, если термин не является дочерним.

Но все-таки что же такое электронный документ? В различных компьютерных словарях можно найти такие определения:

Электронный документ [electronic document]. Совокупность данных в памяти ЭВМ, предназначенная для восприятия человеком с помощью соответствующих программных и аппаратных средств [15].

или

electronic document электронный документ; электронный текст □ Совокупность данных в памяти вычислительной системы, предназначенная для восприятия человеком с помощью соответствующих программных и аппаратных средств. Электронный документ может включать текстовую, графическую и звуковую информацию, иметь не линейную структуру; различные пользователи могут просматривать его в различной форме и изменять его [16].

Поскольку память вычислительной системы это не столько материальное, сколько виртуальное понятие, иначе говоря, процесс, то исходя из этого:

электронный документ – это некоторый процесс, происходящий в памяти ЭВМ обрабатывающий оцифрованные данные, находящиеся на «жестких носителях» в удобную для восприятия человеком форму³.

И действительно, пользователь общается с «машиной» через интерфейс⁴, предоставляемый ему операционной системой, программами оболочками и программами обработки данных, представленных на «жестких» носителях (которые в литературе весьма условно называются «носителями информации»), совокупность данных, представленных на таких носителях (дискеты, компакт-диски, винчестеры⁵ и т.д.), не может быть донесена до человека без использования компьютера, причем компьютер должен быть включен, и на нем должна быть установлена и запущена соответствующая операционная система и программа, которая преобразует оцифрованные данные в визуальное отображение, понятное человеческому восприятию (например, в WinWord пользователь видит перед собой визуальное отображение бумажной страницы).

Иными словами, электронный документ существует только в момент работы с данными в качестве визуальной формы на экране компьютера (визуальная форма, распечатанная на принтере с электронного документа, является печатной копией и к электронному документу имеет отношение только по своему содержательному наполнению). Таким образом, электронный документ является не материальным, а виртуальным⁶. Кстати, еще одним подтверждением

³ Автор статьи формулирует промежуточное определение электронного документа и не настаивает на данном определении, т.к. оно вытекает из рассуждений основанных на обзоре определений, с которыми автор согласен частично

⁴ в данном случае **man-machine interface** – человек-машинный интерфейс; интерфейс пользователя □ Программные и аппаратные средства взаимодействия оператора или пользователя с программой или ЭВМ [16].

⁵ Winchester disk винчестерский диск, винчестер □ Дискетное внешнее запоминающее устройство, в котором носитель данных, магнитные головки и другие компоненты помещены в герметический кожух. Название происходит от места первоначальной разработки – филиала IBM в г. Винчестере (Великобритания). Винчестерский диск обеспечивает большую плотность записи, чем другие устройства. [16] (синонимы: жесткий диск, HDD. Прим. автора)

⁶ **virtual** виртуальный □ Не имеющий физического воплощения или воспринимаемый иначе, чем реализован [16] (Реализован на носителе в цифровом виде, а воспринимается пользователем в визуально-графическом. Прим. автора)

этих рассуждений может являться следующий пример:

Допустим, Вы набрали текст в WinWord-е, все выделили и скопировали в буфер обмена⁷, текст не сохранили, WinWord закрыли. До тех пор пока компьютер не будет выключен (перезагружен) или не будет произведено новое копирование в буфер обмена, информация будет держаться в памяти и может быть восстановлена.

Также следует помнить о том, что для одних документ – это документ, а для других нет. Надо определиться с тем, для кого дается определение этого термина в каждом конкретном случае:

- если для «машины», то для неё документом (т.е. тем, чему надо доверять, своеобразным указанием к действию) является любой файл, созданный для данной операционной системы, в том числе и «вирусы», которые «машина» не только «читает», но и начинает воспроизводить самостоятельно (без участия пользователя);

- если для человека (пользователя), то ему абсолютно все равно, как выглядит информация, представленная на компьютерных носителях, его интересует визуальное отображение документа, как на экране компьютера, так и на бумаге после распечатки этой визуальной формы, причем второе больше, чем первое. Кроме того, как и для обычного документа, человеку особенно важен признак, по которому документ отличается от не документа, т.е. вторичная информация – информация о самом документе (описание, регистрационные данные, экспертные оценки).

Проанализируем различные определения электронного документа и определение документа, представленное в некоторых компьютерных словарях (т.к. в специализированной компьютерной терминологии зачастую не разделяются документ и электронный документ, все документы для ЭВМ являются электронными)

Определение 1. Документ – материальный носитель информации, зафиксированной вне памяти человека или ЭВМ [12].

Данное определение не подходит хотя бы по причине того, что на одном материальном носителе информации (дискете, компакт-диске, винчестере и т.д.) может быть несколько как документов, так и не документов.

Определение 2. Электронный документ – документ на машиночитаемом носителе, для использования которого необходимы средства вычислительной техники [13]

К понятию «машиночитаемый носитель» можно отнести и текст, набранный при помощи пишущей машинки на бумаге (данный текст может быть прочитан (обработан посимвольно) «машиной» при помощи сканера (программными средствами) и т.п., как уже говорилось выше). Но бумажный документ никогда не считался электронным.

Определение 3. Электронный документ [electronic document]. Совокупность данных в памяти ЭВМ, предназначенная для восприятия человеком с помощью соответствующих программных и аппаратных средств [15, 16].

Вся совокупность данных в памяти ЭВМ является для «машины» документом, за исключением той информации в памяти, которая нарушает целостность вычислительного процесса, иными словами, заставляет машину сбойть. Та же часть информации в памяти ЭВМ, предназначенная для восприятия человеком, в понимании человека может не являться документом. Для человека по-прежнему документами является информация по различным видам человеческой деятельности, причем в большей степени в этом смысле предпочтение отдается вторичным документам⁸.

Исходя из определения, что документ – это, прежде всего, информация, – **электронный документ** – это лишь один из видов представления этой информации.

⁷ Буфер обмена (объединено несколько понятий):

- **buffer** 1. буфер □ Область в памяти для временного хранения информации [16];
- **clipboard** буфер вырезанного изображения □ В системах непосредственного взаимодействия – буфер для вырезанного изображения, которое может быть преобразовано и вставлено в то же окно или окно, управляемое другой прикладной программой. Ср. **paste buffer** [16];
- **paste buffer** буфер □ Область в памяти, в которой временно хранится удаленный текст. Ср. **clipboard** [16].

⁸ **ДОКУМЕНТ ВТОРИЧНЫЙ** – документ, полученный в результате аналитико-синтетической и логической переработки информации научной, содержащейся в документах первичных. Примерами текстовых Д.в. могут служить справочные и энциклопедические издания, обзоры реферативные журналы, библиотечные каталоги и картотеки, различные виды указателей [12].

Подведем итог. Определение данного термина с точки зрения библиотечных компьютерных технологий может быть сформулировано следующим образом.

Электронный документ это виртуальная по содержанию⁹ и визуальная по своей форме информация, существующая в оперативной памяти ЭВМ и представленная на экране дисплея ЭВМ в удобной для восприятия человеком форме, зафиксированная на материальном носителе в машиночитаемом виде, прошедшая освидетельствование или зарегистрированная по определенной форме в авторитетных (государственных, профессиональных или экспертных) организациях.

Список источников

1. Ожегов С.И. и Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений – 4-е изд., дополненное, – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
2. Баханьков А.Е. и др. Толковый словарь русского языка: Для сред. шк. / А.Е. Баханьков, И.М. Гайдукевич, П.П. Шуба. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Нар. асвета, 1985. – 335 с.
3. Лапатухин М.С. и др. Школьный толковый словарь русского языка: Пособие для учащихся / М.С. Лапатухин, Е.В. Скорлуповская, Г.П. Снетова; Под ред. Ф.П. Филина. – М.: Просвещение, 1981. – 463 с.
4. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – М.: Современный литератор, 2003. – 976 с.
5. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. – 1600 с., ил.
6. ДСТУ 2732-94. Делопроизводство и архивное дело. Термины и определения / Госстандарт Украины. — К., 1994. — 33с.
7. ДСТУ 3719-1-98. Інформаційні технології. Електронний документообіг. Архітектура службових документів (ODA) та обмінний формат. Ч. 1 : Вступ і загальні принципи. — К. : Держстандарт України, 1999. – 31с.
8. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року N 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — N 48. — С. 650.
9. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания. / Сост.: З.Г. Высоцкая (отв. ред.), В.А. Врубель, А.Б. Маслов, Л.К. Розеншильд; РАН. Б-ка по естественным наукам. – М., 1995. – 268 с.
10. Столяров Ю.Н. Библиотечный фонд: Учебник / Ю.Н. Столяров. – М.: Изд-во «Кн. палата», 1991.- 271 с.
11. Туризм, гостеприимство, сервис: Словарь-справочник / Под ред. Л.П. Воронковой. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 367 с.
12. Словарь по кибернетике / под. ред. В.С. Михалевича. – 2-е изд. – Киев: Гл. ред. УСЭ им. М.П. Бажана, 1989. – 751 с.
13. ГОСТ 7.83-2001. Электронные издания: Основные виды и выходные сведения: Межгосударственный стандарт. – Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2002. – 13 с.
14. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV // Урядовий кур'єр. – 2003. – 2 липня. – № 119. – С.1-6.
15. Толковый словарь по информатике / В.И. Першиков, В.М. Савинков. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 221 с. ил.
16. Борковский А.Б. Англо-русский словарь по программированию и информатике (с толкованиями): Ок. 6000 терминов / А.Б. Борковский. – М.: Московская международная школа переводчиков, 1992. – 335 с.

⁹ Именно по содержанию, а не по содержательному наполнению. Примеч. автора.

УДК 025.4.011

ЭЛЕКТРОННАЯ КОПИЯ

С.В. Дудченко

(Центр информационных технологий Межвузовского центра «Крым»,
г. Симферополь, АРК, Украина)

Данная статья продолжает цикл статей, посвященных терминологии в области использования компьютерных технологий в библиотечном деле. Актуальность рассматриваемого вопроса состоит в том, что в настоящее время компьютерные технологии все больше и больше начинают использоваться в библиотечном деле и необходимо адаптировать её для конкретной профессиональной отрасли. Неопределенность некоторых понятий, неточность определений, а иногда и полное их отсутствие – вот только часть проблем, которые надо решить. Эта статья посвящена термину «электронная копия». Дается формулировка термина «электронная копия печатного документа».

Ключевые слова: электронный документ, информация, компьютерная терминология, электронная копия печатного документа

Дана стаття продовжує цикл статі, присвяченої термінології у області використання комп'ютерних технологій в бібліотечній справі. Актуальність даного питання полягає у тому, що в даний час комп'ютерні технології все більше і більше починають використовуватися в бібліотечній справі і необхідно адаптувати її для конкретної професійної галузі. Невизначеність деяких понять, неточність визначень, а іноді і повна їх відсутність – ось тільки частина проблем, які треба вирішити. Ця стаття присвячена терміну «електронна копія». Дається формулювання терміну «електронна копія друкованого документа».

Ключові слова: електронний документ, інформація, комп'ютерна термінологія, електронна копія друкарського документа

This article continues the cycle of reasons of devoted to terminology in area of the use of computer technologies on library business. Actuality of the examined question is that presently computer technologies begin all more and more to be used on library business and it is necessary to adapt computer terminology for concrete professional industry. Vagueness of some concepts, inaccuracy of determinations, and it is sometimes and complete their absence only part of problems which are necessary to decide. This article is devoted to the term «electronic copy». Formulation of term is given «electronic copy of printing document».

Keywords: electronic document, information, computer terminology, electronic copy of printing document

При разработке методики создания электронной версии научного журнала «Культура народов Причерноморья», мной было предложено понятие «электронная копия печатного документа» [2]. Это было сделано для того, чтобы показать то, что, распечатав документ¹ из файла электронной версии, пользователь получит точную копию страницы из печатного издания. При этом неоднократно возникали сомнения в правильности выбранного термина. Ведь сначала текст набирается на компьютере и с точки зрения первичности распечатанная страница является «печатной копией электронного документа». Исходя из этого, «электронная копия печатного документа» является теперь «электронной копией печатной копии электронного документа». И так до бесконечности при каждом последующем переходе от электронной к печатной версии, и наоборот.

Что же является копией, а что оригиналом? Вопрос оригинала рассматривать не имеет смысла, т.к. понятия копия и оригинал взаимосвязаны между собой. И понятие «оригинал» можно описать через понятие «копия». Например: то, с чего делается первая копия², и является оригиналом или, если при создании копии, не используется копия, тогда то, с чего делается копия, и является оригиналом. Толковый словарь С.И. Ожегова и Н.Ю. Шведовой [3] дает следующее определение оригинала:

¹ В данном контексте понятие «документ» это представленная некоторым образом информация. Более полно понятие документа и электронного документа было рассмотрено в работе [1].

² вторая копия – это копия с копии, третья копия – это копия с копии копии и т.д.

ОРИГИНАЛ, -а, м. 1. То же, что подлинник. *О. портрета. О. статьи* (рукопись, с к-рой производится набор). 2. Непохожий на других, своеобразный человек, чудака (разг.). *Большой о.* || ж. оригиналка, -и (ко 2 знач.).

Но что же все-таки такое копия? Тот же источник [3] дает такое определение:

КОПИЯ, -и, ж. 1. Точный список, точное воспроизведение, повторение чего-н. *К. с рукописи. К. картины или с картины. Снять копию с документа.* 2. *перен., ед.* О ком-чем-н. очень похожем, во всем совпадающем (разг.). *Сын – к. отца.*

Новейший словарь иностранных слов и выражений [4] приводит следующие определения:

ОРИГИНАЛ [лат. *originalis* первоначальный, прирожденный, самобытный] 1) подлинник, подлинное произведение, в отличие от копии; 2) рукопись, с которой производился набор текста; изображение, предназначенное для размножения, напр. фотография для публикации в газете; 3) текст, послуживший предметом перевода на др. язык; 4) непохожий на других, странный человек; чудака.

КОПИЯ [лат. *соріа* множество, запас] точный список, точное воспроизведение, повторение ч.-л.

И в первом и втором определении речь идет только об информационном наполнении смысла термина. Ведь даже в случае копии с картины, особенно со старой картины, добиться полного совпадения практически невозможно. Даже если художник превзойдет самого себя и в точности воспроизведет не только изображение, но и стиль художника, написавшего оригинал, то материал (краски, холст) могут не совпадать, а если учесть, что со временем на оригинал и копию воздействуют различные природные условия: влажность, температура и т.п., то различия между копией и оригиналом со временем станут видны невооруженным глазом.

С появлением фотографии, казалось бы, «копия» становится более близким к оригиналу, но это только на первый взгляд. А дополнительно с этим появляется противоречие. Что является оригиналом – сама фотография или тот объект, который фотографировался? Тем более становится непонятным, будут ли являться копией фотография трехмерного объекта? Определенно, нет.

С появлением компьютера точность воспроизведения изображений (не только графических, но и текстовых) возросла. В случае создания электронных копий материальных объектов достигла практически полного совпадения не только с точки зрения воспроизведения содержательного наполнения, но и содержимого. Например: для не защищенных от копирования компакт-дисков можно создать точный «клон-двойник»³, причем неограниченное количество раз.

Но если с материальными объектами более или менее все понятно, дело ведь состоит лишь, в точности отображения оригинала, то как быть с виртуальными объектами, в частности, с электронными документами [1], ведь материально они существуют лишь в виде копий? Можно ли считать электронный документ оригиналом?

Попробуем разъяснить это противоречие на примере создания электронной версии журнала «Культура народов Причерноморья».

Для решения главного вопроса (что является оригиналом, а что копией) надо определиться с рядом промежуточных вопросов:

1. Что является целью данной работы?
2. Какими средствами можно достичь этой цели?
3. Являются ли промежуточные цели средствами, и наоборот?

Несомненно, что целью в узком смысле является издание отдельного номера журнала. При этом следует учитывать не только современные технологии создания информационного продукта, но и требования авторов и читателей. Ведь несмотря на наш компьютерный век, большинство авторов и читателей предпочитают бумажный вариант журнала электронному. Причины этого факта можно искать не только в компьютерной безграмотности большинства людей, а в большинстве случаев в удобстве бумажного варианта, которое состоит в том, что

³ «клон-двойник» – объединение двух различных понятий, которое разъясняет различие между содержанием и содержимым (двойник – точное визуальное отображение (содержание), клон – точное «генетическое» отображение (содержимое)).

для его использования не нужны никакие технические приспособления, достаточно уметь читать. Можно сказать, что в случае чтения книги, сам человек выполняет функции компьютера, так как читает, обрабатывает и анализирует информацию самостоятельно, да еще вдобавок так, как и «не снилось» любому компьютеру.

Но достичь этой цели можно путем использования компьютера. Оригинал-макет набирается на компьютере. Но можно ли текст, набранный на компьютере, считать оригиналом? Может быть, для другого случая и можно⁴. Но, исходя из поставленной цели, текст, набранный на компьютере, является промежуточным звеном при создании оригинала (см. Рис. 1)

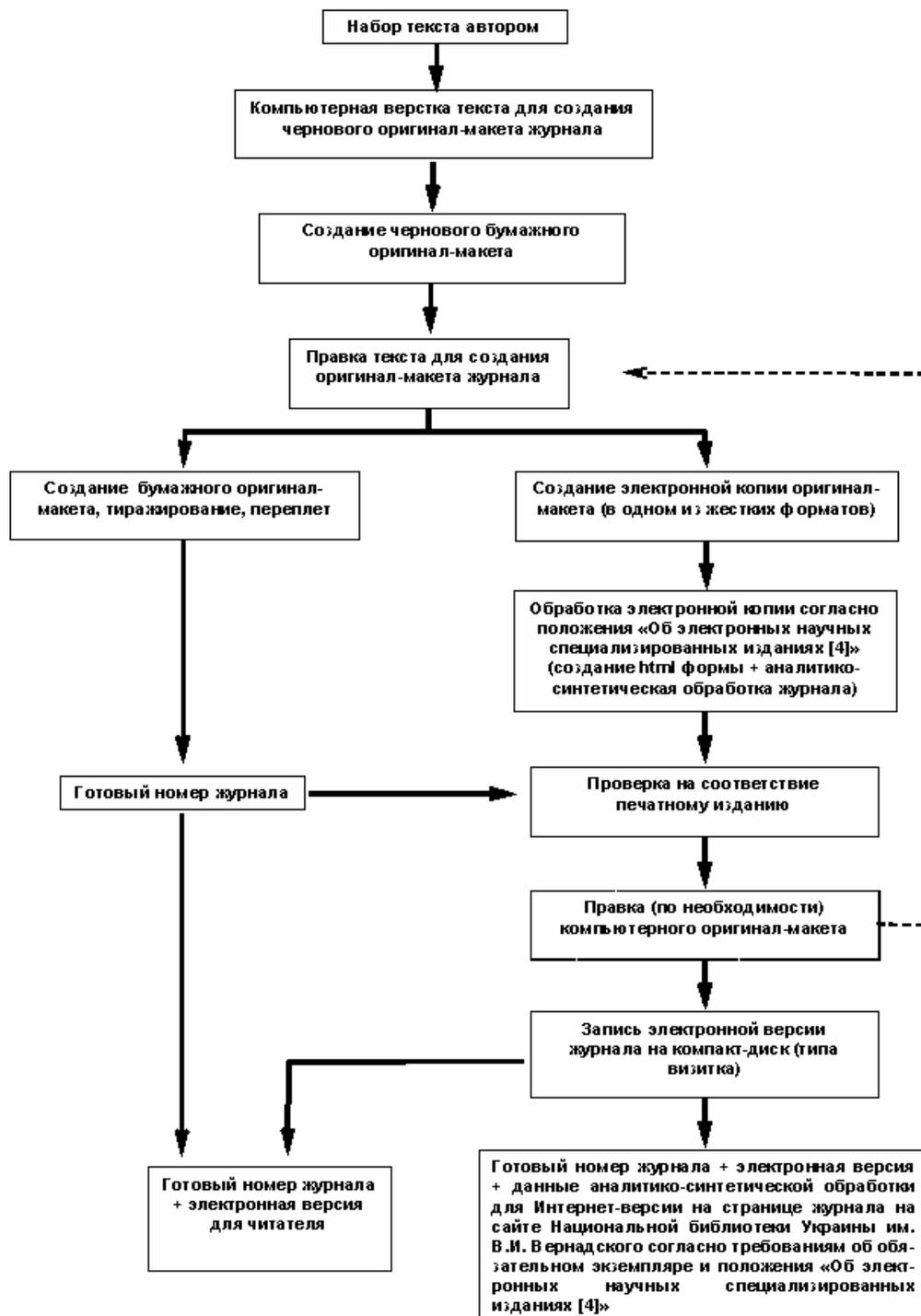
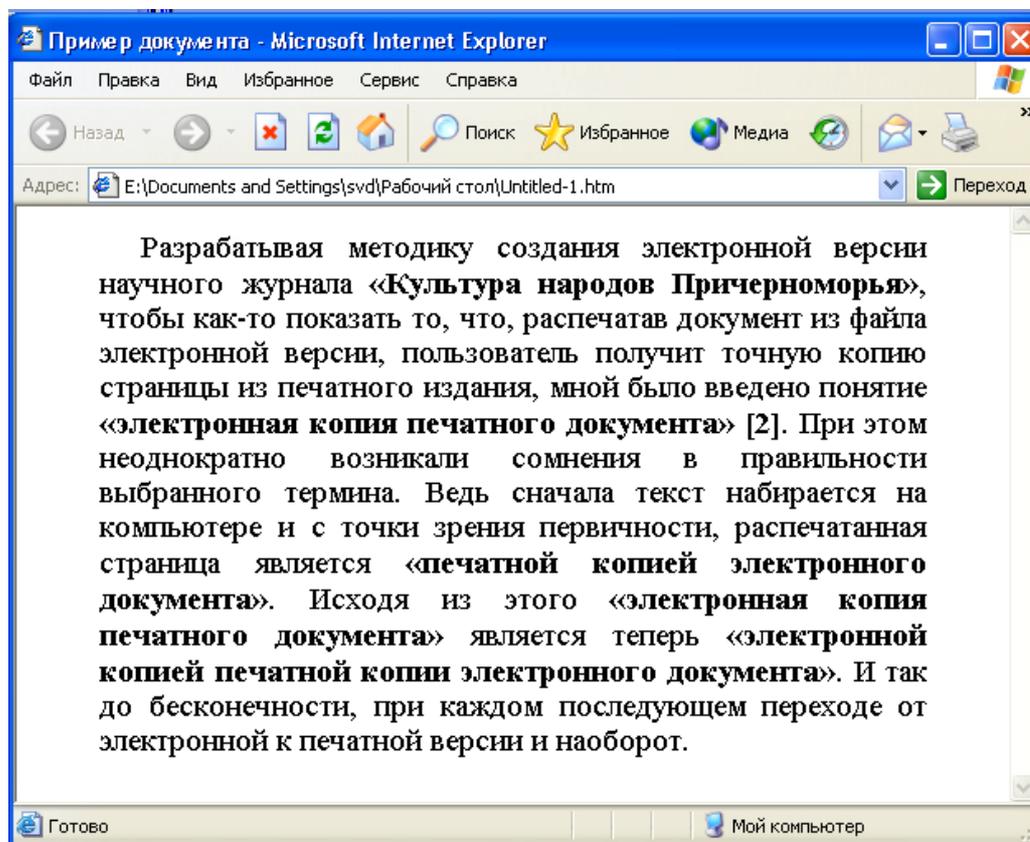

Рис.1

⁴ Например: при создании автоматизированной системы, которую можно использовать только на компьютере. Любая программа, написанная на любом языке программирования без компьютера бесполезна. Упрощенный пример иллюстрирующий это утверждение, см. Приложение 1.

методику создания электронной версии научного журнала **«Культура народов Причерноморья»**, чтобы как-то показать то, что, распечатав документ из файла электронной версии, пользователь получит точную копию страницы из печатного издания, мной было введено понятие **«электронная копия печатного документа» [2]**. При этом неоднократно возникали сомнения в правильности выбранного термина. Ведь сначала текст набирается на компьютере и с точки зрения первичности, распечатанная страница является **«печатной копией электронного документа»**. Исходя из этого **«электронная копия печатного документа»** является теперь **«электронной копией печатной копии электронного документа»**. И так до бесконечности, при каждом последующем переходе от электронной к печатной версии и наоборот.

Так выглядит текст при использовании документа

Поступила в редакцию 27.01.2005

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

УДК 027.7:681.5.03

ФОРМИРОВАНИЕ ВЕКТОРНОГО КРИТЕРИЯ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА АВТОМАТИЗИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ БИБЛИОТЕКОЙ

Б.П. Бочаров

(Группа компьютеризации библиотечно-информационных процессов журнала "Библиотеки
учебных заведений", г. Харьков, Украина)

В статье показано, что современная университетская библиотека – многоцелевая система, а управление такой системой – многокритериальная задача, решение которой осложняется учетом группового предпочтения лиц, участвующих в процессе принятия решений. Приведены результаты применения метода когнитивных карт для определения состава векторного критерия, описывающего качество автоматизированного управления современной университетской библиотекой.

Ключевые слова: управление библиотекой, автоматизация библиотеки, теория принятия решений, многокритериальная задача, когнитивная карта.

У статті показано, що сучасна університетська бібліотека – багатоцільова система, а керування такою системою – багатокритеріальна задача, рішення якої ускладнюється урахуванням групової переваги осіб, що приймають участь у процесі прийняття рішень. Наведено результати застосування методу когнітивних карт для визначення складу векторного критерію, що описує якість автоматизованого керування сучасною університетською бібліотекою.

Ключові слова: керування бібліотекою, автоматизація бібліотеки, теорія прийняття рішень, багатокритеріальна задача, когнітивна карта.

The article describes a modern university library to be a multipurpose system, so its management is a multicriterion problem complicated with the making decisions persons' preferences taking into account. The results of application of cognitive cards method for definition of the automated control quality vector criteria for modern university library are described.

Keywords: library management, library automation, decision theory, multicriterion problem, cognitive card.

Формулировка проблемы. В настоящее время автоматизированная информационно-библиотечная система (АИБС) в первую очередь ориентирована на обеспечение пользователю доступа к электронному каталогу и другим базам данных библиотеки с максимальным соответствием полученной информации читательскому запросу.

Такие направления автоматизации управления, как экспертные системы и системы поддержки принятия решений (СППР), не развиваются достаточно активно.

При разработке автоматизированной системы управления современной университетской библиотекой огромное значение играет построение корректной математической модели объекта управления.

В [1,2] показано, что библиотека ВУЗа – многоцелевая система, а управление такой системой – многокритериальная задача, решение которой осложняется учетом группового предпочтения лиц, участвующих в процессе принятия решений (ЛПР). Качество решения задачи не может оцениваться единственной функцией и даже по нескольким шкалам. Механизм рацио-

нального выбора в таких случаях требует дополнительной косвенной информации, позволяющей, по крайней мере, сравнивать альтернативы.

Анализ последних исследований. В зависимости от роли ЛПР в формировании, обосновании, реализации формальной процедуры выбора оптимального решения можно выделить несколько групп методов, которые отличаются способом перехода к скалярной оценке полезности альтернатив [3,4]:

- аксиоматические методы;
- прямые методы, в которых предполагается, что зависимость полезности альтернативы от оценок по отдельным критериям известна заранее;
- методы компенсации, предполагающие реализацию процедуры уравнивания оценок одной альтернативы оценками другой для определения наилучшей из них;
- метод порогов несравнимости, когда задается некоторое правило сравнения двух альтернатив, в соответствии с которым альтернативы разбиваются на две группы: сравнимые и несравнимые;
- человеко-машинные методы, применяемы в случае, когда модель проблемы оценивания альтернативных решений известна частично. ЛПР, взаимодействуя с ЭВМ, определяет необходимые соотношения между критериями.

Для определения взаимного влияния частных критериев друг на друга и на возмущения окружающей среды перспективным направлением является использование метода, основанного на построении когнитивных карт.

В [3] показано, что при построении когнитивных карт определяются как основные факторы, влияющие на систему в целом, так и причинно-следственные связи подсистем и частных критериев. СППР становится инструментом, облегчающим содержательный анализ этих связей, степень влияния различных факторов друг на друга и на систему в целом, помогающим эксперту или ЛПР неформальными методами выработать решение на основе проведенного анализа.

Цели статьи и формулировка задачи исследования. Теоретические исследования вычислительных методов теории принятия решений [4] доказывают важность соблюдения ряда ограничений на процедуру формирования векторного критерия. К таким ограничениям относят полноту множества критериев, избыточность, разложимость, минимальность, измеримость. Процедура построения такого векторного критерия достаточно сложна, неоднозначна и порой неформализуема.

Предлагается подход, заключающийся в использовании когнитивных карт для определения векторного критерия, используемого для решения задачи поддержки принятия решений при автоматизированном управлении современной университетской библиотекой.

Изложение основного материала исследований. В [3] дано следующее определение: «Когнитивная карта – это вид математической модели, представленной в виде графа и позволяющей описывать субъективное восприятие человеком или группой людей какого-либо сложного объекта, проблемы или функционирования системы. Когнитивная карта предназначена для выявления структуры причинных связей между элементами системы, сложного объекта, составляющими проблемы и т.п. и оценки последствий, происходящих под влиянием на эти элементы или изменения характера связей».

Формирование векторного критерия методом когнитивных карт обычно осуществляется в три этапа [2,3]:

1. Согласование списка концептов.
2. Согласование отношений причинности между ними.
3. Согласование значений отношений причинности.

Основная трудность построения когнитивной карты для формирования векторного критерия эффективности работы современной библиотеки заключается в большом количестве концептов [1,2]. Обычно для сокращения числа концептов их ранжируют (с помощью опросов экспертов) по важности и выбирают самые значимые [3]. В [2] изложена методология проведения исследования выбора наиболее значимых критериев эффективности работы библиотеки из большого множества описанных в специальной литературе показателей и приведены получен-

ные результаты. Был проведен опрос достаточно большого числа экспертов. Данные собирались с помощью INTERNET-технологий, результаты опросов обрабатывались автоматически.

В результате опроса экспертов было определено множество наиболее важных критериев, описывающих качество функционирования современной университетской библиотеки.

- 1 – Суммарные поступления в фонд.
- 2 – Поступления в фонд научной литературы.
- 3 – Поступления в фонд учебной литературы.
- 4 – Парк ЭВМ.
- 5 – Количество записей в электронных каталогах.
- 6 – Количество посещений библиотеки.
- 7 – Общая книговыдача.
- 8 – Книговыдача научной литературы.
- 9 – Книговыдача учебной литературы.
- 10 – Суммарный фонд библиотеки.
- 11 – Фонд научной литературы.
- 12 – Фонд учебной литературы.
- 13 – Читатели библиотеки.
- 14 – Количество сотрудников в штате библиотеки.
- 15 – Финансирование на комплектование.
- 16 – Финансирование на оплату труда.
- 17 – Финансирование на автоматизацию.
- 18 – Количество мест в читальных залах.
- 19 – Общая площадь библиотеки.

Требования измеримости не позволили включить в рассматриваемый набор критериев «обеспеченность учебной литературой», потому что в настоящее время не существует моделей, адекватно оценивающих этот критерий. Тем не менее, более 70% экспертов включили обеспеченность учебной литературой в свои списки дополнительных критериев. Поэтому к выбранным экспертами критериям был добавлен концепт «обеспеченность учебной литературой» (на рис. 1 – концепт № 0).

После определения 20 переменных (концептов) был проведен еще один опрос для определения отношений причинности для каждой пары переменных x, y с возможными базовыми значениями отношений причинности:

- Знак «+» – означает, что рост переменной x приведет к росту переменной y .
- Знак «-» – означает, что рост переменной x приведет к уменьшению переменной y .
- Знак «0» – означает, что рост изменение переменной x не влияет на значение переменной y .

Результаты опроса приведены в таблице 1. Пары переменных, не влияющих друг на друга, в таблице отсутствуют.

Ответы экспертов на возможные комбинации переменных

0-2	+	6-8	+	13-6	+
0-3	+	6-9	+	13-10	+
2-1	+	8-7	+	13-14	+
2-6	+	9-0	+	14-5	+
2-8	+	9-7	+	14-16	+
3-0	+	10-0	+	15-1	+
3-1	+	10-18	+	15-2	+
3-6	+	10-19	+	15-3	+
3-9	+	11-8	+	17-4	+
4-5	+	12-9	+	18-6	+

На основании таблицы 1 был построен знаковый граф, представленный на рис. 1. Он используется для качественной оценки влияния отдельных вершин (концептов или критериев) на устойчивость системы (векторного критерия). Граф помогает определить, как изменится устойчивость системы, если некоторые вершины окажут достаточно сильное влияние на один или несколько концептов или изменят знак дуги.

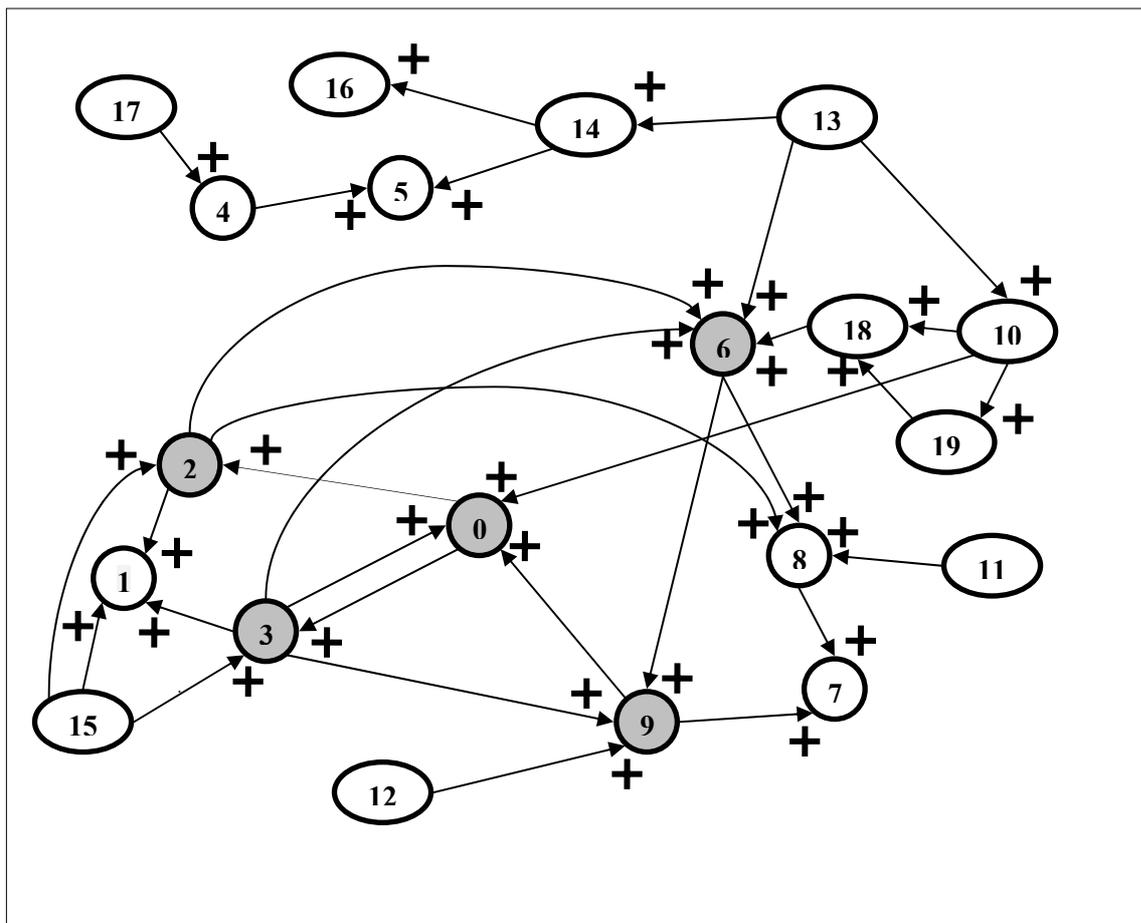

Рис. 1. Знаковый граф.

Проведем анализ знакового графа и определим количество положительных и отрицательных обратных связей и множество вершин, не оказывающих влияние на другие.

Анализ показывает, что в знаковом графе отсутствуют отрицательные обратные связи, и имеются четыре положительные обратные связи:

- {0–3–0} (+, +)
- {0–3–6–9–0} (+, +, +, +)
- {0–2–6–9–0} (+, +, +, +)
- {0–3–9–0} (+, +, +)

Если в качестве входного воздействия выбрано улучшение критерия «обеспеченность учебной литературой», то векторный критерий должны составлять концепты 0,2,3,6,9 (отмечены на рис. 1 заливкой).

В случае выбора другого входного возмущающего воздействия необходимо провести подобный анализ с использованием когнитивных карт.

В [3] показаны положительные и отрицательные стороны использования метода когнитивных карт для анализа взаимного влияния переменных системы, однако очевидным преимуществом их использования является простота и наглядность.

В случае введение в рассмотрение другой группы критериев возможно проведение подобного анализа с использованием когнитивных карт, так как эта процедура полностью автоматизирована.

Выводы исследования и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. В статье продемонстрировано, что библиотека ВУЗа – многоцелевая система, а управление такой системой – многокритериальная задача, решение которой осложняется учетом группового предпочтения ЛПР. Несомненно, задача относится к классу задач принятия решений.

Описаны результаты применения метода когнитивных карт для определения состава векторного критерия, описывающего качество автоматизированного управления современной университетской библиотекой.

Показано, что одна из основных трудностей построения когнитивной карты для формирования векторного критерия эффективности работы библиотеки заключается в большом количестве концептов. Поэтому к перспективным исследованиям в данном направлении следует отнести создание экспертных систем и баз знаний, позволяющих формализовать субъективные представления ЛПР и сократить трудоемкость построения векторного критерия.

Список использованной литературы

1. Полл Р., Бокхорст П. Измерение качества работы. Международное руководство по измерению эффективности работы университетских и других научных библиотек / Пер. с англ. Н. В. Соколовой; Под. ред. О. Ю. Устинова. – М.: Логос, 2002. – 152 с.
2. Рябченко И.Н., Бочаров Б.П. Формирование множества критериев, адекватно характеризующих процедуру автоматизированного управления современной библиотекой вуза // Вісник книжкової палати. – 2004. – № 11. – С. 26–29
3. Трахтенгерц Э.А. Компьютерная поддержка принятия решений. – М.: СИНТЕГ, 1998. – 376 с.
4. Юдин Д.Б. Вычислительные методы принятия решений. – М.: Наука, Гл. ред. Физ.-мат. лит., 1989. – 317 с.

Поступила в редакцию 12.02.2005

УДК 316.773.3

ТРАДИЦИОННЫЕ И ЭЛЕКТРОННЫЕ СРЕДСТВА КОММУНИКАЦИИ КАК АСПЕКТ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ

Н.Н. Радченко

(Центр информационных технологий Межвузовского центра «Крым»,
г. Симферополь, АРК, Украина)

В данной статье рассматривается вопрос представления электронных средств связи в справочниках для поступающих в учебные заведения. Целью рассмотрения этого вопроса является изучение количества представленных данных в аспекте влияния на имидж учебных заведений, что в свою очередь затрагивает вопрос управления персоналом как организации в целом, так и отдельного подразделения.

Ключевые слова: современная коммуникационная система, имидж организации, информационное сотрудничество.

У даній статті розглядається питання представлення електронних засобів зв'язку в довідниках для поступаючих у навчальні заклади. Метою розгляду цього питання є вивчення кількості представлених даних в аспекті впливу на імідж навчальних закладів, що у свою чергу торкає питання керування персоналом як організації в цілому, так і окремого підрозділу.

Ключові слова: сучасна комунікаційна система, імідж організації, інформаційне співробітництво

The question of presentation of electronic communication means in reference books for acting is considered in this article. The study of amount of the represented information in the aspect of influence on the image of educational establishments is the purpose of consideration of this question, that in the turn touches upon the question of management by a personnel affects both organizations on the whole and separate subdivision.

Keywords: modern communication system, image of organization, informative collaboration.

Развитие современного общества характеризуется активным переходом постиндустриального общества к информационному. Основной особенностью этого процесса является возрастание роли информации в развитии рынков информационных технологий, средств связи, информатизации, информационных услуг и продуктов. Сегодня информация является особым инструментом в организации управления различными видами деятельности и в зависимости от того, как она используется на конкретном предприятии или в учреждении, во многом зависит и развитие данного производства.

Особую роль информация играет в системе образования. Она является важнейшим элементом формирования имиджа того или иного учебного заведения.

Целью данной статьи является изучение степени развития средств коммуникации в учебных заведениях Украины и их влияния на формирование имиджа системы образования. Для реализации поставленной задачи проанализируем три справочника для поступающих в Вузы, в которых опубликована информация о различных учебных заведениях Украины. В ходе исследования анализу была подвергнута информация справочников, в которых опубликованы данные по Украине, Республике Крым и г. Севастополю.

Работая с этими источниками информации, мы обратили внимание на то, как в них представлены электронные средства коммуникации. На основании анализа этих источников были составлены следующие таблицы:

Количественный анализ справочника для поступающих по Украине

Всего учебных заведений	Всего http	Всего E-mail	Только http	Только E-mail	http и E-mail	Нет данных вообще
662	120	307	17	194	113	338
	18%	46%	2,5%	29%	17%	51%

Количественный анализ справочника для поступающих по Крыму

Всего учебных заведений	Всего http	Всего E-mail	Только http	Только E-mail	http и E-mail	Нет данных вообще
42	3	9	7	–	3	34
	7%	21,4%	16,7%	–	7,1%	80,95%

Количественный анализ справочника для поступающих по городу (Севастополь)

Всего учебных заведений	Всего http	Всего E-mail	Только http	Только E-mail	http и E-mail	Нет данных вообще
158	10	15	3	8	7	151
	1,32%	9,5%	1,9%	5,1%	4,4%	95,6%

Согласно данным, приведенным в таблицах, больше половины учебных заведений не внесли в свои рекламные проспекты сведения об электронных средствах связи. Остальные владеют только лишь веб-сайтом, либо имеют электронную почту. Данная информация позволяет каждому из потенциальных студентов сформировать представление об уровне развития информационных технологий в каждом из вузов, размещенных в справочниках. В соответствии с данными таблицы электронные средства связи имеют 17% вузов Украины, 4,4% вузов Крыма и 7,1% вузов г. Севастополя. Данный анализ позволяет говорить о том, что большинство вузов Украины сегодня полностью не соответствуют стандартам информационного общества.

Значительная часть ректоров вузов серьезно недооценивают роль информационных систем в формировании имиджа своего учебного заведения. У каждого из них разработан стратегический план развития учебного заведения, целью которого является формирование лидирующих позиций на рынке образовательных услуг [2]. Одним из способов достижения этой цели может быть маркетинг, позволяющий не только изучать спрос и предложение на рынке труда, но и наладить работу персонала по реализации стратегических задач.

Для улучшения имиджа вуза могут быть использованы и рейтинговые исследования, которые позволяют выявить реальное отношение общества к тем многочисленным учебным заведениям, которые существуют сегодня в Украине. В проведении подобных исследований могут быть заинтересованы не только работники министерства образования, но и руководители учебных заведений. Изучив данные этих исследований, можно предпринять меры по улучшению качества предоставляемой информации, что в свою очередь приведет к улучшению рейтинговых показателей вуза.

Позитивный образ вуза очень часто зависит от организации системы коммуникаций [3], т.е. наличия максимально возможного количества контактной информации, включая и ту, которая предоставляется нетрадиционными средствами связи. Поэтому правильная организация работы и предоставление информации на веб-сайтах учебных заведений позволят полноценно удовлетворить запросы как потенциальных абитуриентов, так и коллег, заинтересованных в сотрудничестве. Еще одним плюсом является то, что массовые и школьные библиотеки смогут проводить мероприятия по профориентации, используя при этом веб-адреса вузов.

Серьезным недостатком в данных справочниках является то, что учебные заведения не предоставили информацию о деятельности своих библиотек. К сожалению, руководство вузов считает, что информация о деятельности библиотек не играет существенной роли в рекламе учебного заведения в средствах массовой информации. Но на практике большинство библиотек располагает не только уникальным книжным фондом, но и новыми компьютерными технологиями, при помощи которых могут внедрять новые формы информационного обслуживания студентов. Как правило, в библиотеках создаются электронные каталоги, картотеки периодиче-

ских изданий и целый ряд других баз данных, в том числе и веб-сайты библиотек, на которых представляется эта информация.

Например, работая с «Информационным сервером «Крым», на котором расположены информационные ресурсы Таврического национального университета, видно, что на первой (основной) странице указаны ссылки на Интернет-провайдера, при поддержке которого был создан этот сайт. Какая-либо другая контактная информация отсутствует. В то же время выделены основные разделы данного сайта, которые отражают более полную информацию, представленную университетом. Переходя по ссылке «Таврический национальный университет», мы видим ряд ссылок, представляющих информацию об университете. На этой же странице находится ссылка на электронную почту, адресованную администратору учебного заведения.

В разделе «контактная информация» указаны следующие данные: почтовый адрес, телефон, факс, а также указан адрес электронной почты.

На сайте можно найти контактную информацию о факультетах и кафедрах ТНУ им. В.И. Вернадского.

Открыв сайт научной библиотеки Таврического национального университета, через главную страницу «Информационного сервера «Крым» мы выходим на страничку с новостями и на ряд ссылок на другие разделы. Перейдя в раздел «Библиотека», мы находим краткую информацию о библиотеке ТНУ. В разделе «Реквизиты» указаны ее почтовый адрес, телефон-факс, телефоны директора и зам. директора, адрес электронной почты (на имя администратора библиотеки). Однако ни в одном из проанализированных нами рекламных справочников данных об этой уникальной библиотеке нет.

Информация о потенциале библиотек существенно способствовала бы формированию дополнительного имиджа того или иного вуза [4]. Поэтому при подготовке рекламных изданий о вузе необходимо продумывать информацию, которая должна заинтересовать всех, кто стремится к сотрудничеству с данным учебным заведением. Особую роль в этом должны сыграть средства электронной связи, которые сегодня имеются практически во всех вузах Украины, но фактически не используются для целей формирования имиджа учебных заведений.

Список использованных источников

1. Бекоева Д.Д. Тренинг как фактор эффективной коммуникации / Бекоева Д.Д., Тихенький В.Г., Черняева Г.В. // Управление персоналом. – 2004. – № 20. – С. 40-43.
2. Орехов В. К лидерству в бизнесе через развитие компетентности // Управление персоналом. – 2003. – № 3. – С. 48-50.
3. Крымчанинова М. Образ организации как фактор воздействия на ее культуру // Управление персоналом. – 2004. – № 20. – С. 53-55.
4. Петреева С.В. Рекламная деятельность как средство формирования общественного имиджа библиотеки // www.lib.vsu.by/ru/konf/pt.htm
5. Информационный сервер Крым // URL: <http://www.ccssu.crimea.ua/>

Поступила в редакцию 12.04.2005

УДК 014.3 (470.345)

РОЛЬ РЕТРОСПЕКТИВНОЙ БИБЛИОГРАФИИ В СИСТЕМЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ РЕГИОНА: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ МОРДОВИЯ

Г.М. Агеева

(Мордовский государственный университет, г.Саранск, Россия)

В статье анализируется состояние ретроспективной научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии Республики Мордовия. Дается краткая характеристика проблем, очерчены проблемы и перспективы развития данной отрасли.

Ключевые слова: краеведческая библиография, региональная библиография, информационное пространство.

У статті аналізується стан ретроспективної науково-допоміжної і рекомендаційної бібліографії Республіки Мордовія. Дається коротка характеристика посібників, обкреслені проблеми і перспективи розвитку даної галузі.

Ключові слова: краєзнавча бібліографія, регіональна бібліографія, інформаційний простір.

In the article the condition of retrospective scientific auxiliary and recommendation bibliography of Republic Mordovia is analyzed. The brief description of study aids is given; the problems and prospects of this branch development are described.

Keywords: bibliography of local lore, regional bibliography, informational space.

Информационно-ресурсная база сегодня рассматривается как важная характеристика развития любого территориального образования, наряду с природными условиями, состоянием отраслей хозяйства, социо-культурной сферы. В Законе РФ "Об информации, информатизации и защите информации" информационные ресурсы определены как "отдельные документы и массивы документов... в информационных системах (библиотеках, архивах, фондах и т.д.)" [1:60]. Детально их состав представляют следующие компоненты:

- опубликованные и неопубликованные первичные документы на любых носителях (книги, периодические издания, диссертации и т.д.);
- полнотекстовые базы данных;
- фонды неопубликованных и опубликованных первичных документов, собираемые библиотеками, архивами и другими учреждениями;
- библиографическая продукция;
- услуги, предлагаемые на информационном рынке;
- компьютерные сети связи, программные средства;
- учреждения (редакции, издательства, библиотеки и т. д.), обеспечивающие создание информационной продукции, накопление и использование информационных ресурсов.

Особое место в этом ряду занимают библиотеки, одновременно генераторы, пользователи и создатели информационных ресурсов, и выпускаемая ими библиографическая продукция – текущая и ретроспективная, представляющая собой не только информацию о документах, но и обладающая большим наукометрическим потенциалом. Документальный поток не только фиксируется ею, отражаются его особенности, динамика, а вместе с ними – состояние соответствующей отрасли знания, темпы и тенденции ее развития, процессы в сфере науки, потребности общества, а также изменения в социо-культурной жизни России и Мордовии. Таким образом, создаваемая библиотеками библиографическая продукция играет важную роль в раскрытии информационного, научного и культурного потенциала региона, поскольку практически вся создается на основе местных документальных ресурсов и отражает региональную специфику.

Это явление библиографическая практика прошлого обозначила термином "краеведческая библиография". Она получила в республике достаточное развитие и теоретическое осмысление [2]. Однако названная "краеведческой", она является по сути "региональной". Современные библиографоведы разводят эти понятия прежде всего по целевому назначению по-

собий. Региональная библиография рассматривается как система, призванная удовлетворить разноплановые запросы, направленные не столько на познание края, сколько на развитие тех или иных наук. Ее системообразующий признак – "отражение документов, связанных с регионом по происхождению, содержанию и др." [1:421]. Краеведческая – ставит целью всестороннее изучение края силами местного населения, "создание и распространение информации о документах, посвященных определенной местности в стране" [там же; 26] и носит более популярный характер, то есть различия существенны и должны учитываться при подготовке краеведческих и региональных библиографических пособий. На современном этапе именно с региональным принципом в значительной степени связывается будущее библиографии, ее место в обществе: рост научной информации регионального содержания, увеличение спроса на эту информацию в условиях активизации региональных исследований требуют библиографического обеспечения не только краеведческого плана, но и тематики, не носящей регионального характера, но получившей развитие в регионе.

Авторы коллективной монографии "Информационные ресурсы региона..." [3:13] – авторитетные современные библиографоведы А.Н. Маслова, Е.Б. Соболева и др. – в качестве компонентов системы региональной библиографии рассматривают следующие пособия:

- указатели литературы о регионе (универсальные, отраслевые, тематические);
- указатели местной печати;
- биобиблиографические указатели деятелей края, включающие работы любого содержания, изданные в любом месте;
- указатели трудов учреждений;
- тематические указатели по проблемам, получившим преимущественное развитие в регионе (можно включать и публикации нерегионального характера);
- указатели фондов библиотек (печатные и сводные каталоги, указатели новых поступлений).

Таким образом, сюда вошло все, что отражает краеведческая библиография, частица государственной (указатели местной печати), и только предпоследний пункт является принадлежностью исключительно регионального библиографического учета.

Первое звено этой системы получило в республике значительное развитие. Однако среди универсальных (общекраеведческих) пособий доминируют текущие указатели: "Указатель литературы о Мордовской АССР" (Сост. А. Кузнецова, издававшийся с 1952 по 1971 г. и получивший продолжение в ежегодных "Летописях печати...") и "Календарь памятных дат" (выходящий с 1959 и в настоящее время имеющий название "Время и события"). Из пособий ретроспективного характера можно назвать лишь рекомендательные: "Мордовская АССР: Что читать о республике" (Сост. И.П. Пачколина и др., 1969) и список "Край мордовский: люди, события, факты" (Сост. Л.Е. Куликова, 1999) [4].

Более многочисленная группа пособий, издаваемых в регионе, – отраслевые и тематические издания, имеющие ярко выраженный "гуманитарный" характер. Таким образом, в республике преимущественное развитие получила так называемая "литературная" библиография, библиография искусства, а также социально-экономическая библиография. Первые отраслевые и тематические указатели появились в республике в 50-е: вначале – рекомендательные, во второй половине десятилетия – научно-вспомогательные. Их проблематика отражала актуальные на тот период тенденции развития хозяйства, культурной сферы, идеологический императив. Издания этой группы, стали заметным явлением в региональной библиографии: "Библиография по истории Мордовской АССР" (1975), подготовленная совместно с учеными Мордовского Научно-исследовательского института языка, литературы, истории и экономики при Совете Министров Мордовской АССР и дополнившая "Материалы по библиографии мордовского народа", составленные ученым-историком Л.Черепниным (1941), а также "Народное хозяйство Мордовии 1962-1989" (Сост. Л.П. Бойнова, 1995), "500 лет в составе России" (Сост. В.А. Балашов и др., 1985) – фундаментальные научно-вспомогательные пособия.

Наряду с гуманитарной в ретроспективной библиографии республики получила отражение и естественнонаучная тематика, хотя примеры единичны. Научно-вспомогательный указатель "Природа Мордовии" (Сост. Л.П. Бойнова, 1999) дополнил неопубликованный указатель "Природа и природные богатства Мордовии" (Сост. А.Г. Кузнецова, 1980). Рекомендательные пособия представлены гораздо шире, однако их проблематика – исключительно сельскохозяйственная. В большинстве своем это издания в помощь освоению различных сельскохозяйственных профессий (небольшого объема и заявленные как списки). В основном они отражают документы, не связанные с краем, т.е. являют собой образец именно региональной библиогра-

фии.

Следующий компонент системы – указатели местной печати – не входят в сферу нашего анализа, так как это текущие библиографические пособия. Кумулятивные издания подробно го рода в республике не создавались.

Центральное место среди ретроспективной библиографической продукции Мордовии принадлежит биобиблиографии – справочникам, словарям, персональным указателям. На начальном этапе своего существования (с кон. 40-х гг. XX в.) республиканская библиография носила ярко выраженный персональный краеведческий характер. Эта тенденция была продолжена и впоследствии. За несколько десятилетий было создано большое количество таких работ, посвященных общественным деятелям (Н.П. Огареву), выдающимся представителям искусства и культуры (А.П. Кирюкову, Ф.В. Сычкову и др.), ученым (М.М. Бахтину, И.Д. Воронину, М.Е. Евсееву и др.), писателям Мордовии (самая многочисленная группа), а также творчеству русских прозаиков и поэтов, осмысленному сквозь национальную призму ("Произведения А.С. Пушкина в переводе на эрзя-мордовский и мокша-мордовский языки" (Сост. А.Г. Кузнецова, 1949), дополненный в "Мордовской пушкиниане" (Сост. Т.Ф. Сафонова, 1998)). Значительное развитие получил и комплексный "многоперсональный" срез, воплощенный на начальном этапе в библиографических, а затем и в биобиблиографических справочниках и словарях (последние представляют собой весьма перспективный образец не только библиографического, но и информационного характера, так как обладают значительным справочным потенциалом): "Писатели Советской Мордовии" (Сост. А.Г. Кузнецова, 1958), продолженный уже в "авторском" биобиблиографическом справочнике А.И. Брыжинского и др. "Писатели Мордовии" (1999). Многие ранее изданные работы получили продолжение (об И.К. Инжеватове, Н.П. Огареве, А.И. Полежаеве), причем два последних приобрели научно-популярный статус (вместо предшествовавшего рекомендательного).

Еще одно звено системы региональной ретроспективной библиографии – указатели трудов учреждений – не получило в республике столь значительного развития, как предыдущее. Однако подобные образцы присутствуют. Их появление вызвано интенсивными научными исследованиями в регионе и приурочено к юбилеям учреждений, эти исследования осуществляющих. Существуют они не только "для престижа", но и выполняют справочную и подытоживающую функции: дают представление о направлениях деятельности данного учреждения, отражают его вклад в развитие науки. К таковым относятся два списка изданий Научно-исследовательского института языка, литературы, истории и экономики при Совете Министров Мордовской АССР, составленные М.Ф. Жигановой к его 50- и 60-летию (1982 и 1992), указатели трудов сотрудников МГУ им. Н.П. Огарева за 1957-1967 и др., библиографические указатели Национальной библиотеки им. А.С. Пушкина, подготовленные к ее 90- и 100-летию. Последние интересны и с точки зрения библиографии второй степени, т.е. библиографии библиографии. Этот вид библиографической регистрации никогда не являлся в республике объектом самостоятельного изучения, отсутствуют и отдельно изданные указатели библиографических пособий. Кроме вышеприведенных примеров, сюда относится еще соответствующий раздел "Книги Мордовии" (период охвата 1917-1977). Количественный рост библиографической продукции региона очевиден, повышается ее качественный уровень, более разнообразной становится тематика. Библиография второй степени играет важную роль в подведении итогов развития региональной библиографии, выступает условием ее дальнейшего совершенствования.

Следующий компонент системы ретроспективных пособий регионального содержания – тематические указатели по проблемам, получившим преимущественное развитие в регионе, широко представлен и на рекомендательном, и на научно-вспомогательном уровнях. Это уже упоминавшаяся серия пособий в помощь освоению различных сельскохозяйственных и промышленных специальностей (серия "Что читать рабочему о своей профессии"), издававшаяся в Мордовии в 50-60-ые гг., и ряд более "поздних" научно-вспомогательных работ: "Регионология" (Сост. Д.В. Доленко и др., 1984), "Межхозяйственная кооперация и агропромышленная интеграция" (Сост. Н.И. Дунина и др., 1981) и ряд других работ.

И, наконец, последнее звено системы – указатели фондов библиотек – единственное, практически не получившее в республике развития. Сводный краеведческий каталог, ведущийся в Национальной библиотеке с начала 1930-х гг. и генерируемый ею же "Сводный каталог периодических изданий" из фондов крупных библиотек города, начавший создаваться в 1970-ые гг., не имеют печатных аналогов. Национальный библиографический репертуар "Книга Мордовии" в карточном варианте являл собой источник интегрального характера: записи снабжались сиглами большого числа библиотек, обозначая факт хранения документа в конкретном фонде. Но в процессе подготовки и печати сиглы были опущены, и работа приобрела вид традиционного библиографического указателя. Единственный опубликованный образец – "Сводный каталог

книг на финно-угорских языках, изданных до 1917 года" (СПб., 1997), в составлении которого принимала участие Национальная библиотека.

Такова картина развития ретроспективной библиографии Мордовии. Пройден большой путь: представленная структура частично отражает вехи и этапы, более наглядно – направления деятельности и содержание. Системе региональных библиографических пособий присуще постоянное развитие, оперативный отклик на изменяющиеся информационные потребности, отражение динамики информационных потоков. Анализ этого вида продукции, выходящей в регионе на протяжении длительного периода, позволяет проследить, как менялись приоритеты библиографии. Несомненны качественные достижения, хотя имеются и пробелы в библиографическом обеспечении ряда тем и направлений.

Она продолжает оставаться значимым и значительным информационным ресурсом регионального характера: от полноты и точности информации о документах в значительной мере зависит состояние соответствующих наук, библиометрический же анализ документальных потоков позволяет определять специфику региональных проблем, перспективность дальнейшей направленности, хотя имеет место и недооценка информационных возможностей библиографических пособий.

В последние годы деятельность библиотек республики по созданию ретроспективной библиографической продукции развивается в основном в научно-вспомогательном "направлении", хотя подготовка пособий этого уровня требует больших усилий. Но это отражение общероссийской тенденции, связанной с переосмыслением значения и задач библиографической деятельности.

Современная система региональной ретроспективной библиографии Мордовии не ограничивается продукцией "старейших" центров – Национальной библиотеки РМ и научной библиотеки МГУ. В число ее создателей вошли: МГПИ им. М.Е. Евсевьева, НИИГН при Правительстве РМ, НИИ регионологии. Расширился круг лиц, оставивших в ней свой след (это не только библиографы-профессионалы, но и ученые, работники культуры). "Занятия" библиографией – неотъемлемый элемент научной деятельности. И то, что на современном этапе эта традиция продолжается, является прекрасной иллюстрацией значимости библиографической сферы, по-прежнему являющейся достойной умных и интеллигентных людей.

Несмотря на большое количество созданных пособий, отчетливо ощущается недостаток информации о них: отсутствуют отдельно изданные указатели библиографических трудов, путеводители по ним (библиография второй ступени). Библиографические ресурсы республики пока не представлены в сети Интернет, невелик и опыт подготовки подобных изданий на оптических носителях.

Дальнейшее развитие и совершенствование системы ретроспективной библиографии Мордовии будет определяться, с одной стороны, актуальными проблемами, стоящими перед наукой, практикой, образованием республики, с другой – функционированием данной системы в новой информационной реальности, на новой технологической основе.

Литература

1. Справочник библиографа / науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А. Минкина. 2-е изд., перераб. и доп. – СПб., 2003. – 560 с.
2. Кузьмина Г.М. Краеведческая библиография Республики Мордовия: вехи истории / Г.М. Кузьмина, О.В. Пашутина // Мир библиогр. – 1998. – № 5. – С. 33-36.
3. Информационные ресурсы региона: принципы формирования, организационная, видовая структура. – Новосибирск, 2000. – 167 с.
4. Куликова Л.Е. Край мордовский: люди, события, факты // Мир библиогр. – 1999. – №2. – С. 48-54.

Поступила в редакцию 05.05.2005

УДК 02:65.011.56

«QUO VADIS?»¹: ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРОБЛЕМЫ АВТОМАТИЗАЦИИ БИБЛИОТЕК С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ДИСТРИБУТОРА

Т.И. Березная

(Украинско-американский гуманитарный институт «Висконсинский международный университет (США) в Украине», г. Киев, Украина)

В статье рассматриваются «движущие силы» и необходимые условия автоматизации библиотек. Приводятся критерии выбора программного обеспечения и факторы, позволяющие оценить эффективность ее внедрения.

Ключевые слова: автоматизация библиотек, программное обеспечение, электронный каталог, АБИС, новые информационные технологии.

У статті розглядаються чинники та необхідні умови автоматизації бібліотек. Наводяться критерії відбору програмного забезпечення та чинники, що дозволяють зробити оцінку ефективності її впровадження.

Ключові слова: автоматизація бібліотек, програмне забезпечення, електронний каталог, АБИС, нові інформаційні технології.

The article regards the factors and necessary conditions for the library automation. There are criteria of software choice and factors to evaluate the effectiveness of its application given in the article.

Keywords: library automation, software, e-catalogue, ALIS, new information technologies.

Как объект информационных отношений, библиотеки являются и творцом и пользователем информационных ресурсов. Доступность информации – один из важнейших показателей успешного продвижения к информатизации общества. Поэтому внедрение современных информационных технологий в практику работы «позволяет библиотекам... быть катализатором освоения обществом демократических основ [12].

Для внедрения автоматизации в библиотеках существует три движущие силы.

Во-первых, это государственная политика, направленная на информатизацию общества, которая определяет такие основные принципы информационных отношений, как гарантированное право на информацию, доступность, достоверность, полнота и точность информации, законность ее получения, использования, распространения и сохранения.

Во-вторых, это пользователи, которые уже требуют более полной и качественной информации. Современная библиотека, которая стремится удовлетворить эти потребности, не может существовать только за счет собственного информационного потенциала, особенно если он базируется исключительно на традиционной библиотечной технологии. Поэтому возникает необходимость во внедрении автоматизации и новых информационных технологий, а также во взаимодействии при создании и использовании библиотеками совместных информационных ресурсов.

В-третьих, это внутренние причины: увеличение информационного потока, трудоемкость ручной обработки. Библиотекам необходимо обеспечивать быструю связь между информацией и ее пользователем, иначе большая часть информации утрачивает свою актуальность. Обеспечить оперативность информации традиционными методами становится все сложнее.

Эти факторы побуждают все большее количество руководителей к смене традиционных приемов и методов. Этим процессом охвачено уже большинство научных, публичных библиотек и библиотек высших учебных заведений.

Для автоматизации библиотеки необходимо, по крайней мере, наличие трех условий: аппаратное и коммуникативное обеспечение, программное обеспечение, подготовка кадров. Но, прежде всего, необходимо четко сформулировать цель и задачи автоматизации, спланировать последовательность внедрения АБИС (автоматизированной библиотечно-информационной системы). Начиная процесс автоматизации, следует четко понимать, что он неминуемо ведет к смене существующих технологий: ликвидации ряда традиционных операций и внедрение новых. Если этого не произойдет, то процесс автоматизации в библиотеке сведется к примитивной замене печатных машинок, картотек и калькуляторов на компьютеры.

¹ «Куда идешь?» (лат.)

Выполнение первого условия – аппаратного и коммуникативного обеспечения – наиболее легкая задача, поскольку на украинском рынке представлен широкий ассортимент компьютерной техники и периферии, а ее выбор обуславливается только финансовыми возможностями субъекта автоматизации. Однако, осуществляя выбор, следует помнить, что необходимо выбирать полноценную вычислительную технику, по своим характеристикам пригодную для выполнения поставленных задач, учитывать возможность (сразу или со временем) объединения ПК в локальную сеть с выделенным сервером, обеспечение надежного электропитания и тому подобное. Необходимо также определиться с количеством компьютеров, принтеров и другой техники. Для этого нужно решить, какие технологические процессы автоматизировать вообще и какие – в первую очередь. Если финансовые возможности ограничены и количество компьютеров, которые находятся в распоряжении библиотеки, меньше количества технологических звеньев, можно объединить некоторые операции на одном рабочем месте или отказаться (совсем или временно) от автоматизации какого-то участка. Если принять за основные технологические звенья комплектование, обработку, читательский поиск в каталогах, абонемент и управление фондом, то наиболее распространенным решением является объединение функций комплектования и обработки, отказ от автоматизации абонемента и работы с фондом. Таким образом, остаются такие основные участки автоматизации, как комплектование-обработка и читательский поиск.

Выбор программного обеспечения – более сложная задача. Современный рынок автоматизированных библиотечно-информационных программ достаточно широк. Наибольшего распространения в Украине за последние 10 лет достигли: среди научных библиотек и библиотек вузов программа ИРБИС (разработчик ГПНТБ России), среди публичных библиотек программа МАРК (разработчик НПО «Информсистема», Россия). В последние годы активно внедряется в вузах Украины система «Библиотека» (разработчик «Украинский фондовый дом»).

К сожалению, достаточно большое количество библиотек сразу же выбирает ложный путь, внедряя непрофессиональные системы, разработанные специалистами, имеющими поверхностное представление о библиотечной технологии. Это явление получило распространение в библиотеках высших учебных заведений, особенно частных. Такие специалисты считают, что для создания базы данных электронного каталога достаточно 10 – 15 полей библиографического описания, ничего не слышали о библиографических и коммуникативных форматах. Библиотечные специалисты, в свою очередь, из-за отсутствия специальных знаний и опыта, не в состоянии правильно поставить техническое задание. Иными словами, библиотекари и программисты разговаривают на разных языках. Конечно, встречаются и приятные исключения. Но, в большинстве случаев библиотекари, которые долгие годы вели бумажные каталоги, заполняя каталожные карточки вручную или на печатной машинке, принимают за автоматизацию использование компьютера для печати каталожных карточек, а примитивный поиск по основным элементам библиографического описания для них – граница мечтаний.

Со временем становится понятным, что поиск неточный, нерелевантный, неполный, что не хватает полей описания, технологических функций, отсутствует возможность обмена информацией и др. Исправлять ситуацию приходится внедрением новой системы, так как доработать свою уже невозможно: либо разработчика уже невозможно найти, либо он не может удовлетворить новые условия. В большинстве случаев с внедрением новой системы теряется электронный каталог, создаваемый годами. Только в некоторых случаях возможен импорт данных в новую систему, но для этого необходимы специальные программы-конверторы. В этом случае будет уместна поговорка: «Скупой платит дважды». Поэтому, начиная новый процесс, рекомендую ознакомиться с опытом коллег и с публикациями на эту тему (благо, их сейчас предостаточно).

Конечно, опыт опытом, но каждое решение по своим элементам противоречиво и каждая система в конкретных условиях имеет свои преимущества и недостатки, на результаты оценки системы могут влиять, в той или иной мере, субъективные факторы – личность разработчика, личность его представителя, который сопровождает систему, протекции и пр. В монографии Я.Л. Шрайберга и Ф.С. Воройского [13] вопрос «какую систему выбрать?» сравнивается с выбором партнера для брака. Так что, прежде, чем выбирать программу, необходимо определить критерии ее оценки. Ими могут быть:

- профессиональное решение всех технологических процессов (функциональные возможности и их соответствие задачам конкретной библиотеки);
- коммуникативные свойства;
- адаптивность (способность системы преобразовываться: дорабатываться, перенастраиваться в соответствии с изменениями условий ее использования);
- эксплуатационные характеристики;
- стоимость;

- максимально дружелюбный интерфейс;
- сопровождение системы и др.

Подробнее о некоторых критериях.

Выбирая систему, необходимо оценить, насколько при распространении учитываются потребности конкретной библиотеки (функциональные возможности системы). Поэтому ознакомление потенциальных пользователей с функциями системы на демонстрационных версиях – разумный шаг разработчиков. Не стоит предлагать пользователям то, в чем у них в самом начале нет надобности. Модульные поставки – также шаг разработчиков навстречу пользователям. Путь «шаг за шагом», когда библиотеки постепенно наращивают возможности своих автоматизированных технологий, приносит больше плодов. При таком подходе происходит наиболее полное освоение функциональных возможностей АБИС.

Коммуникативные свойства системы создают возможность обмена информацией. Поэтому, выбирая программу для автоматизации, необходимо ориентироваться на те, которые поддерживают международный коммуникативный формат «MARC» (UNIMARC, USMARC).

Оценить эксплуатационные характеристики программы с первого взгляда невозможно, так как для этого необходимо достаточно длительное время с ней поработать. Поэтому для оценки надежности программы необходимо ознакомиться с опытом внедрения выбранной системы в других библиотеках с похожими задачами и условиями эксплуатации.

Оценивая стоимость программы, необходимо поинтересоваться еще и ценой системы управления базами данных (СУБД), на которой базируется программа (иногда стоимость СУБД на порядок превышает стоимость самой программы), необходимо ли оплачивать лицензию на каждое рабочее место, срок гарантийного обслуживания и что в него входит, какие дополнительные услуги включены в стоимость и др.

Третье условие внедрения автоматизации – подготовка кадров – очень важная и непростая задача. Необходимо принять во внимание, что большинство библиотечных специалистов высшей квалификации – женщины среднего возраста, которые имеют гуманитарное образование. Досконально зная свое дело, в тоже время они настороженно воспринимают инновационные процессы. Одни боятся, что не овладеют нужными навыками и станут ненужными, другие чувствуют смену приоритетов не в свою пользу. Поэтому очень важно, начиная процесс автоматизации, детально его спланировать, четко определив этапы внедрения, а затем реализовывать этот план последовательно и взвешенно, не кидаясь от одной крайности к другой. Необходимо ознакомить персонал с общими принципами автоматизации, а также с планом внедрения АБИС в своей библиотеке, организовать обучение библиотекарей работе на персональном компьютере (прежде всего с текстовым редактором), планомерно проводить занятия по использованию выбранной системы с отдельными группами работников, в зависимости от их функциональных обязанностей.

Только при таких условиях можно ожидать положительных результатов.

Что же мы стремимся получить, внедряя автоматизацию? Действительно ли «игра стоит свеч»? Хорошо бы знать это с самого начала. Аргументами «за» можно считать, прежде всего:

- снижение трудоемкости и сокращение трудозатрат на все традиционные процессы обработки;
- устранение многих рутинных операций;
- ускорение процессов обработки информации и преобразования данных;
- повышение точности и надежности учетно-отчетной информации и расширение возможностей всестороннего статистического анализа;
- модернизация, а во многих случаях полная замена элементов традиционной библиотечной технологии;
- расширение возможностей организации и эффективного использования информационных ресурсов за счет включения новых информационных технологий и методов, ранее недоступных в традиционной практике: автоматической идентификации изданий на базе штрих-кодирования, работы с внешними объектами – полнотекстовыми и графическими данными, ресурсами Интернет, оптическими дисками и т.д.;
- облегчение возможности обмена информацией, создание первичных условий для участия в межбиблиотечной кооперации и интеграции.

Увы, не всегда или не сразу получаются ожидаемые результаты. Как правило, это результат непродуманности технологии работы некоторых библиотек, разных нестыковок, возникающих из-за отсутствия автоматизированных методов контроля над технологической дисциплиной и качеством работы исполнителей. Технологические процессы поставлены в жесткую зависимость от уровня компетентности и добросовестности работников. Эта ситуация усугубляется и отсутствием нормативной базы, недостаточным уровнем знаний и личного опыта ра-

боты в условиях современной автоматизированной библиотеки у руководителей, отсутствием разработанных норм времени выполнения отдельных операций в автоматизированном режиме и норм оплаты труда. В результате часто получаем невысокую эффективность создаваемых и действующих автоматизированных систем, для которой характерны большой объем некачественной информации, недостаточное количество услуг пользователям и значительные потери трудовых и материальных ресурсов.

Так что библиотекам, ступившим на тернистый путь внедрения автоматизации, время от времени стоит производить оценку эффективности своей работы. Первые шаги можно считать успешными, если получено хотя бы несколько из нижеприведенных преимуществ.

Во-первых, улучшен доступ к библиотечным фондам. Поскольку люди могут использовать только то, что им доступно, использование информации зависит от системы ее обеспечения. Поэтому чем лучше организован доступ к информации, тем больше ее используют. Электронный каталог, создаваемый в среде профессионального программного обеспечения для автоматизации библиотек, предоставляет пользователям более широкие возможности для поиска, создает дополнительные нетрадиционные поисковые элементы и их сочетания, повышая тем самым «коэффициент полезного действия» библиотечных ресурсов.

Во-вторых, сотрудники освобождены от канцелярской рутинной – заполнения каталожных карточек, ведения индикаторов и пр.

В-третьих, благодаря возможности анализа используемого фонда и поисковых запросов, улучшилась информация о потребностях читателя.

В-четвертых, появились возможности для внедрения новых видов услуг, предоставления доступа к своим ресурсам удаленным пользователям и др.

Существуют также и преимущества не физического уровня. Например, внедрение компьютерных видов услуг может повысить авторитет библиотеки в целом, а это повлияет на ее финансирование и дальнейшее развитие. Удачная АБИС с улучшенными услугами будет приносить больше удовольствия и самим работникам библиотеки, что, в свою очередь, также заметно повысит качество конечного результата. Внедрение автоматизации дает и возможность оценить труд каждого библиотечного работника: насколько он готов воспринимать новое и менять наработанные годами навыки и умения.

Использованные источники и литература

1. Про національну програму інформатизації: Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1998. – № 27-28. – С. 181.
2. Руководство по UNIMARC: Руководство по применению международного коммуникативного формата UNIMARC / Пер. с англ. авт. кол. под рук. А.И. Земскова, Я.Л. Шрайберга. – М., 1992. – 320 с.: табл.
3. Багрий І. Історія розвитку MARC-форматів // Бібл. вісн. – 2004. – №5. – С. 2-16.
4. Березна Т.І. Автоматизація університетських бібліотек як спосіб розширення доступу до інформації: Досвід науково-технічної бібліотеки Українського державного університету харчових технологій // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Труды 8-ой Международной Конференции «Крым 2001». В 2-х томах: Судак, 2001. – Т. 2. – С. 994-997.
5. Запровадження інформаційних технологій в бібліотеках / Коміс. Європ. співт-ва. – Брит. Рада в Україні, 1996.
6. Кроуфорд Дж. Оцінка бібліотечних й інформаційних послуг. – Брит. Рада в Україні, 1996. – 68 с. – (Серія путівників “Асліб” із ноу-хау).
7. Лозниця А.С. Інструментальні засоби автоматизації наукових бібліотек на основі концепції електронного каталогу // Бібл. вісн. – 1995. – № 1. – С. 4-8.
8. С компьютером на «ты». Вып. 1. – М., 1998. – 104 с.
9. С компьютером на «ты»: Справочное пособие для библиотек по информационным технологиям и Интернет. Вып.3. – М., 2000. – 112 с.
10. Формат бібліографічного запису (книги та серіальні видання): Структура / НАН України; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського; Розроб.: О.В. Ісаєва, І.І. Багрий; Наук. ред. А.Г. Бровкін.
11. Гарбор Р.Т. Управління автоматизацією бібліотеки. – К., 1997. – 56 с.
12. Шрайберг Я.Л. Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей. – М., 2000. – 130 с.
13. Шрайберг Я.Л., Воройский Ф.С. Автоматизированные библиотечно-информационные системы России: состояние, выбор, внедрение, развитие. – М., 1996. – 237 с.

Поступила в редакцию 26.03.2005

УДК 02:65.011.56

ЭТАПЫ СОЗДАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО РЕСУРСА: ОПЫТ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ НПУ ИМЕНИ М.П. ДРАГОМАНОВА

Л.В. Савенкова

(Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова, г. Киев, Украина)

Т.И. Березная

(Украинско-американский гуманитарный институт «Висконсинский международный университет
(США) в Украине», г. Киев, Украина)

В статье представлен опыт создания и использования Научной библиотекой Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова информационного педагогического ресурса. Дана краткая характеристика этапов проделанной работы и намечены перспективы дальнейшего развития, как самого ресурса, так и информационного сервиса.

Ключевые слова: информационный педагогический ресурс, электронный каталог, базы данных, автоматизация, ИРБИС.

У статті представлено досвід створення і використання Науковою бібліотекою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова інформаційного педагогічного ресурсу. Подано стислу характеристику етапів проведеної роботи і накреслено перспективи подальшого розвитку, як самого ресурсу, так і інформаційного сервісу.

Ключові слова: інформаційний педагогічний ресурс, електронний каталог, бази даних, автоматизація, ІРБІС.

This article presents experience and use of information education resource in Scientific library of National Pedagogical Dragomanov M. University. There is brief description of work stages and there are outlook of further development of this resource and information service.

Keywords: information education resource, electronic catalog, databases, automation, IRBIS

Перемены, происходящие в информационной, технологической, экономической, социальной, коммуникативной и других сферах, связаны с динамичностью и разнообразием знаний и информации. Собираение, сохранение и предоставление доступа к знаниям, накопленным человечеством, с давних времен было главной функцией библиотек. Не смотря на глобальные перемены, происшедшие в информационном пространстве, в XXI веке библиотеки остаются главным держателем достоверного, научного, высокоинтеллектуального информационного ресурса, представленного на различных носителях и в различных формах.

В ходе глобализации все более универсальными становятся процессы интеграции – политические, экономические, информационные, духовно-ценностные. В таких условиях решающее значение приобретают интеллектуальный потенциал, творческое начало человека и его коммуникативная компетентность в широком понимании. ЮНЕСКО объявило XXI век веком образования. Повышенный интерес к образованию вызывает повышение интереса к педагогике и воспитанию в целом, накопленному опыту, традиционным и новым методикам в этой области.

Национальный педагогический университет им. М. Драгоманова является старейшим педагогическим вузом в Украине. За время своего существования университет подготовил более 100 тыс. учителей школ, работников системы дошкольного воспитания, преподавателей высших учебных заведений. Сотни выпускников стали заслуженными учителями, учеными, писателями, общественными и политическими деятелями. В разные годы в университете работали выдающиеся украинские ученые: М. Грушевский, В. Букреев, Г. Де-Метц, С. Ефремов, М. Зеров, А. Кримский, А. Фомин, О. Астряб, Г. Костюк, С. Чавдаров, Д. Николенко, А. Медушевский, Т. Бугайко, П. Волынский, І. Пильгук, П. Орлык, П. Хропко и др. Сегодня этот вуз возглавляет педагогическое образование Украины, подтверждает высокий статус национального учреждения и продолжает наращивать свой научный, образовательный и воспитательный потенциал. Учебно-воспитательный и научный процессы в вузе возглавляют 19 академиков и членов-корреспондентов разных академий, более 100 докторов наук и профессоров. В связи с этим невозможно переоценить вклад Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова в развитие отечественной педагогики, образования и воспитания, в создание интеллекта нации.

На библиотеки высших учебных заведений возложена не только функция удовлетворения информационных потребностей учебного процесса, научных и духовных запросов читателей, но и обеспечение процесса реформирования высшего образования. Научной библиотекой НПУ имени М.П. Драгоманова накоплен уникальный информационный ресурс, основой которого является книжный фонд, насчитывающий более 1,2 млн. экземпляров. В фонде широко представлена научная, учебная, методическая литература по различным отраслям знаний. Особую гордость собрания составляют раритетные издания XIX века, среди которых Кобзарь Тараса Шевченко 1840 года издания, сборники произведений великого поэта, изданные в Санкт-Петербурге в 1883, 1886, 1899 годах; прижизненные издания И.Франка «Апокрифи і легенди» у 4-х томах (Львов, 1896, 1899, 1902, 1906 г.); Одиссея Гомера в переводе В.А. Жуковского, изданная в Санкт-Петербурге в 1894 г., Сочинения В.Я. Стоюнина о преподавании русской литературы, 1994 года издания; «Украинский народ в его прошлом и настоящем» (под редакцией М.С. Грушевского, А.Е. Крымского и др. 1914 года издания), и др. Сохранились в фондах и некоторые периодические издания XIX - начала XX века по воспитанию и образованию: «Вестник воспитания» (с 1893 г.), «Воспитание и обучение» (с 1898 г.), Журнал Министерства народного просвещения (с 1834 г.), «Педагогический сборник» (с 1874 г.) и др. Фонды библиотеки имеют богатейшую коллекцию научной и учебной литературы психолого-педагогического профиля. Подписка на периодические издания составляет 574 названия в год. Традиционно фонды отражаются в справочном аппарате библиотеки с большой степенью полноты.

Прогресс в области вычислительных систем и информационных технологий повлек за собой изменения во всех сферах человеческой деятельности. Не обошел он стороной и библиотеки. Это продиктовано, не только желанием идти в ногу со временем, но и необходимостью преодолеть разрыв между накопленными библиотеками информационным ресурсом и его коммуникативными возможностями. Не стала исключением и библиотека НПУ им. М. Драгоманова. Были определены две основные задачи - автоматизация основных библиотечных процессов и освоение Интернет-технологий.

Автоматизация библиотеки началась в 1992 году на базе трех персональных компьютеров типа ЕС. Было принято решение проводить автоматизацию в несколько этапов. Первый - создание электронного каталога. С этой целью была приобретена система автоматизации библиотек MAPK (разработчик «Информсистема», Россия). В то время на рынке программного обеспечения для библиотек была представлена только локальная версия этой программы. Критерии отбора, сыгравшие в пользу выбора этого программного обеспечения, были следующие:

- Поддержка коммуникативного формата USMARC;
- Дружественный интерфейс;
- Поддержка традиционных технологий обработки литературы: печать каталожных карточек, книжных формуляров, бюллетеней, списков литературы.

Первый этап был самым тяжелым для библиотеки из-за отсутствия какого-либо опыта в этом деле: отсутствия методики каталогизации, отсутствия подготовленных кадров. Этот этап можно назвать этапом проб и ошибок. Прежде всего, необходимо было обучить персонал библиотеки работе с персональным компьютером. После этого – работе с программой. На этом этапе в каталог заносились записи обо всех новых поступлениях в библиотеку с 1992 года. Необходимо отметить, что только тогда, когда был уже создан некий небольшой электронный ресурс и библиотекари начали осуществлять поиск по каталогу для читателей, им стало понятно значение того, что они делают, и важность того, как они это делают. Поэтому, тем, кто начинает автоматизацию, очень важно с самого начала уделить особое внимание трем аспектам: убеждение персонала в несомненных преимуществах электронного каталога перед традиционным, разъяснение каждому каталогизатору значения правильного заполнения полей, особенно полей, не относящихся к традиционным полям библиографического описания (например, кодированная информация), необходимость заполнения полей, которые создают точки доступа (600 блок). Уже на первом этапе, когда электронный каталог начали применять при обслуживании читателей, и преподаватели и студенты оценили удобство такого сервиса: поиск ускорился, появилась возможность осуществлять поиск не только по традиционным полям, но и множеству нетрадиционных полей и их сочетаниям. Несомненным преимуществом для читателей стала возможность получить результаты поиска в виде списка, распечатанного или на дискете.

За период с 1992 по 2000 гг. был создан электронный каталог, содержащий 10 Баз данных с общим числом записей более 100 тысяч.

К 2000 году однопользовательская версия АБИС MAPK уже не могла обеспечить тот цикл технологических процессов, который выполняла библиотека. Устаревшее программное обеспечение с трудом «уживалось» с вновь поступившей техникой. Кроме того, мы поняли, что

возможности сетевых компьютерных технологий помогут усовершенствовать технологический процесс каталогизации и сократить путь литературы.

К этому времени библиотека насчитывала 14 персональных компьютеров, 7 принтеров, появился выход в Интернет. Встал вопрос о приобретении сетевой версии программного обеспечения. В 2001 на рынке Украины отсутствовала сетевая версия ПО МАРК под MS Windows. В это же время появилась возможность приобрести для библиотеки систему ИРБИС в составе трех АРМов: Администратор, Каталогизатор, Читатель. Кроме того, был приобретен модуль Web-ИРБИС. Начался второй этап автоматизации, основанный на локальной сети и сетевой версии. Первоочередными задачами на этом этапе были создание и настройка локальной сети библиотеки, подготовка баз данных и их конвертирование из системы МАРК в систему ИРБИС, обучение персонала работе с системой. Нужно отметить, что при конвертировании в основном все библиографические записи перенесены без потерь, но требуют тщательной редакции. Редакция, прежде всего, нужна потому, что в системе МАРК повторяющиеся поля (например, ключевые слова) записываются через запятую, а в системе ИРБИС для каждого повторения предусмотрена отдельная строка. В связи с этим, термины занесенные в систему МАРК в поле «Ключевые слова», в ИРБИС при поиске читаются как одно слово. Тоже происходит и со «сведениями об экземплярах», и другими повторяющимися полями. Кроме этого, нарабатывая определенный опыт обработки документов в автоматическом режиме, работы с поиском в электронном каталоге, мы поставили уже более высокие требования к качеству своего информационного ресурса. В связи с этим, нами вместе с фирмой-дистрибутором системы ИРБИС, которая осуществляла обслуживание системы и обучение персонала, был составлен перечень обязательных для заполнения полей и выработана методика их заполнения. Это не только позволило ускорить процесс обучения, но и выработало производственную дисциплину в сфере автоматизированной обработки литературы, расширило поисковые возможности для читателей.

На сегодняшний день электронный каталог НБ НПУ им. М.П. Драгоманова включает 10 баз данных: каталог книг, каталог иностранных изданий, каталог диссертаций, каталог авторефератов диссертаций, картотека статей, а также базы данных книг и статей, создаваемые подразделениями библиотеки, расположенными в отдельных корпусах институтов НПУ. Создание записей осуществляется в соответствии с технологическими инструкциями. Обязательными для заполнения на закладке «систематизация» являются индексы ББК, УДК, авторский знак, систематический шифр, раздел знания, индекс ГРНТИ, предметная рубрика, ненормированные ключевые слова, а для психолого-педагогической литературы - издательский индекс и аннотация. На данном этапе базы данных электронного каталога библиотеки содержат более 190 тыс. записей. Одной из задач в плане совершенствования информационного ресурса библиотеки является задача объединения разрозненных баз данных в единую высококачественную и информативную базу.

Третий этап автоматизации посвящен читателю – расширение доступа к электронному каталогу, изучение и удовлетворение читательских запросов, наращивание объема электронных ресурсов. Доступ к электронному каталогу через АРМ «Читатель» открыт как в залах каталогов библиотеки, так и на кафедре ТСН. Получив такую возможность, читатели захотели иметь доступ не только к информации о документе, но и сам документ. Все чаще стали доноситься разочарованные возгласы: «Это только список?! А где же текст?». Для дополнения своего информационного ресурса полными текстами мы избрали два способа. Во-первых, воспользовались уже готовыми электронными ресурсами, выставленными в Интернете. Проведя поиск, библиографы определили адреса web-сайтов периодических изданий, соответствующих профилю университета, и в базе данных электронного каталога дополнили описания этих изданий соответствующими ссылками. Во-вторых, использовали сканирование статей из наиболее используемых педагогических изданий. К этому процессу были подключены студенты, которые занимались сканированием в ходе выполнения практических работ по дисциплине «Технические средства обучения». Отсканированные статьи сохранены на сервере библиотеки, а описания этих статей в БД содержат путь к ним. Такой ресурс значительно повысил интерес читателей к создаваемым нами базам данных.

Расположение отделов библиотеки в различных корпусах университета и соответственно наличие нескольких локальных сетей на сегодняшний день не дают возможности полноценного доступа к информационным ресурсам. Именно это заставляет нас искать иные пути расширения доступа к базам данных электронного каталога. С этой целью было принято решение о создании Web-сайта библиотеки, использование его в сети Интранет каждого корпуса и выставление на нем баз данных посредством модуля Web-ИРБИС. Совместно с фирмой-дистрибутором системы ИРБИС нами была выработана структура сайта, адаптирован модуль Web-ИРБИС: интерфейс модуля был переведен на украинский язык, дизайн приведен в соответствие с дизайном сайта, добавлены поисковые элементы.

В то же время, расширение доступа читателей к ЭК выявило отсутствие у них информационной грамотности и культуры пользования информационными ресурсами. В целях обучения студентов грамотному использованию всего информационного ресурса библиотеки и, в частности, баз данных электронного каталога кафедрой технических средств обучения и библиотекой гуманитарного корпуса университета было принято решение отработать систему сотрудничества. Компьютерные классы кафедры имеют доступ к локальной сети библиотеки, а через АРМ «Читатель» - ко всем базам. Кафедрой специально разработаны лабораторные занятия. Занятия включают ознакомление с возможностями АБИС ИРБИС и систему поиска в базах данных. Выбранный путь уже имеет свои позитивные результаты. Во-первых, занятия имеют плановый, а не эпизодический характер, студенты становятся более сознательными и опытными пользователями. Во-вторых, библиотека имеет обратную связь с читателем и может оперативно реагировать на его запросы, внося необходимые дополнения и изменения в работу с электронным каталогом.

Внедрение автоматизации в библиотечные процессы не только позволило нам вводить новые формы и методы обслуживания, но и усовершенствовать традиционные. С 1992 года библиотека издает ежегодник «Українська педагогічна бібліографія». Уже вышло 8 выпусков этого библиографического указателя. В издании отражается литература по вопросам педагогики и образования, опубликованная на Украине с 1990 года. Основными источниками при создании ежегодника являются регистрационные издания Книжной палаты Украины, каталоги Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского, других ведущих библиотек Киева, а также поступления в библиотеку НПУ им. М.П. Драгоманова. Записи в этом указателе группируются по разделам, а в рамках раздела - по алфавиту авторов и заглавий. Именно для создания ежегодника заполняется поле «издательский индекс». В именном указателе применяется система ссылок к номерам библиографического описания. Указатель предназначен не только для студентов и преподавателей университета, но и для учителей, ученых, работников системы образования и для библиотек. Последних два выпуска указателя представлены в электронном виде на сайте библиотеки. Здесь же в электронном виде представлен и указатель «Друковані праці викладачів університету за 1990-1999 рр.», который хранится в библиотеке в виде рукописи и не имеет печатного аналога. Размещены на страничке библиотеки и биобиблиографические указатели из цикла «Вчені НПУ ім. М.П. Драгоманова».

Автоматизация постепенно вызвала интерес не только у читателей, но и у библиотечных работников. Все большее количество сотрудников библиотеки стали прибегать к автоматизированной обработке литературы, поиску в базах данных. Это позволило приступить к ретрокаталогизации. Первыми такую работу стали выполнять сотрудники отдела обслуживания учебной литературой на гуманитарных факультетах. База данных пополнилась записями на учебную литературу и учебные программы 1991 и 1990 годов издания. Согласно методическому решению ретроспективный ввод изданий в базы данных осуществляется в обратной хронологии. Кроме того, производится плановое редактирование записей перенесенных из системы МАРК.

Сотрудники отделов обслуживания стали оказывать помощь информационно-библиографическому отделу, выполняя ввод содержания сборников.

Накопленный опыт и повышенный интерес читателей заставляет постоянно думать об увеличении объема предоставляемой информации без потерь для его качества. Это привело к решению использовать сторонние ресурсы. С 2005 года, оформив подписку на периодические издания в фирме «Матрикс Пресс», библиотека получила базу данных периодических изданий (около 500 названий) и при каждой доставке подписанных периодических изданий получает в электронном виде содержание журнала и аналитические описания статей, которые сразу же присоединяются к базе данных статей и требуют только последующей индексации. К этому прилагается также комплект каталожных карточек на аналитику.

В планах библиотеки освоение модулей «Книговыдача» и «Книгообеспеченности» АБИС ИРБИС. На этом пути библиотекарями предприняты первые шаги: созданы специальные файлы специальностей и дисциплин в соответствии с учебными планами университета, осваивается технология создания записей на учебную литературу с использованием базы данных «ВУЗ». В отделе обслуживания библиотеки на гуманитарных факультетах начато создание базы данных «Читатель». Безусловно, освоение новых модулей потребует новых этапов обучения работе с системой, новых трудовых и временных затрат.

Поступила в редакцию 26.03.2005

ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

UDC 061.66+021.6+364.144

REGIONAL INFORMATION CENTERS AS A WAY OF ELIMINATION THE INFORMATION INEQUALITY¹

G.V. Yadrova

(Center of Information Technologies of Interinstitutional Center «Crimea»,
Simferopol, Crimea, Ukraine)

Исследована роль регионального информационного центра в создании Национальной электронной библиотеки Украины. Особое внимание уделено организации всеобщего доступа к использованию общенационального научного ресурса в учреждениях образования Крыма.

Ключевые слова: электронная библиотека, корпоративные технологии, электронные ресурсы, система организации доступа, распространение информации

Досліджена роль регіонального інформаційного центру в створенні Національної електронної бібліотеки України. Особлива увага надана організації загального доступу до використання загальнонаціонального наукового ресурсу в установах освіти Криму.

Ключові слова: електронна бібліотека, корпоративні технології, електронні ресурси, система організації доступу, розповсюдження інформації

The role of regional information center in creation the national electronic library of Ukraine is explored. The special attention is given to the organization of universal access to using the national scientific resource by the Crimean educational establishments.

Keywords: electronic library, corporate technologies, electronic resources, system of organization of access, distribution of information

Humanity is on the third stage of development, which is marked as stage of construction of «information society» [1]. Becoming the society of a new type countries have been determined as leading countries and outsiders ones. New ranking has appeared which measure the rich and poverty from the point of availability to the global information resources.

In the countries of the "Large Seven" the Internet is used by almost 50% of habitants. But in Ukraine this index makes only 1,5 %. On the amount of users in relation to the quantity of population Ukraine takes 46 rank from 50 explored countries². But it does not mean that Ukraine will not be able to concentrate a national resource on creation knowledge – industry technology and go out in the leading countries which are forming «information society».

In order to attain leading position in the sphere of the information technologies, it is necessary to extend the common structure of the state using more actively already created and operating national electronic information resource [2]. It is necessary to take into account that the policy of creation «information society» allows to promote a regional competitiveness and helps to solve one of the most complicated problem of the modern society – the problem of inequality in the field of spreading information which constituents social inequality.

As experience shows, one of the most effective ways of doing away with information inequality is the organization of different regional information centers and services which render assistance in

¹ Для расширения информационного поля действия выпуска журнала материал публикуется на английском языке (примеч. авт.).

² URL: <http://www.nbuv.gov.ua/polit/02ciaint.htm> (it is tested 16.04.2005)

creation and dissimilation the unique information concerning educational and scientific data through the local networks.

We will confirm this point of view by a concrete example. In Crimea there are more than 638 general educational establishments (schools, lyceums, high schools) function presently, 138 higher educational establishments of 2-4 levels of accreditation (including branches of state and private institutes of higher learning of not regional submission). At the present moment not a single educational establishment provides the information electronic resource (including stock and services to support all areas of study) which has scientific maintenance, exceeding the electronic resources of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky³. According to data of the statistical report by the Ministry of Science and Education in the Autonomous Republic of Crimea 2004 only 187 Crimean schools have computers, 154 ones have computerized on-line information retrieval. All computer program blocs make 466 units. 240888 schoolchildren have 2257 personal computers. Therefore organization of equal access to the largest electronic resource of Ukraine will allow to effect systematic approach to resource during their study, that, as is generally known, is the criterion for estimation education quality and will take to the minimum the «digital gap» between educational and scientific establishments.

But the active use of the information resource represented on the site of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky over the Internet by educational establishments of Crimea, is impossible for lack of the proper library software and wireless (more cheap) access. To a certain extent creation optical fibre networks only are there 1-2 the largest higher institutions in Crimea can allow themselves networks due to their financial well-being. In order to level up opportunities for all Crimean educational establishments in getting admission to the largest national information resource, the Inter-institutional Center of Information Technologies 'Crimea' are engaged in this task using the support of National Library of Ukraine named after V. Vernadsky and Ministry of Science and Education in Crimea. This type of decision-making provides the complete information volume access to every educational establishments. Access to the resource will be organized on principle of the collective employment of all possible resource stock in the local area networks with due regard for every educational establishments.

The Interinstitutional Center of Information Technologies for the short interval of time (end of 2004 beginning of 2005) created and passed in the general fund of electronic documents of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky about 4 thousand full-text electronic documents⁴. The center has developed and patented [3, 4] in the state organs of registration and inculcated the method of creation of a new type of electronic document⁵. This type of document [4] to a full degree conforms the requirements of the Statute of the Electronic Scientific Specialized Editions⁶

The first implementation phase of the program on elimination the information poverty in our region was begun by private institution of higher learning and educational establishments of Crimea. There were conducted preliminary necessary informative, technological, administrative and organizational measures.

They showed:

- The process of technological strukturyzation of resource demanded no financial expenses. This a resource is represented on five thematic compact disks and is spread free of charge on the basis of agreement among the participants of project; between organizations.
- Such scheme of using de resource in local system of personal computers dramatically increases reliability of system fo presentation scientific and information to the users of a different educational standarts.

It is exposed there the second level of information inequality, which is a result of absence of the corporate system distribution system information among educational establishments of department belonging. The gap between technological and information possibilities different educational establishments is great. That's why there are two levels of education in the educational system of Crimean region. Technology of organization equal access to the national electronic resources allows to ap-

³ URL: <http://www.nbuv.gov.ua> (it is tested 14.04.2005)

⁴ URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ellib/Crimea/index.html> (it is tested 16.04.2005);

⁵ URL: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp50_3/knp50t3_59-64.pdf (it is tested 16.04.2005);

⁶ URL: http://www.nbuv.gov.ua/law/04_yydan.html (it is tested 16.04.2005)

proach lower to higher. And in such way there is smoothing of information possibilities for students (pupils) of all region. Corporate information. Technologies can and must be developed on the basis of collaboration of organization of a different status and department belonging [5, 6]. Such collaboration will allow to organizes scientific research on the point of sciences. This is the most progressive method of receipt of practical results in area of acceleration of rates of creation of "information society". We will illustrate aforesaid by another example. The introduction of high technology in for local access dramatically has increased the productivity of computer – information systems in Crimean educational establishments, and this increasing demanded the minimum state financial expences. It means, that five module which various software. (20000 full-text documents and more then 500000 information resousers) ented the use in every aducational establiment with expences only for accompaniment of resource and teaching of the personnel. At the same time these results allowed to study technology of elimination "digital gap" as for the whole country and for aur region.

Thus, one of the most perspective forms of liquidation of informative inequality is activity of regional informative centers on distribution of national electronic resources and organization of access to them through the local networks of organizations. In addition, the described form of organization of liquidation of informative inequality allows to avoid low quality and separateness of informative resources, special scientifically-educational. It is fully enough, sharply to promote quality of the informative providing of studying region and to organize primary, equal access to the necessary volume of global informative resource.

List of the used sources:

1. Концепция движения Москвы к информационному обществу / Предисловие. – С.В.Орлов, Ю.Е. Хохлов. – М.: Институт информационного общества, 2001. – 128 с.
2. Онищенко А.С., Попроцкая В.Г. Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: Научно-практический и теоретический сборник. Вып. 2/ Редкол.: А.С. Онищенко (пред.) и др. – К.: НБУВ, 2003. – С. 15 – 39.
3. Петров А.В. Составление гнездового толково-словообразовательного словаря отфразеологических дериватов / А.В. Петров // Культура народов Причерноморья. - № 40. – 2003. – С. 46–54.— См. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ellib/Crimea/Petrov/text/knp40_46-54.pdf (проверено 22.04.2005г.)
4. Дудченко С.В. Электронный документ как полнотекстовый, справочный и библиографический первоисточник / С.В. Дудченко // Культура народов Причерноморья – Симферополь: Межвузовский центр «Крым». – 2004. – N50. – Т.3. – С. 59 – 64. – Библиогр.: 4 назв.
5. Ядрога Г.В. Сотрудничество и координация как инструмент создания электронных образовательных ресурсов и новый путь распространения программы «ИРБИС» / Г.В. Ядрога // Культура народов Причерноморья. – Симферополь: Межвузовский центр «Крым». – 2004. – N48. – Т.2. – С. 10 –14. – Библиогр.: назв.
6. Ядрога Г.В. Этапы формирования электронной коллекции научного журнала/ Г.В. Ядрога // Библиотечное дело – 2005: деятельность библиотек и развитие информационной культуры общества: Материалы десятой международной научной конференции, Москва, 20 – 22 апреля 2005г.– М., 2005. – С. 242 –244

Поступила в редакцию 10.05.2005

БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ, БИБЛИОТЕЧНАЯ ПРОФЕССИЯ

UDC 021; 378.1

DER BIBLIOTHEKARISCHE STUDIENGANG ALS DIENSTLEISTER FÜR INFORMATIONSEINRICHTUNGEN¹

Wolfgang Ratzek
(Media University Stuttgart, Germany)

В статье рассматриваются проблемы подготовки специалистов-библиотекарей в Германии, описывается влияние учебно-образовательных сервисов на конкурентоспособность учебного заведения, а затем на информационную службу работодателя. Для определения уровней сервисной службы вуза применяется аналитический метод исследования блоков учебных программ и проектов. Примеры, приведенные в статье, показывают изменения имиджа высшего учебного заведения и отражают проводимые прикладные исследования по применению программы «LIS-study».

Ключевые слова: учебные программы, профессиональная подготовка, классификация услуг, конкурентоспособность вуза, библиотечные проекты, производительность труда.

У статті розглядаються проблеми підготовки фахівців- бібліотекарів в Німеччині, описується вплив учбово-освітніх сервісів на конкурентоспроможність учбового закладу, а потім на інформаційну службу роботодавця. Для визначення рівнів сервісної служби вузу застосовується аналітичний метод дослідження блоків учбових програм і проектів. Приклади, приведені в статті, показують зміни іміджу вищого учбового закладу і відображають прикладні дослідження, що проводяться, по застосуванню програми LIS-study.

Ключові слова: учбові програми, професійна підготовка, класифікація послуг, конкурентоспроможність вузу, бібліотечні проекти, продуктивність праці

The problems of preparation of specialists of librarians in Germany are considered in the article, influence of educational-educational services on the competitiveness of educational establishment is described, and then on informative service of employer. To determine the levels of service service of institute of higher learning the analytical method of research of blocks of on-line tutorials and projects is used. The examples resulted in the article show the changes of image of higher educational establishment and reflect the conducted applied researches on application of the LIS-study programs/

Keywords: on-line tutorials, professional skills, classification of services, competitiveness of institute of higher, library projects, labour productivity

Ergebnis oder Prozess?

Wir wollen hier nicht die Theorien zum Thema Dienstleistungen ausbreiten.² Aber es überrascht doch, dass zwar (sehr) viele von einer Informations- und Wissensgesellschaft reden, aber von einer Dienstleistungsgesellschaft oder gar von einer Informationsdienstleistungsgesellschaft ist nur selten die Rede. Vielleicht liegt es auch daran:

Während in einer irgendwie gearteten Informations- und Wissensgesellschaft die Ergebnisse irgendwie – hauptsächlich übers WWW - vermarktet werden müssen, geht es bei der Dienstleistungsgesellschaft um den Prozess. Es macht schon einen gewaltigen Unterschied, ob ich eine Datenbank für alle – kostenlos oder gegen ein Entgelt - zur Verfügung stelle und die Benutzer mittels Retrievalsoftware browsen können oder ob ich jemanden bei der Bewältigung eines Informationsproblems direkt unterstütze.

¹ Ausgearbeitete Fassung des gleichnamigen Vortrages auf der Tagung „Bibliothekswesen 2005. Die Tätigkeit der Bibliotheken und die Entwicklung der Informationskultur der Gesellschaft“ an der Moskauer Staatsuniversität für Kultur und Künste am 20.04.2005.

² Eine umfassende Übersicht bietet Meffert, H.; Bruhn, M.: Dienstleistungsmarketing. 4. Aufl. Wiesbaden 2003.

Kundenferne und –nahe Dienstleistungen

Für ein besseres Verständnis, was unter Dienstleistung zu verstehen ist, sei hier eine Formulierung von Ursula Georgy (FH Köln) angeführt, die „Dienstleistung“ als etwas umschreibt, das „keinen Warenverkehr bedingt“. Dienstleistungen sind damit immateriell, können aber mit einem Warenverkehr gekoppelt werden. Im ersten Fall träge das auf Beratungsleistungen zu. Im letzteren Fall wäre die Ausleihe eines physischen Mediums ein Beispiel für eine Dienstleistung mit Warenverkehr.

Für den LIS-Bereich ist wichtig, insbesondere jedoch für den bibliothekarischen Bereich, dass dadurch zwei Ebenen von Dienstleistungen erkennbar werden: Aus meiner Sicht wäre eine Einteilung sinnvoll in kundenferne Dienstleistungen, zum Beispiel Erwerbung und Bereitstellung, und kunden-nahe Dienstleistungen, zum Beispiel die nicht automatisierte Benutzerschulung³ oder die Ausleihe über die Theke sowie die personalisierte Auskunft.

Die fünf Service-Levels

Um LIS-Einrichtungen fit für die Zukunft zu machen, bedarf es neben materieller Ressourcen auch entsprechende Human-Ressourcen⁴ für den Erfolg. Bleibt zu fragen: Welche Qualifikationsmerkmale besitzen diese Human Ressourcen? In unserem Zusammenhang sind das LIS-SpezialistInnen, die über eine Hochschulausbildung⁵ verfügen.

Vor diesem Hintergrund kommen die Bildungseinrichtungen ins Spiel. In diesem Zusammenhang müssen wir uns fragen:

- Was gehört eigentlich zu einem bibliothekarischen, oder besser: zu einem LIS-Studiengang?
- Was bedeutet „Dienstleistungsorientierung“?
- Was sind LIS-Einrichtungen?⁶
- Wie können LIS-Studiengänge Dienstleistungen für LIS-Einrichtungen erbringen?
- Die folgende Grafik zeigt, welche fünf Service-Levels ein LIS-Studiengang zu erbringen hat.

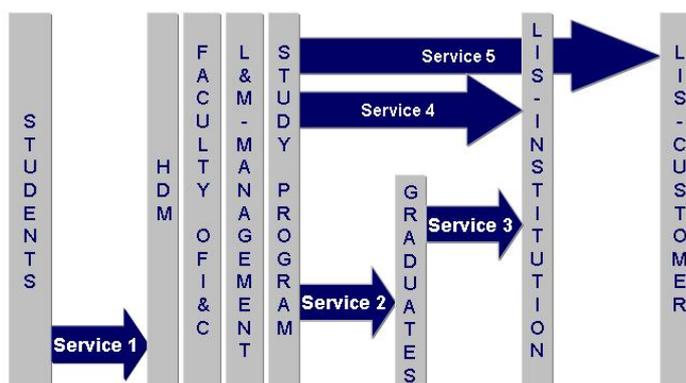

Abb.1: Fünf Dienstleistungsniveaus für den Erfolg

³ Das wäre dann eine kundenferne Dienstleistung, weil es auf den persönlichen Einsatz des Dienstleistungserbringers und des Dienstleistungsnehmers ankommt.

⁴ In diesem Zusammenhang einen Mini-Exkurs über das Unwort des Jahres 2004 „Humankapital“. Human-Ressourcen oder Humankapital signalisieren, dass der Unternehmensfokus nicht mehr nur auf das materielle Unternehmensvermögen gerichtet wird. Es wird erkannt, dass auch das Potenzial „Mitarbeiter“ einen Erfolgsfaktor darstellt. Das Problem ist nur: soll das Potenzial ausgebeutet – im negativen Sinne – oder gefördert werden. Und das ist zurzeit nicht umstritten.

⁵ Wir konzentrieren uns hier auf die Diplom-, Bachelor- und Master-Studiengänge. Die Ausbildung zum Fachangestellten oder gar zum Fachwirt für Medien- und Informationsdienste bleibt hier unberücksichtigt, obwohl eine Herausarbeitung der Unterschiede sinnvoll wäre.

⁶ Dieser Punkt soll hier nicht weiter vertieft werden und wird daher nur angedeutet: Für LIS-AbsolventInnen bestehen aus meiner Sicht auch gute Chancen Nachrichten- oder Werbeagentur, in Unternehmens- und Personalberatungsunternehmen, in Marktforschungsunternehmen eine adäquate Anstellung zu finden.

Service-Level 1: Angebot und Auswahl

Noch bewerben sich Studierende in ausreichender Zahl für die bibliothekarischen Studiengänge an deutschen Hochschulen. Mit der Einführung von Studiengebühren und den geburtschwächeren Jahrgängen werden für die Hochschulen eine entsprechende Werbestrategie, oder besser: eine Marketingstrategie immer wichtiger. Die Hochschulen müssen dann unter anderem folgende Fragen beantworten:

- Warum soll jemand gerade an einer bestimmten Hochschule studieren?
- Welche Berufsperspektive eröffnet mir ein bestimmter Studiengang?
- Wie ist die Qualität des Lehrangebotes?
- Wie ist die Attraktivität des Lehrangebots?
- Wie steht es um die Reputation des Lehrpersonals?
- Wie ist die Ausstattung der Hochschule bezüglich Arbeitsplätze, Bibliothek, Informationstechnologie, Unterbringungsmöglichkeiten?

Damit ist ein Paket geschnürt, das eine Vielzahl von Problemen aufwirft. Zu nennen wäre hier insbesondere die Aktualität. Damit ist gemeint, dass nicht nur die technischen Ressourcen einen zeitgemäßen Stand aufweisen müssen, sondern auch das Lehrangebot die zukünftigen beruflichen Anforderungen entsprechen muss, oder noch besser: das Lehrangebot selbst als Impulsgeber für den fachlichen Fortschritt dient (Stichwort: Forschung und Entwicklung). Aus der Sicht der Hochschulen gilt aber auch: Nicht jede(r) AbiturientIn eignet sich für einen – um im Bild zu bleiben – für einen LIS-Studiengang. Deshalb wäre auch eine Eignungsprüfung erforderlich, was dann schon einen Beitrag zur Imagebildung der Hochschule wäre. Kurz: Wie bekommen die Hochschulen mit LIS-Studiengängen die Besten, Motiviertesten und Kreativsten eines Jahrganges? Ein Auswahlverfahren über Noten in Mathematik, Deutsch und Fremdsprachen reicht hier bei weitem nicht aus.

Service-Level 2: Attraktivität und Qualität

Wie bereits im vorangegangenen Abschnitt angedeutet, geht es mir um die Attraktivität der Studieninhalte. „Knackige“ Überschriften sind leicht gefunden (auch das fällt einigen von uns noch schwer), aber was – so müssen wir uns fragen - wird tatsächlich und auf welchem Niveau angeboten. Hier wirkt das Beamtenrecht (Freiheit von Lehre und Forschung, fehlende Weisungsbefugnis) hinderlich.⁷ Das ist dann besonders der Fall, wenn „Hobbys“, die kaum nachgefragt werden, kultiviert werden, und Deputate binden, die für das Gesamtkonzept verloren gehen.

Aus meiner Sicht gehört zu einem ausgewogenen LIS-Studiengang eine Balance zwischen harten und weichen Schlüsselqualifikationen gefördert werden, zu den

- harten Schlüsselqualifikationen gehören unter anderem Informations- und Kommunikationstechnik, Betriebswirtschaftslehre, Erschließungstechniken
- weichen Schlüsselqualifikationen gehören unter anderem Teamfähigkeit, selbst gesteuertes Lernen, (interkulturelle) Kommunikation.

Die folgende Abbildung zeigt das aktuelle Studienangebot der Hochschule der Medien Stuttgart (Media University Stuttgart, HdM⁸).

⁷ Welchen Sinn macht eine Evaluation der Lehre, wenn gute Lehrkräfte die Ergebnisse nutzen, um noch besser zu werden, und „weniger gute“ Lehrkräfte entweder die Ergebnisse zurückweisen oder erst gar nicht wahrnehmen? Eine Kollege sagte einmal: An Hochschulen gebe es Führungskräfte ohne Weisungsbefugnis.

⁸ Siehe auch www.iuk.hdm-stuttgart.de

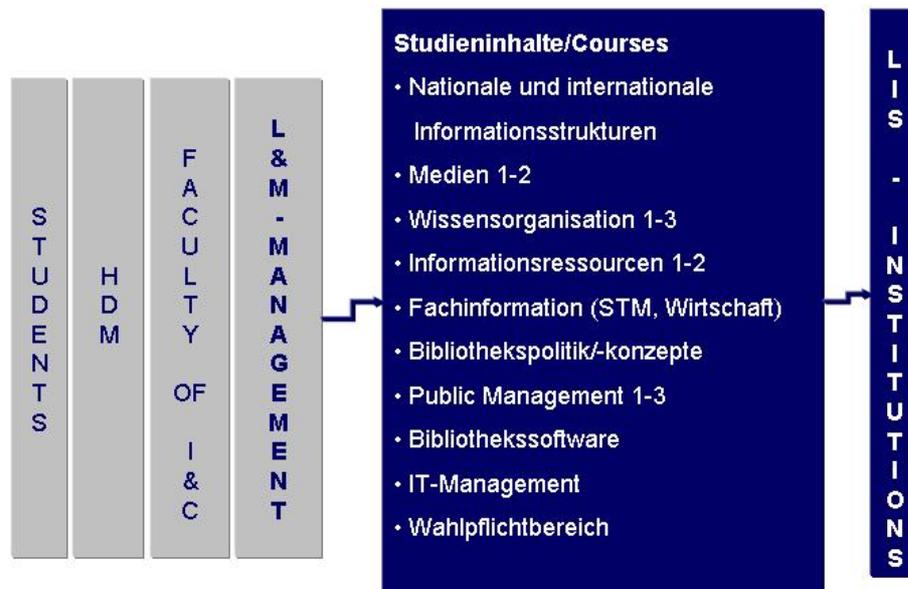

Abb.2: Inhalte des Bachelor-Studienganges Bibliotheks- und Medienmanagement der Fakultät Information und Kommunikation an der Hochschule der Medien Stuttgart

Service-Level 3: Potenzialentwicklung

Dieses Niveau zielt darauf ab, das ein LIS-Studiengang den Absolventen die Sicherheit vermittelt sollte, die sie brauchen, um einen eigenen Karriereweg zu beschreiten. Das mag überraschen (dazu mehr auf Service-Level 4). Zwar kann keine Garantie für eine spätere adäquate Anstellung gegeben werden. Dennoch gibt es einige Empfehlungen: Die Leistungen – das Engagement – während des Studiums, die geschickte Auswahl der Praktika, die Themenwahl bei der Abschlussarbeit, die aktive Teilnahme an Projekten, die Reputation von ProfessorInnen, aber auch eine gewisse Portion Glück sind einige Beispiele dafür, welche Faktoren mitwirken.

Gutes Lehrpersonal sieht sich hier eher in der Rolle eines individuellen Potenzialentwicklers mit Coaching-Funktion.

Service-Level 4: Projekte mit externen Partnern

Das vierte Dienstleistungsniveau betrifft auch die Service-Level 1 bis 3. Hier kommen unter anderem Projekte mit externen Partnern in Frage, die Studierende in Eigenverantwortung durchführen. Die/der ProfessorIn übt in erster Linie nur eine Coaching-Funktion aus (nach dem Motto der „unsichtbaren Hand“).

Das Beispiel der Fakultät Information und Kommunikation der Hochschule der Medien Stuttgart zeigt hier die Richtung.⁹ Zu nennen wären hier:

- BOBCATSSS – das internationale Symposium für LIS-Professionals, das jährlich von Studierenden aus Hochschulen mit LIS-Studiengängen in einen westeuropäischen und einem osteuropäischen Land gemeinsam geplant, finanziert und organisiert wird. – Ein sehr gutes Beispiel für internationales Projektmanagement, für die Verbesserung der Fremdsprachenkenntnisse (Arbeits- und Tagungssprache Englisch), für praktische Erfahrungen in Bereich der interkulturellen Kommunikation. Es gibt erste Überlegungen für ein BOBCATSSS-Symposium, das von der HdM und der MGUKI durchgeführt werden soll.

⁹ Damit soll nicht gesagt sein, dass andere Hochschulen keine nennenswerten Projekte durchführen, aber die eigenen Projekte sind immer die, die man am besten kennt.

- Projekt „Dachmarke“ – für einen öffentlichen Dienstleister entwickelten Studierende aller Studiengänge der Fakultät Information und Kommunikation ein komplettes Corporate Design (Service Level 4) entwickelt und auf höchster Managementebene präsentiert.
- Stadtbücherei Ladenburg (Service Level 4 und 5), wo Studierende unter anderem das Corporate Design, die Informationsmaterialien und neue Dienstleistungen für die Stadtbücherei entwickelt haben. Das folgende Beispiel zeigt, das weniger einladende alte Logo der Bibliothek und das neue, modernisierte und einladende Logo der Stadtbücherei.¹⁰

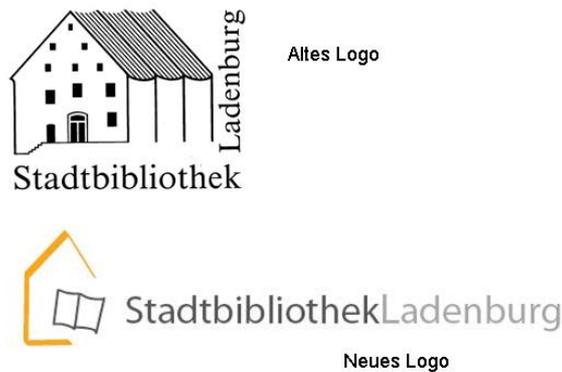

Abb. 3: Projekt Ladenburg – Logo-Entwicklung

Ein weiteres Beispiel sind die Informationsmaterialien. Als Beispiel soll hier die Überarbeitung der Informationen für Kinder dienen.

Abb. 4: Projekt Ladenburg - Information für Kinder

- Stadtteilbücherei Bad Cannstatt (Service 4 und 5). Für dieses Projekt bildeten zwei Diplomarbeiten („Gemeinwesenanalyse“¹¹ und „Social Inclusion“¹²) die Grundlage. Neben zahlreichen Vorschlägen für die Leitbildentwicklung wurden auch zahlreiche Vorschläge für die Optimierung von oder gar neue Dienstleistungen entwickelt. Mit einem Migranten-

¹⁰ Für eine ausführliche Darstellung des Projekt siehe Kietzmann, A.; Ratzek, W.: Die Stadtbibliothek Ladenburg. In: Ratzek, W. (Hrsg.): „Spielball“ Bibliotheken. Berlin 2005, S. 82-91; Ludwig, A.; Ratzek, W.; Schmidt, K.; Weinberger, K.: Sinnstiftung durch Kooperation – „Trendy Auftritt“ für die Stadtbibliothek Ladenburg. In: B.I.T. online 7/2004, S. 209-217 und Ratzek, W.: Erfolgreiche Projekte wecken internationales Interesse. In: Buch und Bibliothek 2/2005, S. 147-149.

¹¹ Hechtner, J.: Erarbeitung eines Konzepts für mehr Anerkennung und Wertschätzung der Öffentlichen Bücherei im Stuttgarter Stadtteil Bad Cannstatt. Diplomarbeit im Studiengang Bibliotheks- und Medienmanagement. Stuttgart: HdM, 2005 (unveröffentlicht)

¹² Urban, A.: Social Inclusion – Die Öffentliche Bibliothek Bad Cannstatt als aktive Partnerin im Stadtteilmanagement. Diplomarbeit im Studiengang Bibliotheks- und Medienmanagement. Stuttgart: HdM, 2005 (unveröffentlicht)

Anteil von rund 30 Prozent erhielt der Punkt „interkulturelle Kommunikation“ einen besonderen Stellenwert. Die folgende Abbildung zeigt die Vorderseite des Flyers für russische Migranten.

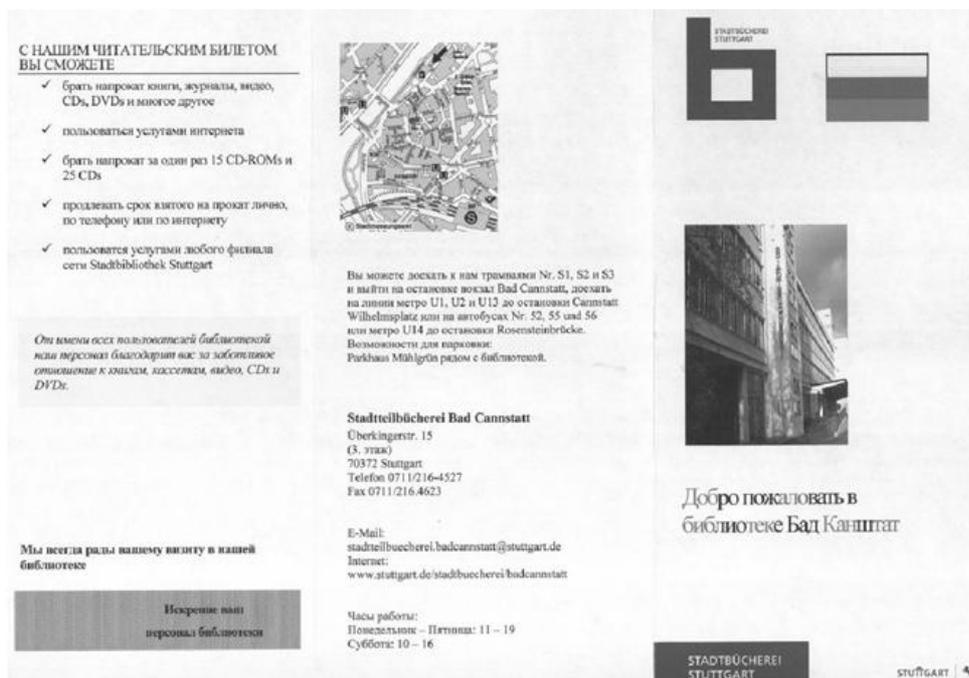

Abb. 5: Projekt Bad Cannstatt – Information für russische Migranten

Service-Level 5: “Fit for Future”

Wie aus den oben genannten Projekten (Ladenburg, Bad Cannstatt) zu erkennen ist, stehen Projekte an, die LIS-Institutionen dabei helfen, ihre Dienstleistungen zu optimieren und auch neue Dienstleistungen zu entwickeln. Damit ist ein Punkt angesprochen, der den LIS-Studiengängen ein neues Image gibt und dabei auch eine Abgrenzung zu den Fachangestellten beziehungsweise zu den Fachwirten für Medien- und Informationsdiensten ermöglicht: Weg von Schul-Image und hin zu einer wissenschaftlichen Institution, die auch (angewandte) Forschung und Entwicklung betreibt; BAT V oder gar VI¹³.

Schlussbemerkung

Die Aufgabe einer Hochschule besteht nicht nur darin, Studierende auszubilden. Wer sich ausschließlich auf die Ausbildung an sich konzentriert, bekommt spätestens mit der Einführung von Gebühren einige Probleme. In diesem Zusammenhang müssen die Hochschulen mit bibliothekarischen Studiengängen dafür Sorge tragen, dass deren Studienangebote attraktiv bleiben. Wie in diesem Beitrag gezeigt, sind hier mindestens fünf Dienstleistungsniveaus zu erbringen.

Поступила в редакцию 10.05.2005

¹³ BAT = Bundesangestelltentarif.

УДК 027.7+023.5+378.1

ДО ЄВРОПИ ЗНАНЬ - ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Л.П. Семененко

(Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна)

У статті розглядаються пріоритети розвитку Зони Європейської освіти, завдання і можливості міжкультурних комунікацій, відмінності традицій відповідальності студентів за навчання та питання зміни стратегії діяльності бібліотек вищих навчальних закладів по забезпеченню навчального процесу та наукової діяльності. Бібліотека ВНЗ розглядається як соціальний інститут, який розширює свої компетенції в інформаційній освіті та визначає коло зовнішнього впливу на студента.

Визначаються завдання бібліотек ВНЗ як головної ланки забезпечення безперервної освіти, самостійної роботи студентів та організації медіаосвіти викладачів. Ставляться завдання формування інтегрованого загальнодержавного освітянського інформаційного ресурсу, підіймаються проблеми взаємодії бібліотек та професійної підготовки бібліотекарів.

Ключові слова: міжкультурні комунікації, інноваційні технології, університетські бібліотеки, професіоналізм бібліотекарів

В статье рассматриваются приоритеты развития Зоны Европейского образования, задания и возможности межкультурных коммуникаций, отличия традиций ответственности студентов за учебу и вопрос изменения стратегии деятельности библиотек высших учебных заведений в обеспечении учебного процесса и научной деятельности. Библиотека ВУЗа рассматривается как социальный институт, который расширяет свои компетенции в информационном образовании и определяет круг внешнего воздействия на студента.

Определяются задания библиотек ВУЗов как главного звена обеспечения непрерывного образования, самостоятельной работы студентов и организации медиаобразования преподавателей. Ставятся задачи формирования интегрированного общегосударственного просветительского информационного ресурса, поднимаются проблемы взаимодействия библиотек и профессиональной подготовки библиотекарей.

Ключевые слова: межкультурные коммуникации, инновационные технологии, университетские библиотеки, профессионализм библиотекарей

The paper deals with the priorities of the Zone of European education, tasks and possibilities of intercultural communications, peculiarities of students' responsibility for education. The library of an institution of higher education is considered as a social institution which determines the range of external influence on a student, enlarges its competence in education in the sphere of information.

The tasks of libraries are determined as a main link of provision of continued education, organization of students' independent work and teachers media education. The tasks of formation of an integrated state educational information resource are set. The problems of interaction of libraries and professional training of librarians are raised.

Keywords: communications, innovative technologies, university libraries, professionalism of librarians

Конструктивний розвиток демократії залежать від задовільного стану освіти. Освіта перетворилась на сферу гострої конкурентної боротьби, в якій політичні, економічні, культурні й академічні інтереси сплелися в єдине ціле. Основні реформи за рубежом зорієнтовано на поточні й перспективні проблеми суспільства, ефективного використання ресурсів, у тому числі й самих освітніх систем (уже сьогодні іноземні студенти приносять США 9 млрд. доларів щорічного прибутку) [16, с. 18-21]. Інтеграційний процес на відповідних напрямках полягає не лише в упровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, а і в поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. Такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-технічного середовища [10, с. 97-125].

Як відомо, Болонський процес - це своєрідний рух освітніх національних систем до єдиних критеріїв стандартів, єдиного європейського наукового і освітнього простору, поліпшення працевлаштування, мобільності громадян на європейському ринку праці, а головне - підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи, а також підвищення ролі європейської вищої освіти і науки у соціальних перетвореннях у світовому вимірі. Болонська конвенція (1999) визначила пріоритети Зони Європейської вищої освіти в межах до 2010 року. Вона сприяє виробленню європейського бачення у вищій освіті, особливо стосовно розвитку навчальних планів, співпраці, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки й впровадження наукових підходів. Основна мета - полегшення доступу студентам навчальних закладів до освітніх ресурсів та ринків праці інших країн. Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових обмежень на контакти й обміни, на поширення інформації. Суть Болонського процесу полягає у формуванні на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти, названої Зоною Європейської вищої освіти, що ґрунтується на спільності фундаментальних принципів функціонування. Хоча варто зазначити деяку суперечливість цього процесу та те, що окремі європейські елітарні вузи відмовилися брати участь у ньому. Цей процес добровільний, полісуб'єктивний; такий, що ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури; він не нівелює національні особливості освітніх систем різних країн Європи; багатоваріантний, гнучкий, відкритий, поступовий.

Процеси міжкультурної комунікації змусили країни-учасниці акцентувати увагу на питанні про підвищення міжнародної конкурентоспроможності Європейської системи вищої освіти, виходячи з того, що життєздатність і ефективність будь-якої цивілізації зумовлені привабливістю її культури для інших країн. Міжкультурні комунікації потребують зміни розуміння споживання інформації, акцентуючи увагу на її раціональному використанні для гуманістичного розвитку людства у досягненні вищого рівня загальної культури. Підвищується важливість дослідницького навчання і підтримки міждисциплінарних зв'язків у досягненні й поліпшенні потрібного рівня якості вищої європейської освіти та забезпечення мобільності. Ми мусимо досягти гармонійного поєднання європейських нововведень і кращих вітчизняних традицій, але ми також потребуємо європейського визнання власних наукових шкіл. Але чи приїжджатимуть до нас на навчання громадяни інших держав і як ми маємо подбати про те, які знання про Україну вони отримають, чи зможе Україна створити їм відповідні умови для реалізації своїх планів, щоб з українським дипломом вони змогли на рівних працювати поряд з нашими громадянами в Україні, і в будь-якій іншій країні [13, с. 4].

Європа мусить зрозуміти, що Україна має потужну систему вищої освіти, потужні школи. У майбутній «Європі знань» стратегія навчання протягом усього життя нерозривно пов'язана із проблемами конкурентоспроможності та використання новітніх технологій, поліпшення соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя.

Безперервна освіта розглядається як спосіб подолання соціальних і освітніх проблем та розширення освітньої парадигми. Ми справедливо наголошуємо на неможливості підвищення якості освіти без чіткої організації та забезпечення безперервної освіти, але чомусь забуваємо, що це не освітня система, а головний системоутворюючий принцип, що складає основу розвитку кожного з елементів цієї системи. Це унікальний механізм виживання людини і суспільства в інформаційну епоху.

Зона Європейської вищої освіти має будуватися на традиціях відповідальності освіти перед суспільством; на широкому й відкритому доступі як до доступневого, так і після ступеневого навчання; на освіті, спрямованій на розвиток особистості й на навчання протягом усього життя; як короткостроковій, так і довгостроковій соціальній корисності. Одним з головних завдань стає принципова зміна стратегії вищої школи (не вузькопрофесійна, прикладна підготовка фахівця, а формування високоосвіченої і культурної людини, підготовка її до життя і праці в складному світі, що швидко змінюється), а також вихід на новий, ефективніший рівень взаємодії всіх секторів освіти [2, с. 7]. Тому серед пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти є: особистісна орієнтація вищої освіти; створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти; запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій; підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки; підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання протягом усього життя. Особистість - це соціокультурна форма існування психіки людини, цілісність, здатна до саморозвитку і самореалізації, свідомої поведінки та предметної діяльності, яка має свій унікальний та неповторний внутрішній світ. Вона має принципову соціальність, невід'ємність від суспільства (вона є учасником суспільного життя), своєрідність, авто-

номність, здійснення творчих внесків у суспільне життя, сталість та безперервність процесу її змінювання. І не просто змінювання, а розвитку [9, с. 4-6].

На студентів перекладається відповідальність за їхнє навчання. Вищий навчальний заклад мобілізує студентів, а не просто забезпечує викладання, як раніш. Перша і головна відмінність нашої системи підготовки фахівців від західної - це різне розуміння відповідальності і можливості в навчальному процесі. В Україні лише незначна кількість студентів не доходить до отримання диплома, а у Німеччині у будь-якому вузі за будь-якою спеціальністю диплом одержує один з п'яти студентів, що почали навчання. Численні дослідження свідчать, що дехто зі студентів поки що до освіти ставиться суто інструментально, мають бажанням просто отримати диплом. Одночасне вивчення великої кількості дисциплін при відсутності поточного контролю опанування ними не сприяє систематичній роботі студентів, розпорошує увагу, знижує мотивацію і відповідальність. Відкладена до сесії необхідність здавати залік і іспити формує в студентів байдуже відношення до занять, а викладачів позбавляє можливості дидактичного і модульного впливу для активного і повноцінного засвоєння курсів студентами. Тому створення модульних програм із навчальних дисциплін, в яких міні-модулі легко можна замінити, поновити, трансформувати, адаптувати; створення спецкурсів, які дозволяють студенту здійснювати власний вибір навчальних предметів може суттєво покращити якість підготовки.

У Європейських університетах самостійна робота - це основна форма занять студента.

До навчання у вищій школі студент інколи набуває негативного соціального досвіду, який доводиться переборювати під час навчання у ВНЗ, адже виховання - це передусім інформаційний процес, тобто потік «виховуючої» інформації, що виникає в результаті педагогічних дій (навчальний процес, спілкування.). За матеріалами Інституту соціальної та політичної психології, наприклад, лише 37,7% студентів педвузів «підтвердили бажання бути громадянами України за умови вільного вибору громадянства» [11, с. 2]. А хто ж тоді прийде працювати в середню школу? Україні потрібна нова еліта - не номенклатурна, а еліта професіоналів, які хочуть, можуть і здатні докорінно змінити ситуацію в державі на краще. Наше завдання - виховати таких [14]. Якщо попередня парадигма передбачає, головним чином, розробку нових програм і курсів та трансляцію їх від викладача до студентів, то нова - забезпечує створення атмосфери відповідальності, середовища, що стимулює самопідготовку, оцінку знань на початку, у середині і наприкінці навчального курсу (модульні заліки), роботу з кожним студентом. При суб'єктно-суб'єктних спілкуванні викладач уже не стільки вчить, скільки допомагає студенту вчитися самостійно. Змінюються функції викладача і слухача, обидва вчаться у взаємодії. У результаті активної співпраці студент отримує знання, уміння і навички, а викладач - майстерність [5, с. 189-199].

Для забезпечення високого рівня навчання ВНЗ України постійно оновлюють матеріально-технічну базу, видають нові підручники, навчальні посібники і монографії, запроваджують програми міжнародного обміну студентами, аспірантами, викладачами [4, с. 12-14]. Але проблеми не лише в удосконаленні МТБ. Необхідно постійно приводити освіту до вимог суспільного прогресу, трансформувати і модернізувати зміст, форми і методи навчання. За своєю значимістю модернізація є найсуттєвішою складовою змін в освіті, оскільки освіта має сприяти загальному комп'ютерному навчанню населення [8, с. 2-6].

При переході до системи випереджаючої освіти, яка має бути спрямована на розкриття творчого потенціалу, на розвиток здатності мислити і діяти самостійно у найскладніших і непередбачуваних ситуаціях, необхідно оцінювати якість навчання відносно можливості одержання необхідної інформації, її доступності, а також повноти, оперативності, адекватності завданням, що вирішуються. Модернізація освіти в умовах перехідного суспільства як один з основоположних принципів передбачає її демократизацію. Це означає насамперед демократичну організацію самого навчально-виховного процесу, побудову стосунків учня і вчителя, студента і викладача на засадах взаємної поваги, визнання права на власну думку, творчої співпраці.

Потрібно зважати сьогодні не лише про формальну освіту, а й неформальну. Тобто таку, яка здобувається за допомогою електронних засобів - комп'ютера, телебачення тощо. Вплив неформальної освіти в окремих випадках може дорівнювати або й перевищувати вплив формальної. Ми рідко акцентуємо увагу на цих аспектах, а шкода, тому що для формування оптимальних умов доступності потрібно залучати в цей процес усіх учасників: користувачів, видавців, бібліотекарів. створювати і впроваджувати нові технології університетської освіти.

В умовах оновлення освіти значно підвищується роль бібліотеки. Перед системою освіти і науки постає необхідність нового самовизначення. Якщо дотепер наука була стурбована збільшенням і нагромадженням знання, сьогодні - вона значною мірою зосереджується на засобах

оволодіння накопиченим, визнаючи глобальну роль інформатики у своєму подальшому розвитку (автори бажають публікувати свої роботи більше, а читач - читати менше). Гуманітарні науки і гуманітарна освіта є невід'ємною частиною всіх інших наук і освіти як такої, і їм властиві усі хворобливі вібрації всього світу пізнання, а також деякі особливі проблеми, суто гуманітарні, наприклад, збереження і систематизація, з метою загальної доступності, культурної спадщини людства [12, с. 2]. Бібліотека визначає коло зовнішнього впливу на читача, пов'язаного з традицією культурного середовища інших країн. Вплив на читача бібліотечної комунікації подвійний: сприяє взаємовпливу традиційних форм культурної ідентичності, оновленню діяльності й опануванню унікального поля міжкультурних експериментів [20, 48-53].

У новому інформаційному середовищі знання постають як єдина динамічна система. Мережа електронних засобів комунікації передбачає можливості вільного доступу до інформації, задоволення інформаційних потреб користувачів, залучаючи усі ресурси міжкультурної комунікації. Отже сьогодні необхідно засвоїти новий тип культури - інформаційний. Відповідно до світових стандартів освіти для якісного навчання маємо створити міцну базу, що є підґрунтям для визнання у світі державного диплома України про вищу освіту. Саме з інноваційними технологіями навчання ВНЗ пов'язують реальні перспективи підготовки конкурентноспроможних фахівців для незалежної України. Комп'ютер - універсальний навчальний засіб. Він не тільки дає доступ до Інтернету, а ще й можливість працювати з різними джерелами, мати бібліотеку і сучасної літератури, і світової класики, створити віртуальні лабораторії тощо.

Для системного впровадження інноваційних технологій у навчання необхідно: створити принципово нові науково-методичні і навчально-дидактичні ресурси; систематично поновлювати фонди бібліотек сучасними навчальними, науковими, методичними та періодичними виданнями (найважливіша якість педагога - вміння оновлювати свої знання і забезпечити це належним чином може виключно галузева періодика); створювати комп'ютерні підручники, інформаційно-пошукові системи, електронні бібліотеки; відкривати доступ до інформаційних ресурсів через мережу Інтернет.

І все ж фінансування більшості бібліотек ВНЗ залишається недостатнім, що змушує бібліотекарів ще ретельніше ставитися до селекції документного потоку при визначенні переліку того, що бібліотеки готові взяти у свої фонди [6, с. 6]. Серед надійних і перевірених засобів навчання завжди був і залишається підручник. Головними критеріями мають бути сучасна науково-методична та поліграфічна якість навчальної книги. Актуальним на сьогодні є забезпечення словниками, навчально-методичною літературою викладачів. Навчально-методичні видання повинні мати достатнє та грамотне бібліографічне забезпечення з посиланням до бібліотечних фондів та на адреси віддалених ресурсів. Ведучи мову про навчально-методичне забезпечення, ми повинні пам'ятати, що все має робитися задля того, щоб студенти почували себе комфортно в навчально-виховному процесі. Бібліотекарі повинні переконувати керівництво вузів, що витрати на бібліотеку - це їхня турбота, не менш важлива, ніж турбота про оплату лекторів.

Необхідна розробка нового покоління мережевих технологій, що дозволять поліпшити інформаційне забезпечення наукових досліджень (дружність інтерфейсів, безпека мереж); створення нових, інтегрованих і міждисциплінарних систем, що сприяють розвитку нових форм підтримки наукових комунікацій інформації і публікацій [6, с. 11]. Використання мережевих технологій сприяє переходові від електронних бібліотек і електронних публікацій до віртуальної інформації та створення віртуального робочого середовища з можливістю кооперативного використання віртуальних ресурсів.

Розширилося коло повноважень бібліотеки (її компетенції) в інформаційній освіті. Бібліотека ВНЗ виконує роль його інформаційної, освітньої та педагогічної структури. Навчальний процес майже цілком пов'язаний з роботою бібліотеки, а інформаційні послуги мають виховний характер. Необхідно врахувати особистісну складову в діяльності бібліотеки, розширяти зону взаємодії в процесі бібліотечно-інформаційного обслуговування, вивчати рівень задоволення і розвитку інформаційних потреб, як передумову якісного обслуговування. Необхідно мати постійний зв'язок з користувачами при формуванні фондів, оскільки бібліотека забезпечує інформаційну підтримку ВНЗ в його навчальній та науково-дослідницькій діяльності.

Сьогодні бібліотека як соціальний інститут суспільства розширює сферу надання інформаційних послуг. Інша особливість бібліотеки ВНЗ - територіальна відокремленість, оскільки ВНЗ складний структурований організм. Зважаючи на ці особливості, актуальність використання Інтернет-технологій зростає. При невеликих фінансових витратах вихід до Інтернет надає доступ широкому загалу користувачів до інформаційного простору, до науково-методичної та бібліографічної продукції. Бібліотека за всіх часів виконувала чимало інформаційних і комунікатив-

них завдань. В умовах інформатизації її головним змістом стає сприяння інтелектуалізації суспільства, свободі слова, забезпеченню рівного доступу кожного до інформаційних і культурних джерел [19].

Вимоги до викладача повинні бути значно більші. Викладачі створюють активне навчальне середовище для студентів, але самі не обов'язково залучаються в окремі форми навчальної активності. Головне - сформувати інтерес і творче ставлення до навчання, створити для цього відповідні умови. Науковець, котрий сам багато працює з науковою літературою, завжди знає, що рекомендувати студенту і в якому підрозділі бібліотеки є конкретне видання. Чим вищий статус і кваліфікація викладача, тим вищі вимоги ставить він перед бібліотекою: бібліотекар має виконувати роль координатора міжособистісного наукового спілкування між різними групами користувачів; дотримання принципів повноти і оперативності, диференційного підходу, комфортності обслуговування, налагодження бібліотекарем доброзичливих стосунків з студентами, що формують сучасний демократичний стиль діяльності бібліотеки. Взаємодія викладачів, методичних відділів з бібліотекою визначається змістом і характером курсів, тематикою науково-дослідної роботи.

На регулярність відвідування університетської бібліотеки студентами впливає її розташування, широкий вибір, повне інформаційне забезпечення з усіх питань, кваліфіковані спеціалісти. Саме тому, для забезпечення самостійної роботи студентів, західні університети переходять на цілодобовий доступ до бібліотек, Інтернету й усієї інфраструктури навчання.

Забезпечення самостійної роботи у багатьох ВНЗ України викладачі майже повністю передали бібліотеці. Бібліотекарі та бібліографи виконують значну кількість тематичних довідок для студентів до семінарських занять, фактично замість викладача, наповнюючи змістовну складову при оволодінні знаннями за визначеними курсами. Не викладач, а бібліотекар рекомендує конкретні видання, що висвітлюють конкретні наукові проблеми, погляди. І все ж, бібліотечну складову підготовки еліти нації ми забезпечити можемо, але конструктивна реорганізація вищої освіти змушує вирішити питання технічного та кадрового забезпечення, технічного захисту бібліотечного фонду.

Українські освітянські бібліотеки мають створити належні умови для самостійної роботи і студента і викладача: зручні меблі, тиша, достатнє освітлення, тепло, забезпечити відкритий доступ до фондів читальних залів та до довідкових видань, цілодобовий доступ як до бібліографічних так і повнотекстових проблемно-орієнтованих БД. Фонди читальних залів мають бути доступними читачам максимально можливий час. Маємо поліпшити інформування викладачів і студентів про склад фонду та можливості віддаленого доступу до галузевих та інших інформаційних ресурсів, тобто - ліквідувати усі фактори демотивації навчання студентів. Хтось мудро зауважив, що якщо кінь не йде до води, то воду йому можна принести, але заставити його пити - неможливо.

Необхідно розвивати університетські свободи, методи навчання, що ґрунтуються на інтересах студентів та системі фінансової підтримки високої якості освіти, перейти від навчання - до освіти; від навчання, заснованого на програмі - до освіти на базі спільного рішення проблем, виявляти нові ідеї, використовувати усі форми взаємодії з іншими науковими установами та бібліотеками. Об'єднувати сильні сторони, налагоджувати кооперацію і вирішувати двоєдине завдання: використовувати інтелектуальні скарби бібліотек, використовувати пошукові можливості інформаційних систем (*Висновки 7-ї Міжнародної конференції (3-5 лютого 2004 р.) що організується університетом м. Билефельд уНімеччині.*

Ключовою проблемою розвитку бібліотечної справи не тільки в Україні, а й у всьому світі є інтеграція інформаційних ресурсів. Від успішного її розв'язання залежить рівень роботи бібліотек, підвищення їхньої соціальної ролі, суспільне визнання. Формування фондів бібліотеки повинно забезпечувати умови доступу до максимальної кількості видань, але ми не можемо та й не маємо перетворювати кожну бібліотеку ВНЗ в національну. Вихід у цій ситуації бачимо в формуванні єдиного інформаційно-бібліотечного ресурсу регіону на основі взаємодії і спеціалізації та єдиного читацького квитка. Це буде державний підхід до використання ресурсів задля підготовки еліти нації. Можна прогнозувати і деяку переважаність окремих бібліотек, що мають кращі фонди та умови доступу до них, але домовлятися потрібно, а допоможе нам у цьому професійна бібліотечна солідарність та створення мережі освітянських бібліотек як складової загальнодержавної системи бібліотек. Серед першочергових завдань - формування інтегрованого загальнодержавного освітянського галузевого інформаційного ресурсу [14, с. 14-20]. Потрібен Всеукраїнський освітянський галузевий центр, до якого увійдуть науково-інформаційний, науково-методичний, науково-дослідний, культурно-просвітницький та підрозділ комп'ютерного забез-

печення. Вони мають у перспективі створити зведений електронний каталог галузі та забезпечити його подальше входження до Національної системи електронних бібліотек; інтегрувати електронні інформаційні ресурси наукових бібліотек галузі і забезпечити їх багатоаспектне використання; створити галузевий центр з корпоративної каталогізації, формування повнотекстової галузевої бази даних, яка включатиме вторинну інформацію ДНПБ України та інших наукових бібліотек, а також інформацію про фахові наукові праці, підручники, посібники. Електронні інформаційні ресурси дозволяють надавати інформаційні послуги, що відповідають вимогам користувачів, а розвиток корпоративної каталогізації та введення в дію разом із провідними вузівськими бібліотеками Зведеного каталогу періодичних видань, організація системи наукових публікацій і системи електронної освіти на основі концепції відкритості (відкритий Інтернет) дозволить розширити засоби доступу користувачів бібліотеки до вітчизняних та зарубіжних інформаційних ресурсів.

У більшості країн з розвинутою бібліотечною практикою існують професійні етичні кодекси, де визначено принципи інтелектуальної свободи і вільного доступу до знань. Так, українські бібліотекарі в своєму кодексі етики визнали, що в демократичному суспільстві бібліотечні працівники покликані сприяти вільному висловленню й руху ідей та інновацій, свободі читання.

Входження до Болонського процесу потребує нової еліти бібліотекарів-професіоналів. Необхідно привести у відповідність професійно-кваліфікаційну структуру персоналу бібліотек до вимог загальноосвітніх тенденцій розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, забезпечуючи випереджаюче безперервне проблемно-модульне навчання, підвищення кваліфікації персоналу, використовуючи нові технології. Така програма навчання для персоналу бібліотечно-інформаційних установ має відповідати інформаційним потребам користувачів, забезпечуючи при цьому якість і оперативність підготовки кадрів та реалізацію в процесі навчання потенційних можливостей працівників бібліотек [17, с. 47-50].

Історичний досвід свідчить, що бібліотекаря і викладача єднають спільні цілі і завдання. Бібліотечні фахівці нової генерації повинні вільно володіти як питаннями сучасного бібліотекознавства, так і мати ґрунтовні знання з педагогіко-психологічного комплексу. Актуальною проблемою входження України до Болонського процесу є навчання професійно орієнтованому спілкуванню, мета якого - формування сталих мовних вмінь і навичок, необхідних для співпраці та використання іншомовної інформації У загальноєвропейській системі освіти проводиться цілеспрямована політика, орієнтована на формування та розвинення здібностей спеціалістів вільно спілкуватися іноземною мовою у сфері професійної діяльності, оскільки на якість обслуговування впливає: мовний бар'єр, культурний рівень, компетентність. Толерантність і доброзичливість бібліотекаря-професіонала не є сумісною із ксенофобією (це і є підхід з позиції "людського виміру").

Багатоаспектна і багатоступенева структура бібліотечної освіти вимагає не тільки цільово-змістовних, а й конструктивних змін, спрямованих на розвиток мислення інформаційних працівників, можливість прояву особистісного начала, що визначає нові підходи до реформування освіти в її безперервності. Лише професіонал може приймати грамотні рішення, визначати майбутні напрями розвитку будь-якої галузі діяльності людства.

Сьогодення вимагає, щоб сучасний бібліотекар міг:

- сприяти зростанню ролі медіаосвітньої підготовки викладача, який проектує освітнє та навчальне середовище, має використовувати не тільки традиційні форми і методи навчання, а й сучасні інформаційні, комп'ютерні та педагогічні технології;
- забезпечувати доступ студенту до знань через доступ до інформації;
- забезпечувати увесь комплекс послуг для плідної самостійної роботи читача.

Але не досить мати тільки певний рівень професійних знань, треба ще й вміти «продувати елементи нових знань для вирішення питань професійної діяльності». Важливим завданням залишається підготовка майбутніх директорів бібліотек, які повинні мати магістерський рівень освіти [19, с. 36-42]. Реалізація різних інформаційних проектів дозволяє вже сьогодні вирішувати проблеми вдосконалення професіоналізму бібліотекарів України [21, с. 225-231]. Усі ці завдання добре розуміють як викладачі, так і бібліотекарі Харківської державної академії культури, тому вони, як завжди, у процесі пошуку і втілення нових ідей, інноваційних шляхів розвитку і конкретних досягнень.

Литература:

1. Андрущенко, В. П. Педагогічна освіта України: болонські виклики і напрями модернізації / В. П. Андрущенко // Практична філософія. - 2004. - № 1 - С. 128.
2. Астахова, В. І. Болонський процес в дії / В. І. Астахова // Вища шк. - 2004. - 1-8 верес. - С. 7.
3. Болонський процес у фактах і документах (Сорбона - Болонья - Саламанка - Прага - Берлін) / Упоряд.: Степко М. Ф. та ін. - Т.: Вид. ТДПУ, 2003. - 52 с.
4. Бондаренко, М. На шляху інтеграції / М. Бондаренко // Нов. колегіум. - 2004. - № 1/2 - С. 12-14.
5. Волович, В. Болонський процес и новая парадигма образования в Украине / Владимир Волович // Социология: теория, методы, маркетинг. - 2004. - № 4. - С. 189-199.
6. Земсков, А. И. Что придет после электронных библиотек? / Земсков А. Е., Евстегнеева Г. А., скорикова И. А. // Науч и техн. б-ки. - 2004. - № 7.- С. 5-14.
7. Козачова, І. Соціальна інженерія Єдиної Європи, або Болонський процес в Україні / І. Козачова // Студент. газета. - 2004. - № 32. - С. 4.
8. Кремень, В. Про підсумки розвитку освіти у 2003-2004 навчальному році та завдання на 2004-2005 навчальний рік щодо забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти: Доповідь на засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України / В. Кремень // Освіта. - 2004 - 25 серп. - 1 верес. - С. 2-6.
9. Максименко С. Психологічні проблеми модернізації освіти в Україні / С. Максименко // Освіта України. - 2004. - № 100 (24 груд.). - С. 4-6.
10. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Вища шк. - 2004. - № 2-3. - С. 97-125.
11. Невмержицький, О. Реалії виховної роботи в сучасному вищому навчальному закладі у світлі Болонського процесу / О. Невмержицький // Вища шк. - 2004. - 7-14 лип. - С. 2.
12. Оніщенко, І. Гуманітарна освіта в контексті Болонського процесу // І. Оніщенко / Вища шк. - 2004. - 14-2 лип. - С. 2.
13. Онкович Г. Болонський процес і національні пріоритети в гуманітарній освіті / Г. Онкович // Вища шк. - 2004 - 15-22 груд. - С. 4.
14. Поплавський, М. Формула успіху / М. Поплавський. - К., 2000. - 111 с.
15. Рогова, П. Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі України / П. Рогова // Бібл. вісн. - 2004. - № 1. - С. 14-20.
16. Сбруєва, А. Болонський процес: пошуки шляхів підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти / А. Сбруєва // Шлях освіти. - 2002. - № 1. - С. 18-21.
17. Скарнь, В. К. Болонська декларація та розвиток інформаційних технологій / В. К. Скарнь // Біб. форум України. - 2004. - № 2. - С. 47-50.
18. Ушакова, Н. Новітні навчальні ресурси - передумова реалізації вимог Болонського процесу / Н. Ушакова // Освіта України - 2004. - № 91 (23 листоп.). - С. 8.
19. Чачко, А. С. Основні вимоги до магістра бібліотекознавства / А. С. Чачко // Укр. культура і мистецтво в сучасному процесі. - К., 1999. - С. 36-42.
20. Черних, О. Європа знань: входження України до загальноєвропейського простору вищої освіти / О. Черних // Вісник Кн. палати. - 2004. - № 5. - С. 48-53.
21. Шевченко, І. О. Перспективи розвитку післядипломної інформаційно-бібліотечної освіти в Україні / Ш. О. Шевченко // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. Вип. 6. - Х.: ХДАК, 2001. - С. 225-231.

Поступила в редакцію 10.05.2005

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА І БІБЛІОГРАФІЇ
запрошує на навчання за спеціальністю 7.020102
"Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія"**

Здійснюється підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” (термін навчання – 4 роки на денній формі і 5 років – на заочній, на базі загальної середньої освіти чи кваліфікації молодшого спеціаліста) та “бакалавр” (термін навчання – 3 роки на денній формі і 4 роки – на заочній, на базі загальної середньої освіти). Студенти зараховуються як на державну, так і на платну форму навчання. Крім того, здійснюється прийом абітурієнтів, які мають середню спеціальну освіту і кваліфікацію молодшого спеціаліста, на скорочений термін навчання (3 роки на заочній формі) за зкоординованим навчальним планом, на платну форму навчання. Всі абітурієнти здають два вступні іспити: профільюючий – з української літератури (усно чи тестування) та української мови (диктант).

Випускники вищих навчальних закладів, що мають кваліфікацію „спеціаліст” з книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, запрошуються на навчання в **магістратуру** з відповідної спеціальності. Навчання платне, денна форма, термін – 1 рік. Вступний іспит – комплексний, з книгознавства, бібліотекознавства і бібліографознавства в обсязі кваліфікаційних вимог до спеціаліста.

При кафедрі відкрито **аспірантуру** з книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства (денна – 3 роки навчання, заочна – 4 роки). Вступні іспити – з філософії, іноземної мови та спеціальності; до документів додається реферат з обраної наукової теми.

Плата за навчання на будь-яку кваліфікацію на денній формі – 1500, на заочній – 1200 гривень за рік (можна оплачувати по семестрах).

Прийом документів на заочну форму навчання – з 1 до 30 червня, вступні іспити – з 1 липня; на денну форму навчання – з 20 червня до 15 липня, вступні іспити – з 16 липня; в аспірантуру – з 1 по 30 вересня, вступні іспити – з 1 жовтня.

Навчальний план спеціальності забезпечує стандартну підготовку з циклу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, ґрунтовну базову підготовку з циклу фундаментальних дисциплін (інформатики, документознавства, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства), глибоку спеціальну підготовку завдяки циклу професійно-орієнтованих і спеціальних дисциплін. Університет готує книгознавців, бібліотекарів-бібліографів широкого профілю для роботи в бібліотеках, документально-інформаційних та книжкових установах різних типів і відомств.

На протязі всього навчання здійснюється практична комп’ютерна підготовка, від основ прикладної інформатики – до автоматизованих бібліотечних технологій і проектування баз даних.

Студенти денної форми навчання забезпечуються місцями в гуртожитку. До послуг студентів факультету – філія університетської бібліотеки з абонементом, читальним залом і бібліографічним відділом; комп’ютерна лабораторія, оснащена сучасною оргтехнікою і доступом до Інтернету.

Кафедра бібліотекознавства і бібліографії РДГУ має давню історію (створена у 1970 р.), міцні традиції професійного навчання, висококваліфіковані кадри викладачів. У штаті кафедри – 1 доктор і 3 кандидати наук за спеціальністю „книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство”; 3 кандидати наук працюють на кафедрі за сумісництвом. Зміст і форми навчання постійно оновлюються у світлі нових вимог до бібліотечно-інформаційної освіти та нових технологій навчання. Теоретичне навчання поєднується з практичним. Кафедра підтримує тісні зв’язки з провідними бібліотеками міста: Рівненською державною обласною бібліотекою, Рівненською обласною бібліотекою для дітей, Рівненською обласною бібліотекою для юнацтва. На базі цих та інших бібліотек здійснюється навчальна та виробнича практика; доповідні фахівці бібліотек беруть участь у викладанні спеціальних дисциплін.

Випускники освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” можуть працювати в галузях книжкової та бібліотечної справи, науково-технічної інформації, архівної та музейної справи на посадах бібліотекаря, бібліографа, зберігача фондів, а також керівників (завідувачів) відповідних установ чи відділів в інформаційно-бібліотечних установах. Широка гуманітарна підготовка, володіння сучасною комп’ютерною технікою, професійні знання фахівця інформаційної сфери дозволяють випускникам працевлаштуватися в будь-яких документально-інформаційних структурах як державної, так і комерційної форм власності. Випускники освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр” готуються до управлінської, науково-дослідної та педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах.

Кафедра бібліотекознавства і бібліографії розташована в корпусі факультету документальних комунікацій та менеджменту за адресою: вул. Толстого, 3, к. 86, м. Рівне, 33028. Тел. деканату (0362) 22-41-61.

Примальна комісія працює щодня з 9-ої до 17-ої години у головному корпусі РДГУ за адресою: вул. С. Бандери, 12, м. Рівне, 33028. Телефони: (0362) 26-48-69, 22-34-17.

Вступники подають:

а) особисто заяву про вступ до вищого навчального закладу, у якій вказують спеціальність та форму навчання. До заяви вступник додає:

- документ про загальну середню освіту в оригіналі;
- медичну довідку за формою 086-У (картку щеплень – для денної форми навчання);
- 6 фотокарток розміром 3x4 см;
- паспорт, військовий квиток (посвідчення про приписку до призовної дільниці) та документи, що дають право на пільги, вступник пред’являє особисто в терміни, визначені для подання документів;

б) ксерокопію ідентифікаційного номера.

ЗАПРОШУЄМО НА НАВЧАННЯ В РДГУ !

Информационное сообщение предоставила
докт. ист. наук, проф.
Ровенского государственного гуманитарного университета
Г.Н. Швецова-Водка

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
АБИТУРІЄНТ – 2005
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«КНИГОЗНАВСТВО, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФІЯ»

Харківська державна академія культури проводить набір абітурієнтів на денну та заочну форми навчання за спеціальністю **«КНИГОЗНАВСТВО, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФІЯ»** (термін навчання: бакалавр 4 роки, спеціаліст, магістр - 1 рік) за такими спеціалізаціями:

«Бібліотекознавство та інформаційна діяльність»

Підготовка за даною спеціалізацією зорієнтована на навчання бібліотечно-інформаційних фахівців нової форми, спроможних ефективно працювати в умовах інформатизації суспільства, створювати і розвивати бази даних, використовувати системні інформаційно-бібліотечні технології, формувати і використовувати електронні ресурси, виробляти інформаційні продукти та послуги на основі застосування сучасної обчислювальної та телекомунікаційної техніки, Internet/Intranet технологій, відкривати приватний інформаційний бізнес.

Випускники даної спеціалізації отримують якісну фундаментальну і спеціальну підготовку, спрямовану на організацію функціонування електронних бібліотек, розробку проектів бібліотечних інформаційно-комунікативних систем і мереж, створення зведених електронних каталогів відомчих і територіальних об'єднань бібліотек, налагоджувати корпоративні зв'язки з бібліотечно-інформаційними структурами різних країн світу, готувати інформаційно-аналітичні матеріали для прийняття рішень на різних рівнях соціально-культурного проектування інформаційного середовища.

Випускники спеціалізації зможуть працювати в бібліотечно-бібліографічних та інформаційних установах від Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського до електронних бібліотек різних фірм, а також в публічних бібліотеках для дорослих, дітей та юнацтва, спеціальних і науково-технічних, бізнес-бібліотеках, бібліотеках вузів, рекламних агентствах, патентних службах, органах науково-технічної інформації, відділах автоматизації та маркетингової інформації установ різних форм власності, викладачами фахових дисциплін вузів культури і мистецтв.

«Бібліографія, книгознавство та книговидавнича діяльність»:

– «Бібліографія, книгознавство, організація книготорговельної діяльності»

Підготовка фахівців за даними спеціалізаціями зорієнтована на сучасну видавничу та книготорговельну індустрію України, забезпечується стандартом вищої освіти, циклами фундаментальних, професійно орієнтованих і спеціальних дисциплін. Серед них: книгознавство та історія книги, організація видавничої і книготорговельної справи в Україні і за кордоном, стандартизація та сертифікація видавничої продукції, авторське право, ринок інформаційних продуктів і послуг, видавничий менеджмент і книжковий маркетинг, логістика, електронна книжкова торгівля, комп'ютерні та інформаційні технології у видавничій і книготорговельній діяльності, настільні видавничі системи, митна експертиза документальних пам'яток, ін.

Випускники даних спеціалізацій зможуть працювати менеджерами книговидавничих та книготорговельних підприємств, маркетингами книжкового ринку, комп'ютерними дизайнерами книжкових та періодичних видань, спеціалістами зі збуту, реклами, зв'язкам з громадськістю у видавничих фірмах, редакційно-видавничих відділах поліграфічних підприємств, рекламних агентствах, інформаційних та інформаційно-аналітичних центрах, в мережі розповсюдження зарубіжної видавничої продукції, органах державної бібліографічної реєстрації та централізованій каталогізації, статистики друку, відділах маркетингової інформації комерційних фірм, митницях, бібліотеках, архівах, музеях, фондах підтримки розвитку видавничої справи, викладачами фахових дисциплін у вузах відповідного профілю.

– «Бібліографія та інформаційна діяльність»

Підготовка фахівців за даною спеціалізацією зорієнтована на оволодіння знаннями та навичками для стратегічного управління інформаційними ресурсами на основі новітніх комп'ютерних технологій, становлення й розвитку інформаційного ринку, задоволення інформаційних потреб бізнесу, державного управління, комерційних структур. Зміст та методики навчання спрямовані на засвоєння студентами теорії та технологій проектування, організації та використання систем інформаційного забезпечення підприємницької та комерційної діяльності, у навчальному процесі широко застосовуються комп'ютерні та телекомунікаційні засоби формування електронних баз і банків даних, ресурси Інтернет.

Випускники цієї спеціалізації зможуть працювати інформаційними менеджерами, брокерами, технологами автоматизованої обробки документованої інформації не тільки в великих бібліотеках, але й у відділах автоматизації підприємств, організацій та установ різних форм власності, референтами-аналітиками у консалтингових підрозділах, органах науково-технічної інформації, патентних службах, інформаційно-аналітичних центрах, рекламних фірмах, видавництвах, редакціях журналів і газет, редакційно-видавничих відділах установ, викладачами фахових дисциплін вузів культури і мистецтв.

На спеціальність **«КНИГОЗНАВСТВО, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФІЯ»** приймаються випускники ВНЗ I - II рівня акредитації, а також особи, які мають загальну середню освіту.

Вступні іспити:

- історія України (усно);
- українська мова та література (теор).

Приймаються також на навчання за скороченим терміном випускники ВНЗ I - II рівня акредитації, які мають диплом освітньо-кваліфікаційного рівня "молодший спеціаліст" за відповідною спеціальністю.

Вступні іспити:

- іспит з фаху (усно);
- української мови та літератури (теор).

Навчання проводиться як за рахунок державного бюджету, так і на платній основі за рахунок фізичних та юридичних осіб.

Абітурієнти, які вступають до академії на платній основі, зараховуються за окремим конкурсом.

Адреса академії: 61003; Харків -3, Бурсацький спуск, 4 Приймальна комісія (працює з 9-00 до 17-00) За довідками звертатися по телефону: (057) 731-15-04 [http:// www.ic.ac.kharkov.ua](http://www.ic.ac.kharkov.ua) , E-mail: pri-kom@ic.ac.kharkov.ua

**Информационное сообщение предоставила
директор библиотеки Харьковской государственной академии культуры Л.П. Семененко**

**Московский государственный университет
культуры и искусств**

**БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ
ИНСТИТУТ**

Факультет библиотекведения, библиографии и информатики

Заочная и очно-заочная (вечерняя) формы обучения
2005

На факультет библиотекведения, библиографии и информатики принимаются граждане Российской Федерации, имеющие среднее (полное) общее или среднее профессиональное образование. Прием заявлений от поступающих будет осуществляться приемной комиссией с 15 июня 2005 года. К заявлению прилагаются: документ (подлинник) о среднем образовании, копия трудовой книжки, 6 фотографий (3х4). Вступительные экзамены проводятся в августе по следующим дисциплинам:

- русский язык и литература - сочинение;
- литература - письменно;
- история России - письменно.

Зачисление осуществляется на конкурсной основе. При равенстве баллов в первую очередь зачисляются абитуриенты, работающие по избранной специальности в государственных учреждениях. Абитуриенты, не прошедшие по конкурсу, могут быть зачислены на договорной основе. Прием документов от поступающих на договорной основе проводится с 1 июня по 30 августа 2005 года.

Вступительные испытания - с 15 июня по 30 августа

Абитуриенты, окончившие средние учебные заведения с медалями или с отличием, сдают один экзамен и зачисляются в результате сдачи на "отлично" письменного вступительного экзамена по русскому языку и литературе.

Зачисление абитуриентов на договорной основе проводится по результатам вступительных испытаний. Лица, окончившие средние профессиональные учебные заведения по профилю избранной специальности, принимаются по результатам комплексного вступительного собеседования. Зачисленные на 1 курс студенты, имеющие среднее профессиональное образование по профилю специальности, могут обучаться в сокращенные сроки.

Лица с высшим образованием могут быть приняты как на первый, так и на последующие курсы на договорной основе по результатам вступительных испытаний (в форме собеседования) для обучения в сокращенные сроки. Аудиторные занятия по очно-заочной (вечерней) форме проводятся в вечернее время (с 18 ч. 30 мин.) в течение всего учебного года, по заочной форме обучения — в период лабораторно-экзаменационных сессий. Студенты два раза в год (по семестрам) вызываются на лабораторно-экзаменационные сессии. Открыт прием в магистратуру бакалавров и специалистов на основе вступительных испытаний (тестирования и профсобеседования) Специалисты (имеющие высшее образование) принимаются на договорной основе. Срок обучения 2,5 года.

ЛЬГОТЫ СТУДЕНТАМ, ОБУЧАЮЩИМСЯ ПО ОЧНО-ЗАОЧНОЙ (ВЕЧЕРНЕЙ) И ЗАОЧНОЙ ФОРМЕ:

В соответствии со статьей 17 Федерального закона Российской Федерации "О высшем и послевузовском профессиональном образовании" студентам заочной и очно-заочной формы обучения, успешно обучающимся, по месту их работы предоставляются дополнительные отпуска с сохранением средней заработной платы: на 1 и 2 курсах соответственно по 40 календарных дней, на последующих - по 50 календарных дней в год; для подготовки и защиты выпускной квалификационной работы со

сдачей государственных экзаменов 4месяца. Срок обучения - 6 лет.

МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

В помощь организации учебной работы в межсессионный период для студентов заочной и очно-заочной формы обучения создается специальная учебная документация (графики проведения лабораторно-экзаменационных сессий, графики учебного процесса по курсам) а также учебно-методическая литература (программы учебных дисциплин, методические рекомендации по самостоятельному изучению учебного материала, по выполнению контрольных, курсовых и выпускных квалификационных работ).

**БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ ИНСТИТУТ
ФАКУЛЬТЕТ БИБЛИОТЕКВЕДЕНИЯ,
БИБЛИОГРАФИИ И ИНФОРМАТИКИ**

Перечень специальностей, квалификаций и специализаций на прием в 2005 году По заочной и очно-заочной (вечерней) формам обучения

Специальность 052 700

«Библиотечно-информационная деятельность»

Квалификация:

Библиотекарь-библиограф, преподаватель

Специализации:

Информационное обеспечение гуманитарных наук

Информационное обеспечение естествознания и техники

Информационное обеспечение в области права

Социология и психология детского и юношеского чтения

Квалификация:

Менеджер информационных ресурсов

Специализация:

Менеджмент библиотечно-информационной деятельности

Квалификация:

Референт-аналитик информационных ресурсов

Специализации:

Информационное обеспечение в области права

Информационное обеспечение охраны интеллектуальной собственности

Информационное обеспечение гуманитарных наук

Квалификация:

Технолог автоматизированных информационных ресурсов

Специализация:

Компьютерные технологии в библиотечных и информационных системах

Специальность 350 800 "Документоведение и документационное обеспечение управления"

Квалификация:

Документовед

Специализация:

Информационно-документационное обеспечение маркетинговой деятельности

Магистратура:

Специальность 531 000 "Библиотечно-информационные ресурсы"

Квалификация (степень):

Магистр библиотечно-информационных ресурсов

Декан факультета, канд. пед. наук, профессор М.М.Кленикова
АДРЕС, ПРОЕЗД, КОНТАКТНЫЙ ТЕЛЕФОН, Адрес: 141400, г.Химки, Моск. обл., ул. Библиотечная, д.7 (корпус 2),Проезд: от м."Речной вокзал", авт.№344,368 до ост. ул.Библиотечная, от м."Комсомольская" по Окт.ж.д. до пл."Левобережная" До начала работы приемной комиссии по вопросам приема можно обращаться в деканат факультета Библиотекведения, библиографии и информатики (г. Химки, ул. Библиотечная, д. 13, корп. 5, комн. №6-8) Конт, тел/факс: 570-53-53, 570-01-11

Информационное сообщение
предоставила зам. Декана БИИН МГУКИ,
доц. В.Г. Пачкова

НАШИ АВТОРЫ

- Агеева Г.М. кандидат культурологии, доцент кафедры библиотечно-информационных ресурсов Мордовского государственного университета им. Н.П. Огарёва, Саранск, Россия
- Березная Т.И. директор ЧП «Фирма «Матрикс Пресс», заведующая библиотекой Украинско-американского гуманитарного института «Висконсинский международный университет (США) в Украине», Киев, Украина
- Бочаров Б.П. Руководитель группы компьютеризации библиотечно-информационных процессов журнала "Библиотеки учебных заведений", г. Харьков, Украина
- Дудченко С.В. Заместитель директора Центра информационных технологий Межвузовского центра «Крым», Симферополь, АРК, Украина
- Радченко Н.Н. Зав. сектором научной обработки документов Центра информационных технологий Межвузовского центра «Крым», Симферополь, АРК, Украина
- Раецк В. доктор наук, профессор, факультета Информации и Коммуникации Медиа университета, Штутгард, Германия
- Савенкова Л.В. заместитель директора Научной библиотеки Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова, соискатель кафедры педагогики и психологии высшей школы
- Семененко Л.П. Директор библиотеки, старший преподаватель, Харьковской государственной академии культуры, Харьков, Украина
- Солонская Н. Г. Кандидат исторических наук, руководитель культурно-просветительского центра Национальной библиотеки Украины им. В.И. Вернадского, Киев, Украина
- Ядрова Г.В. Директор Центра информационных технологий Межвузовского центра «Крым», Симферополь, АРК, Украина
- Швецова-Водка Г.Н. Доктор исторических наук, профессор Ровенского государственного гуманитарного университета
- Пачкова В.Г. Доцент, заместитель декана, Библиотечно-информационный институт, Московский государственный университет культуры и искусства

СОДЕРЖАНИЕ

Редакционный совет	4
ПРЕДИСЛОВИЕ К ВЫПУСКУ	
Г.В. Ядрова	
«Информационные технологии в развитии библиотечного дела, библиографии и других гуманитарных наук»	6
ИСТОРИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА	
Н. Г. Солонська	
Давньоруська бібліотека як поліфункціональна система та як утворення в системі культури Київської Русі	9
ВОПРОСЫ ТЕРМИНОЛОГИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА	
С.В. Дудченко	
Электронный документ.	20
С.В. Дудченко	
Электронная копия.	26
СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ	
Б.П. Бочаров	
Формирование векторного критерия оценки качества автоматизированного управления современной библиотекой.	31
Н.Н. Радченко	
Традиционные и электронные средства коммуникации как аспект управления персоналом.	36
Г.М. Агеева	
Роль ретроспективной библиографии в системе информационных ресурсов региона: опыт республики Мордовия.	39
Т.И. Березная	
«Quo vadis?»: Преимущества и проблемы автоматизации библиотек с точки зрения дистрибутора.	43
Л.В. Савенкова, Т.И. Березная	
Этапы создания информационного педагогического ресурса: опыт Научной библиотеки НПУ имени М.П. Драгоманова.	47
ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	
G.V. Yadrova	
Regional information centers as a way of elimination the information inequality	51
БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ, БИБЛИОТЕЧНАЯ ПРОФЕССИЯ	
Ratzek W.	
Der bibliothekarische Studiengang als Dienstleister für Informationseinrichtungen	54
Л.П. Семененко	
До Європи знань – через підвищення якості освіти	60
Г.Н. Швецова-Водка	
Информационное сообщение: Ровенский государственный гуманитарный университет, Факультет документальных коммуникаций и менеджмента, Кафедра библиотековедения и библиографии	67
Л.П. Семененко	
Информационное сообщение: Харьковская государственная академия культуры	68
В.Г. Пачкова	
Информационное сообщение: Московский государственный университет культуры и искусств, Библиотечно-информационный институт	69
НАШИ АВТОРЫ	70